

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ พัฒนารูปแบบการดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทย
(ประเมินผล และส่งเสริมการพัฒนากระบวนการดำเนินงาน
ธนาคารเวลาของประเทศไทยสู่ความเป็นรูปธรรม)

เสนอต่อ

กรมกิจการผู้สูงอายุ

โดย

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย

กันยายน 2564

สารบัญ

	หน้า
สารบัญ.....	i
บทสรุปผู้บริหาร.....	i
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญ.....	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	2
1.3 กรอบแนวคิด.....	2
1.4 กระบวนการวิจัย.....	3
1.5 เค้าโครงเนื้อหารายงาน.....	6
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรมและการคัดเลือกพื้นที่เป้าหมาย.....	9
2.1 การทบทวนวรรณกรรม.....	9
2.2 การคัดเลือกพื้นที่เป้าหมาย.....	19
บทที่ 3 ผลการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์.....	25
3.1 กระบวนการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์.....	25
3.2 แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์.....	27
3.3 สรุปเนื้อหาการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับธนาคารเวลา.....	28
3.4 สรุปคุณลักษณะต่างๆ ของธนาคารเวลาที่ทำการศึกษา.....	45

บทที่ 4 ผลการประเมินการดำเนินงานโครงการธนาคารเวลาของประเทศไทย.....	57
4.1 จุดเด่นของธนาคารเวลาในพื้นที่ที่ทำการศึกษา.....	57
4.2 ระดับความสำเร็จของธนาคารเวลาในพื้นที่ที่ทำการศึกษา.....	62
4.3 ปัญหาและอุปสรรค.....	69
บทที่ 5 ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงคู่มือธนาคารเวลา.....	71
5.1 รูปแบบธนาคารเวลาที่ดี.....	71
5.2 ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงคู่มือธนาคารเวลา.....	73
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	85
6.1 สรุปผลการศึกษา.....	85
6.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	87
บรรณานุกรม.....	91
ภาคผนวก ก การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับธนาคารเวลา.....	93
ภาคผนวก ข การจัดประชุมเพื่อนำเสนอผลการรวบรวมรูปแบบ การดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทย.....	97

สารบัญรูปภาพ

	หน้า
รูปที่ 1-1: 3 เสาหลักในการประเมินความสำเร็จของธนาคารเวลา.....	3
รูปที่ 3-1: ตำแหน่งที่ตั้งของธนาคารเวลาที่ทำการศึกษา.....	26
รูปที่ 5-1: การเติบโตในลักษณะของรูปตัว S ของธนาคารเวลา.....	75
รูปที่ 5-2: โครงสร้างคณะกรรมการธนาคารเวลา.....	78

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 3-1: สรุปโครงสร้างธนาคารเวลา (1).....	45
ตารางที่ 3-2: สรุปโครงสร้างธนาคารเวลา (2).....	46
ตารางที่ 3-3: สรุปโครงสร้างธนาคารเวลา (3).....	48
ตารางที่ 3-4: สรุปโครงสร้างธนาคารเวลา (4).....	54
ตารางที่ 4-1: ผลการประเมินความสำเร็จธนาคารเวลาในพื้นที่เป้าหมาย.....	63
ตารางที่ 4-2: ผลการประเมินประสิทธิภาพของธนาคารเวลา (1).....	65
ตารางที่ 4-3: ผลการประเมินประสิทธิภาพของธนาคารเวลา (2).....	65
ตารางที่ 4-4: ผลการประเมินประสิทธิผลของธนาคารเวลา.....	67
ตารางที่ 4-5: ผลการประเมินการตอบโจทย์ทุกช่วงวัย.....	69

บทสรุปผู้บริหาร

1. โครงการวิจัยนี้เกิดขึ้นเนื่องจาก การดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทยเป็นโครงการใหม่ที่มีความสำคัญ และมีความซับซ้อนเชิงเทคนิคและกระบวนการดำเนินงาน กรมกิจการผู้สูงอายุได้ตระหนักถึงการขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน จึงจำเป็นต้องศึกษารูปแบบการดำเนินงานธนาคารเวลาที่เหมาะสมกับประเทศไทย โดยอาศัยบุคคลภายนอกที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในศาสตร์ต่างๆ ที่จำเป็นและเกี่ยวข้อง เพื่อให้กรมกิจการผู้สูงอายุสามารถออกแบบมาตรการและนโยบายที่มีความเหมาะสม ปรับใช้กับบริบทของประเทศไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เอื้อต่อการกระตุ้นให้นานวัตกรรมมาใช้ในการจัดระบบการดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทย การเข้าใจข้อจำกัด จุดอ่อน จุดแข็ง เพื่อศึกษาทางเลือกในการดำเนินงานที่หลากหลาย รวมทั้งมีการติดตามประเมินผล และถอดบทเรียนนำข้อมูลมาพัฒนาและปรับปรุงแนวทางการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพและสามารถขยายผลไปยังพื้นที่อื่นๆ ทั่วประเทศต่อไป

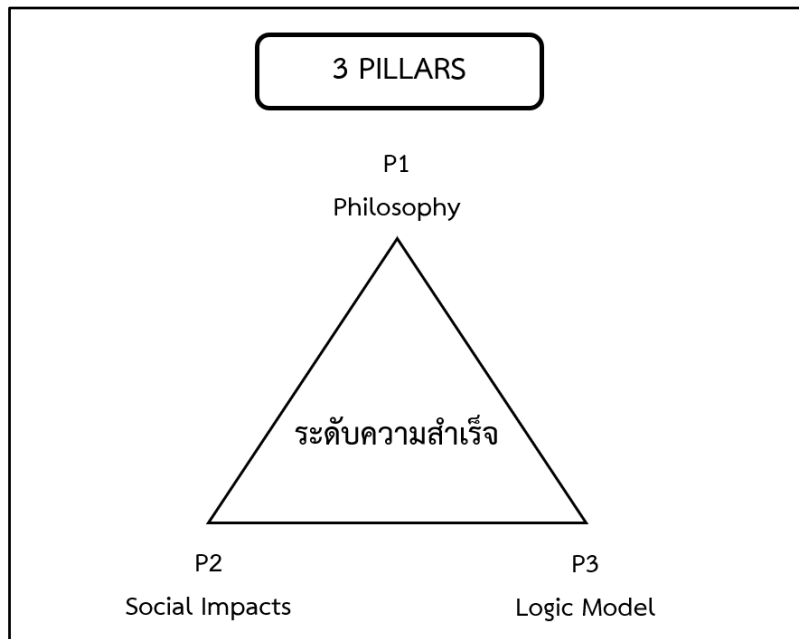
โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 4 ประการ คือ

1. เพื่อทบทวนองค์ความรู้ ประสบการณ์การดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทย
2. เพื่อศึกษากระบวนการ และถอดบทเรียนการดำเนินงานของหน่วยงาน/พื้นที่ ที่ได้ดำเนินงานโครงการธนาคารเวลา
3. เพื่อปรับปรุงและพัฒนาคู่มือธนาคารเวลาให้เหมาะสม สอดคล้องกับบริบทของประเทศไทย
4. เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายรองรับสังคมสูงวัย โดยใช้แนวคิดธนาคารเวลาของประเทศไทย

2. การประเมินรูปแบบการพัฒนาธนาคารเวลาของไทย จะอาศัยกรอบแนวคิดที่สำคัญ คือ การประเมินผลกระทบทางสังคม หรือ Social Impact Assessment (SIA) ในการวิเคราะห์ เครื่องมือในการวิเคราะห์ SIA มีจุดเด่น คือ เป็นเครื่องมือที่พิจารณาคุณค่าที่เกิดขึ้นมากกว่าผลประโยชน์ทางธุรกิจที่คำนึงถึงเฉพาะผลกำไรและต้นทุน (Cost-Benefit approach) โดยจะคำนึงถึงคุณค่าทางสังคมที่เกิดขึ้นทั้งหมด ทั้งในแง่บวกและในแง่ลบ ทั้งในส่วนที่อยู่ในรูปของตัวเงินและที่ไม่ได้อยู่ในรูปของตัวเงิน

นอกจากนี้ การวิเคราะห์ยังจะอาศัยแบบจำลองโลจิก (Logic Model) ในการประเมินความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยที่สำคัญที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการทำงาน กิจกรรม ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบ เพื่อศึกษาถึงความเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

รูปที่ 1: 3 เสาหลักในการประเมินความสำเร็จของธนาคารเวลา

ที่มา: คณะผู้วิจัย

การประเมินมีรายละเอียด คือ

การประเมินเสาที่ 1 จะเป็นการประเมิน 2 หัวข้อสำคัญ คือ 1) ความเข้าใจปรัชญาและการประยุกต์ใช้เครื่องมือธนาคารเวลา และ 2) การประเมินความจำเป็นที่จะต้องมีธนาคารเวลาในพื้นที่ โดยอาศัยการเปรียบเทียบสถานการณ์ก่อนและหลังจากที่มีธนาคารเวลา การประเมินจะอาศัยการสัมภาษณ์ผู้ดูแลธนาคารเวลา และตัวแทนสมาชิกธนาคารเวลา

การประเมินเสาที่ 2 จะเป็นการประเมินทางสถิติ โดยรวบรวมข้อมูลเกี่ยวข้องที่สำคัญ คือ

1. ปัจจัยนำเข้า (Inputs) หรือ ทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรม หมายถึง แหล่งทุนงบประมาณ กำลังคนจากภายในและภายนอกองค์กร การได้มาซึ่งองค์ความรู้ (knowledge and training) และระยะเวลาที่ใช้ในการเริ่มต้นธนาคารเวลา

2. กิจกรรม (Activities) วิเคราะห์กิจกรรมที่ดำเนินการในธนาคารเวลา โดยแยกเป็นรูปแบบกิจกรรมที่แตกต่างกัน เช่น งานช่าง งานให้ความรู้ งานบ้าน งานดูแลผู้สูงอายุ รวมถึงแยกกิจกรรมกลุ่มออกจากกิจกรรมเดี่ยว

3. กระบวนการทำงาน (Moderators) วิเคราะห์การบริหารจัดการธนาคารเวลา ตั้งแต่การเริ่มจัดตั้งธนาคารเวลา การสร้างฐานสมาชิก การบริหารจัดการ และกลไกการจัดการปัญหา

4. ผลผลิต (Outputs) วิเคราะห์ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากธนาคารเวลา อันหมายถึงข้อมูลผู้เข้าร่วมโครงการธนาคารเวลา จำแนกเป็น อายุ โครงสร้างอาชีพ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องที่ได้มีการดำเนินการ

5. ผลลัพธ์/ผลกระทบ (Outcomes and Impacts) วิเคราะห์ผลลัพธ์/ผลกระทบของโครงการที่เกิดขึ้นจากการมีธนาคารเวลา จำแนกเป็น ผลลัพธ์ต่อตัวบุคคล ต่อครอบครัว ต่อชุมชน และอื่นๆ

การประเมินจะอาศัยการใช้แบบสอบถามเชิงลึก โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องในแต่ละองค์ประกอบ ซึ่งจะรวบรวมข้อมูลจากผู้ดูแลธนาคารเวลาและตัวแทนสมาชิกธนาคารเวลาเป็นหลัก

การประเมินเสาที่ 3 จะเป็นการวิเคราะห์เชื่อมโยงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผลสำเร็จหรือที่เป็นอุปสรรคของโครงการ โดยอาศัยข้อมูลจากผลการประเมินเสาที่ 1 และ เสาที่ 2 มาทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบโดยคณะผู้วิจัยทั้งในส่วนของตัวเองและระหว่างธนาคารเวลาที่ศึกษา

3. การคัดเลือกพื้นที่เป้าหมายอาศัยการสัมภาษณ์ผู้แทนของกรมกิจการผู้สูงอายุ ผู้ที่มีส่วนช่วยดูแลการขับเคลื่อนธนาคารเวลาในระดับพื้นที่ และฐานข้อมูลธนาคารเวลาของกรมกิจการผู้สูงอายุ

คณะผู้วิจัยได้ทำการคัดกรองพื้นที่ที่จะทำการศึกษา โดยอาศัยปัจจัย คือ 1) พื้นที่ศึกษาจะต้องเป็นพื้นที่มีผลการดำเนินงานโดดเด่น มีการดำเนินงานเกิดขึ้นแล้วระยะหนึ่ง ทำให้สามารถเรียนรู้และพิจารณาปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ เพื่อจะใช้เป็นบทเรียนแก่พื้นที่อื่นๆ ได้ และเป็นพื้นที่ที่กำกับการดำเนินงานโดยกรมกิจการผู้สูงอายุเป็นหลัก และ 2) พื้นที่ที่ถูกคัดเลือกจะต้องเป็นพื้นที่ที่ยินดีให้ความร่วมมือในการเข้าไปสำรวจหรือสัมภาษณ์ด้วยรูปแบบต่างๆ

จากการคัดกรองโดยคณะผู้วิจัยด้วยคุณลักษณะข้างต้น ธนาคารเวลาที่งานวิจัยชิ้นนี้ทำการศึกษาคือประกอบด้วย

1. ธนาคารเวลาเขตนานาว่า กรุงเทพฯ (พื้นที่โดดเด่นจากการสัมภาษณ์ฯ)
2. ธนาคารเวลาวัดไชยทิศ กรุงเทพฯ (พื้นที่โดดเด่นจากการสัมภาษณ์ฯ)
3. ธนาคารเวลาโรงพยาบาลพุทธชินราช จ.พิษณุโลก (พื้นที่โดดเด่นจากการสัมภาษณ์ฯ)
4. ธนาคารเวลาเทศบาล ทัพทัน จ.อุทัยธานี (พื้นที่โดดเด่นจากการสัมภาษณ์ฯ)
5. ธนาคารเวลา อบต. เวียงกานต์ จ.ลำพูน (พื้นที่โดดเด่นจากการสัมภาษณ์ฯ และเป็นพื้นที่โดดเด่นจากระบบฐานข้อมูลจากการมีชั่วโมงสะสม 108 ชม. และระบบฐานข้อมูลระบุให้เป็นพื้นที่เข้มแข็ง)
6. ธนาคารเวลาตำบลหนองตองพัฒนา จ.เชียงใหม่ (พื้นที่โดดเด่นจากการสัมภาษณ์ฯ และระบบฐานข้อมูลระบุให้เป็นพื้นที่เข้มแข็ง)
7. ธนาคารเวลา อบต. บ้านในดง จ.เพชรบุรี (พื้นที่โดดเด่นจากการสัมภาษณ์ฯ และระบบฐานข้อมูลระบุให้เป็นพื้นที่เข้มแข็ง)

8. ธนาคารเวลาตำบลช่องลม จ.กำแพงเพชร (พื้นที่โดดเด่นจากการสัมภาษณ์ และเป็นพื้นที่โดดเด่นจากระบบฐานข้อมูลจากการมีชั่วโมงเบิก-ถอน รวม 27 ชั่วโมง และระบบฐานข้อมูลระบุให้เป็นพื้นที่เข้มแข็ง)

9. ธนาคารเวลา อบต. นาคุณใหญ่ จ.นครพนม (ระบบฐานข้อมูลระบุให้เป็นพื้นที่เข้มแข็ง)

10. ธนาคารเวลาตำบลวัฒนา จ.สกลนคร (ระบบฐานข้อมูลระบุให้เป็นพื้นที่เข้มแข็ง)

4. จากการรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์จุดเด่นของธนาคารเวลาที่ทำการศึกษาได้ โดยมีผลการวิเคราะห์ คือ

1. ธนาคารเวลายานนาวา

ธนาคารเวลายานนาวาเกิดขึ้นด้วยการผลักดันของสมาคมโรตารี ที่เล็งเห็นถึงความสำคัญของธนาคารเวลาในการตอบสนองต่อปัญหาสังคมสูงวัย โดยนำมาจากกรณีศึกษาต่างประเทศ

รูปแบบการดำเนินงานมีการพัฒนาและประยุกต์ระบบ IT เข้ามาใช้ เช่น ระบบฐานข้อมูล และการประชาสัมพันธ์ผ่าน Facebook

ด้านกิจกรรมของธนาคารเวลา ผูกโยงกับกิจกรรมการบำเพ็ญประโยชน์ให้สังคมของสมาคมโรตารี เช่น หากวัดต้องการผูกผ้าระบาย ก็จะช่วยสร้างกิจกรรมขึ้นให้สมาชิกเข้ามาเรียนรู้และช่วยเหลือ

นอกจากนี้ ธนาคารเวลาได้มีการปรับเปลี่ยนผลตอบแทน โดยกำหนดให้มีผลตอบแทนในรูปแบบอื่นๆ นอกเหนือจากเวลา โดยสมาชิกสามารถนำเวลาที่สะสมมาแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งของที่ได้รับบริจาคมา ซึ่งเป็นรูปแบบกับผลตอบแทนของธนาคารความดี

2. ธนาคารเวลาวัดไชยทิศ

พื้นฐานของธนาคารเวลาวัดไชยทิศ เป็นชุมชนเมืองและมีโรงเรียนผู้สูงอายุ กิจกรรมที่มีพัฒนาต่อยอดมาจากความต้องการของสมาชิกและกิจกรรมเดิมของโรงเรียนผู้สูงอายุ เช่น ตัดผม ช่วยกันทำความสะอาด พาไปพบแพทย์

ธนาคารเวลาที่นี่ใช้การจัดบันทึกกันเองในสมาชิก ไม่มีการจัดการฐานข้อมูลกลางที่เป็นรูปธรรม และมีการนำเอา “เวลา” ไปแลกกับของบริจาค เช่น ผ้าขนหนู สบู่ แป้ง

3. ธนาคารเวลาพุทธชินราช

ธนาคารเวลาพุทธชินราช มีจุดกำเนิดในโรงพยาบาล ทำการจัดตั้งธนาคารเวลาขึ้นเนื่องจากผู้บริหารของโรงพยาบาลเล็งเห็นความสำคัญ หลังจากได้เห็นกรณีศึกษาจากต่างประเทศ

ธนาคารเวลานี้มีการเชื่อมโยงกับระบบจิตอาสา (เช่น ชมรมผู้สูงอายุภาคเหนือ โรตารี ชมรมเสริมสวย ชมรมโรตาแล็คคั่นศึกษาของ ม. นครสวรรค์) โดยอาศัยการรู้จักส่วนตัวเป็นตัวเชื่อม (informal connection)

รูปแบบกิจกรรมเป็นการสร้างธนาคารเวลาเพื่อรองรับกิจกรรมที่ดำเนินการจากรูปแบบความร่วมมือที่มีอยู่เดิม (ระบบจิตอาสา) เช่น คลินิกเบาใจ การจูงใจให้กับผู้ป่วย โดยมีงบประมาณสนับสนุนที่สำคัญ คือ รายได้จากร้านเก๋อูลที่มีอยู่แต่แรก

การประยุกต์ใช้คู่มือของกรมกิจการผู้สูงอายุมีข้อจำกัด เพราะการจัดตั้งไม่ได้มีพื้นฐานแบบเดียวกับธนาคารเวลาแบบอื่นๆ ตัวอย่างเช่น ไม่มีกิจกรรมตัดหญ้าในโรงพยาบาล จึงต้องคิดกิจกรรมกันเอง ซึ่งต้องคำนึงถึงข้อจำกัดอื่นๆ ด้วย เช่น ความเหมาะสมของกิจกรรม หรือสิทธิของผู้ป่วย เป็นต้น

คณะผู้วิจัยพบว่า ธนาคารเวลาแห่งนี้มีการทำคลิปประชาสัมพันธ์ทาง Youtube ซึ่งเป็นจุดเด่นทางการสื่อสารที่สำคัญ

ในส่วนของการแลกเปลี่ยนเวลา จะเกิดระหว่างสมาชิกกับโรงพยาบาลเป็นหลัก โดยมากเป็นสมาชิกที่เข้ามาสะสมเวลาโดยทำกิจกรรมให้กับโรงพยาบาลเพียงฝ่ายเดียว จึงทำให้โรงพยาบาลมีชั่วโมงติดลบเป็นหลัก พันชั่วโมง

สำหรับการรายงานการทำงานนั้น สามารถส่งงานทาง LINE ได้ โดยส่งรูปภาพมายังส่วนกลาง ทำให้เกิดความสะดวกสบาย

อย่างไรก็ตาม ธนาคารเวลาพุทธชินราชพบปัญหาการบริหารจัดการที่ไม่มั่นคง เนื่องจากกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นกิจกรรมที่มีค่าใช้จ่าย ทั้งค่าบุคลากรและค่าดำเนินงาน ซึ่งต้องการงบประมาณเพื่อดำเนินโครงการ เช่น มิ่งบสำหรับผู้ฝึกสอน รวมถึงมีค่าเครื่องตี๋ม/ของว่าง/อาหาร ค่าเดินทาง เป็นต้น

4. ธนาคารเวลาทัพนัน

พื้นฐานของธนาคารเวลาทัพนันนั้น เป็นพื้นที่ชุมชนที่มีสังคมที่เข้มแข็ง ซึ่งมีการดูแลกันแบบพี่น้อง เครือญาติอยู่แล้ว ในช่วงก่อนที่จะมีธนาคารเวลาพื้นที่มีรูปแบบความร่วมมือในการดูแลชุมชนที่โดดเด่น ได้แก่ โรงเรียนผู้สูงอายุ และ ธนาคารความดี

กรณีศึกษาที่น่าสนใจที่พบ คือ พื้นที่ทัพนันเป็นพื้นที่ต้นแบบที่สร้างรายได้เข้ามาช่วยสนับสนุนการขับเคลื่อนการดูแลชุมชน จากการเปิดพื้นที่ให้หน่วยงานภายนอกสามารถเข้ามาศึกษาดูงานได้ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ พบว่า สามารถสร้างรายได้ได้สูงถึง 3 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2562

พื้นที่มีระบบสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือทางสังคมสำคัญคือ กลไกการแข่งขันกันเพื่อทำความดี โดยในที่ประชุมจะมีการเล่าสู่กันฟัง และมีการให้ใบประกาศนียบัตรแก่ผู้ทำความดีหรือการให้สายสะพาย ทำให้การทำ “ความดี” เกิดผลตอบแทนที่ปรากฏชัด และกระตุ้นให้เกิดการแข่งขันกันทำความดีขึ้น

เทศบาลเป็นผู้สนับสนุนการขับเคลื่อนที่สำคัญ โดยเน้นไปที่ผู้สูงอายุเป็นหลัก มีผู้จัดการโครงการเป็นแกนช่วยเหลือคน ช่วยและจับ เช่น มีคนช่วยเหลือผู้ไม่รู้หนังสือเวลาต้องติดต่อราชการ เวลาไปงานบวช งานศพ งานแต่ง ก็จะมีคนอาสาไปเป็นกลุ่ม หรือหากกลุ่มผู้สูงอายุต้องการทำกิจกรรมอะไร เช่น จะไปไหว้พระที่ไหน ก็สำรวจเพื่อทำเป็นกิจกรรม นอกจากนี้ รูปแบบกิจกรรมบางส่วนเป็นแผนงานที่สร้างขึ้นโดยผู้นำชุมชน ซึ่งเห็นว่า หากชุมชนมีปัญหาอะไรที่ทางกลุ่มสามารถเข้าไปช่วยเหลือได้ ก็จะจัดเป็นกิจกรรมขึ้นเพื่อให้คนในชุมชนเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหา

5. ธนาคารเวลาเวียงกานต์

ธนาคารเวลาเวียงกานต์ เกิดจากช่องว่างที่สำคัญ คือ การดูแลผู้สูงอายุในพื้นที่ที่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณของ อบต.

ก่อนที่จะมีธนาคารเวลานั้น ในพื้นที่ที่มีความร่วมมือทางสังคมอื่นๆ อยู่ ได้แก่ ธนาคารความดี โรงเรียนผู้สูงอายุ ระบบจิตอาสา และระบบอาสาสมัคร

การสื่อสารเรื่องธนาคารเวลาเป็นโจทย์ที่สำคัญ และพื้นที่ที่สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง โดยธนาคารเวลาเวียงกานต์ใช้การประชุมให้ข่าวสารกับผู้สูงอายุ รวมถึงการแจกเบี้ยผู้สูงอายุที่ศาลากลาง เป็นช่องทางในการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ ซึ่งได้มีการสื่อสารในระยะเวลาไม่นานแต่ทำซ้ำๆ จนคนในพื้นที่ทราบได้ว่าจะสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นใด

นอกจากนี้ ธนาคารเวลายังมีการปรับลดเกณฑ์ด้านอายุจาก 18 ไปขึ้นไป มาเป็น 13 ปีขึ้นไปแทน เพื่อให้เด็กรุ่นใหม่ได้เข้ามาเป็นสมาชิก เพื่อสนับสนุนผู้สูงอายุ เช่น เข้ามาช่วยสอนการใช้สื่อ การอ่านใบแจ้งเดือนนี้ ค่าน้ำ ค่าไฟ ให้กับผู้สูงอายุ เป็นต้น

สำหรับกิจกรรมที่เกิดขึ้นนั้น ยังเป็นกิจกรรมที่ผูกอยู่กับการทำความดีหรือจิตอาสาอยู่ ก็คือ การไปช่วยซ่อมบำรุง และงานอำนวยความสะดวก (ขับรถพาสมาชิกไป อบต. เป็นต้น) เป็นหลัก กล่าวคือ ยังเป็นกิจกรรมที่เน้นช่วยเหลือผู้สูงอายุเพียงฝ่ายเดียว

6. ธนาคารเวลาหนองตองพัฒนา

พื้นที่มีกลุ่มชุมชน/องค์กรที่มีความเข้มแข็งจำนวนมาก เช่น ระบบอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล วัด หัวหน้าชุมชน (เช่น กำนันและผู้ใหญ่บ้าน) โดยในพื้นที่มี 14 หมู่บ้าน ซึ่งได้มีผู้ดูแลผู้สูงอายุครบทุกหมู่บ้าน รวม 50 คน เชื่อมโยงกับ รพสต. ที่มีแผนการดูแลผู้สูงอายุ และเวลาลงพื้นที่ก็จะลงไปโดยมีสหวิชาชีพเข้าไปช่วยเหลือ

ในส่วนของธนาคารเวลานั้น ตัวธนาคารตั้งอยู่ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) ซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนในการพัฒนาชุมชน

สำหรับกิจกรรมของธนาคารเวลานั้น พัฒนาขึ้นมาจากทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิม เช่น การตัดหญ้าที่อาศัยความร่วมมือกันในกลุ่มชุมชน เป็นระบบการแลกเปลี่ยนช่วยกันแบบลงแขกเกี่ยวข้าว หรือการผลัดกันทำสวน/เก็บผลผลิต (ลำไย)

7. ธนาคารเวลาบ้านในดง

ในพื้นที่ที่มีความร่วมมือทางสังคมมาแต่เดิม เช่น ระบบจิตอาสา อาสาสมัครดูแลความปลอดภัยในพื้นที่ชมรมสร้างสรรค์สังคม กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดย รพสต. (เช่น ปันจักรยาน) ทั้งนี้ ชุมชนพบปัญหาสำคัญ คือ ไม่ต้องการให้เด็กที่ถูกรังแกเพราะยาเสพติดต้องเข้าทัศนศึกษา

ธนาคารเวลาที่นี้ได้รับการสนับสนุนจาก อบต. ทั้งในแง่ของบุคลากร สถานที่ งบประมาณค่าสาธารณูปโภค และมีจุดเด่นของการดึงอาสาสมัครที่มีความสามารถเข้ามาช่วยเป็นคณะทำงาน เช่น ดึงเอาอดีตเจ้าหน้าที่ธนาคารกรุงเทพ มาดูแลเรื่องการจัดการเปิดถอนและลงเวลา มีผู้ประสานงานประจำหมู่บ้านเป็นตัวเชื่อมเข้าถึงสมาชิกระดับหมู่บ้าน ทำหน้าที่ประสานงาน ชี้แจง รับรองกิจกรรมที่เกิดขึ้น และลงบันทึกเวลา

เนื่องจากพื้นที่มีความใกล้ชิดกันสูง สมาชิกจะรู้จักกันในชุมชน จึงมีการร้องขอความช่วยเหลือกันเอง จัดบันทึกกันเอง และรายงานเข้าส่วนกลางหรือผู้ประสานงานต่อไป พื้นที่ไม่มีการใช้ LINE กลุ่มสำหรับดำเนินการ แต่สมาชิกรู้จักกันดี ใช้การโทรหากันโดยตรง

ทั้งนี้ ธนาคารเวลายังไม่มีการหักคะแนน เพราะมองว่าจะเป็นการเริ่มต้นธนาคารที่ไม่ดี

8. ธนาคารเวลาช่องลม

ในพื้นที่ที่มีพื้นฐานสำคัญที่สนับสนุนการพัฒนาธนาคารเวลา คือ ธนาคารความดี และระบบอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ทั้งยังมีการผนวกกลุ่มความร่วมมือทางสังคมได้อย่างโดดเด่น เช่น ดึงคนรุ่นใหม่ในโครงการต้นกล้าพันธุ์ใหม่ ใส่ใจวัยเก๋า เพื่อขยายช่วงอายุของสมาชิกธนาคารเวลาให้มีหลากหลายช่วงวัย

กิจกรรมพัฒนาขึ้นจากความต้องการเดิมของชุมชน ซึ่งปัญหาหลักของชุมชน คือ ไม่มีผู้ดูแลผู้สูงอายุ จึงพัฒนากิจกรรมขึ้น เช่น ให้สมาชิกเยาวชนหาสมุนไพรมาให้ผู้สูงอายุใช้แช่เท้า วัดเอาข้าวสาร/อาหารแห้งมาบริจาคให้กับผู้สูงอายุ พระที่เป็นสมาชิกธนาคารเวลาเข้ามาให้ธรรมะที่บ้าน หรือในชุมชนจะมีกิจกรรมดูแลผู้สูงอายุของ รพสต. ที่ใช้ธนาคารเวลาหนุนเสริมการทำกิจกรรม เช่น ตัดผม รดน้ำดำหัว เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีการสร้างกิจกรรมเพื่อตอบโจทย์ชุมชนเฉพาะ เช่น ชุมชนมีศูนย์เรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีนาข้าว 30% แต่เจ้าหน้าที่เทศบาลทำนาไม่ได้ จึงนำธนาคารเวลามาใช้ช่วยสอน หรือให้วัดทำการสอนเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแลกกับเวลา เป็นต้น

การเปิดถอนเวลานั้น ภาพรวมเป็นการเปิดถอนที่ตอบโจทย์ชุมชน เช่น ครูที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมาเป็นวิทยากรจิตอาสาในโรงเรียนผู้สูงอายุ หรือครูต้องการโครงการสนามเด็กเล่นสร้างปัญญา ก็ยื่นขอเปิดเวลาแรงงานมาช่วยงาน

ทั้งนี้ การสะสมเวลายังไม่เป็นการบังคับ ผู้ที่ไม่อยากสะสมเป็นเวลาสามารถไม่บันทึกเป็นเวลาได้

ธนาคารเวลาแห่งนี้ ให้ผู้ที่เข้ามาบริหารขับเคลื่อนได้รับเวลาเป็นค่าตอบแทน โดยคณะกรรมการของธนาคารเวลาจะต้องรู้จักกับสมาชิกทุกคน (คณะกรรมการแต่ละคนจะต้องรู้จักสมาชิกบางส่วน และสมาชิกทุกคนต้องรู้จักกับคณะกรรมการอย่างน้อย 1 คน)

นอกจากนี้ พื้นที่ยังมีระบบการรายงานผล “เวลา” ที่เกิดขึ้น ซึ่งช่วยทำให้เกิดความมั่นใจ และยังมี การสื่อสารเพื่อประชาสัมพันธ์ในหลายรูปแบบ เช่น ผ่านการประชุมประชาคม หรือใช้โซเชียลเน็ตเวิร์คอย่าง Facebook หรือ Youtube

9. ธนาคารเวลานาคูณใหญ่

พื้นที่ธนาคารเวลานาคูณใหญ่มีความร่วมมือทางสังคมอยู่ก่อน เช่น ระบบอาสาสมัคร จิตอาสา ธนาคารความดี โดยจุดสำคัญที่นำไปสู่การนำธนาคารเวลามาใช้เกิดขึ้นจากนายก อบต. เห็นความสำคัญของการพัฒนาระบบให้ยั่งยืน มีการสร้างฐานข้อมูล รู้ว่าใครมีทักษะอะไร ด้วยเหตุดังนี้ ธนาคารเวลาจึงได้รับการสนับสนุน โดยให้ภาคส่วน อบต. เข้ามาช่วยอย่างเต็มที่ มีการให้การสนับสนุนทั้งบุคลากร สถานที่ ค่าน้ำ/ค่าไฟ ค่าน้ำมัน

กิจกรรมที่ดำเนินการพัฒนาจากรูปแบบความร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่ เช่น การซ่อมแซมบ้านให้ ผู้สูงอายุหรือผู้พิการ พาไปโรงพยาบาล กิจกรรมอ่านหนังสือ หรือร้องเพลงให้ผู้สูงอายุติดเตียง ตัดหญ้า และเกี่ยวข้าว/ดำนา

ทั้งนี้ ในพื้นที่พบว่า มีปัญหาสมาชิกเก่าทยอยลดบทบาทลง จึงเกิดการเน้นการเพิ่มสมาชิกใหม่เข้ามาทดแทน

นอกจากนี้ ธนาคารเวลานาคูณใหญ่ยังมีระบบติดตามและประเมินผล ว่ากิจกรรมที่ดำเนินการไปแล้ว ประสบความสำเร็จเพียงใด เนื่องจากทางนายก อบต. ให้ความสำคัญกับการมีระบบติดตาม จึงมีระบบติดตามงานแบบข้าราชการ คือ ต้องรายงานผลการดำเนินงาน ซึ่งทำให้เกิดความกระตือรือร้น

10. ธนาคารเวลาพัฒนา

พื้นที่มีฐานความร่วมมือทางสังคมค่อนข้างความเข้มแข็ง มีความช่วยเหลือกันแบบชนบท เช่น ระบบลงแขกดำนา ระบบจิตอาสา ธนาคารความดี โรงเรียนผู้สูงอายุ ธนาคารขยะ กองทุนการออมชุมชน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม พบปัญหาที่สำคัญคือ ธนาคารความดีที่มีอยู่เดิมเกิดความไม่ยั่งยืน เพราะมีปัญหาด้านงบประมาณที่บางส่วนเบิกไม่ได้ และพึ่งพาสิ่งของบริจาคซึ่งมีอย่างจำกัด

การตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่ได้รับการสนับสนุนจาก อบต. และมีการตั้งที่ปรึกษาที่เป็นที่นับหน้าถือตาเข้ามา เช่น การนำพระสงฆ์เข้ามาเป็นที่ปรึกษา ให้ข้อคิดให้ธรรมะที่น่าเชื่อถือ หรือมีการเชื่อมโยงในระดับหมู่บ้าน ผ่านผู้ใหญ่บ้านที่เป็นตัวเชื่อมโยง

สำหรับรูปแบบการดำเนินงาน ธนาคารแห่งนี้มีจุดเด่นที่การวางข้อตกลงชัดเจน คือ 1 วันกำหนดให้ทำงานได้เท่าใด กิจกรรมจะทำกับกลุ่มไหน มีการแจกคะแนนเริ่มต้น และกำหนดการโอนถ่ายความดีมาเป็น “เวลา” โดยกำหนด 100 คะแนนความดีสามารถแลกเป็นเวลา 1 ชั่วโมง และกำหนดให้ไม่มีการถอนเวลาสำหรับครัวเรือนที่สมาชิกที่ไปช่วยเหลือครัวเรือนที่ไม่ได้เป็นสมาชิกธนาคารเวลา

อีกจุดหนึ่งที่มีความน่าสนใจคือ สมาชิกที่นี่จะนับสมาชิกเป็น “ครัวเรือน” (1 ครัวเรือน 1 สมาชิก) โดยกิจกรรมที่แลกเปลี่ยนจะพัฒนาต่อยอดจากรูปแบบความช่วยเหลือแบบเดิม

11. จุดเด่นร่วมในการดำเนินงาน

จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่ธนาคารเวลา คณะผู้วิจัยยังพบจุดเด่นร่วมที่ธนาคารเวลาหลายแห่งมีร่วมกัน 3 ประการ

จุดเด่นร่วมประการแรก คือ การใช้ LINE กลุ่มเป็นตัวกลางการประสาน ธนาคารเวลาสามารถเปิดช่องทางให้สมาชิกสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น พูดคุย และร้องขอความช่วยเหลือเพื่อแลกเปลี่ยนเวลานอกจากนี้ บางพื้นที่ยังได้มีการให้ส่งงานทาง LINE เพื่อเป็นการยืนยันการแลกเปลี่ยนและบันทึกเวลาแทนการใช้สมุดบันทึกหรือการเดินทางมายืนยันกับส่วนกลาง

จุดเด่นร่วมประการที่สอง คือ การได้รับการสนับสนุนจากองค์กรหลักในท้องที่ หากองค์กรที่เป็นผู้สนับสนุนหลักมีความเข้มแข็ง ก็จะทำให้ธนาคารเวลามีความมั่นคงด้วย ตัวอย่างเช่น อบต. ที่มีความมั่นคงในการดำเนินนโยบายธนาคารเวลา และการสนับสนุนผู้สูงอายุในท้องที่

จุดเด่นร่วมประการที่สาม คือ โดยพื้นฐานแล้ว บทบาทความช่วยเหลือในการพัฒนาการดำเนินงานจะมาจากกรมกิจการผู้สูงอายุและการสนับสนุนผ่านทาง พมจ. และ ศพอส. ซึ่งมีรูปแบบที่โดดเด่น คือ การเชิญพื้นที่มาอบรม ลงพื้นที่ไปช่วยให้ข้อมูล ใ้ทั้งดำเนินงานผ่านทาง พมจ. หรือ ศพอส. เพื่อสนับสนุนการประชาสัมพันธ์ รวมถึงค่าวัสดุอุปกรณ์ ขณะเดียวกัน อีกรูปแบบหนึ่งของความโดดเด่น คือ การถอดบทเรียนและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ที่เกิดขึ้น ซึ่งช่วยให้เกิดการแบ่งปันแลกเปลี่ยนข้อมูลแนวทางปฏิบัติที่ดี และช่วยกันคิดหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างพื้นที่

5. การประเมินระดับความสำเร็จ จะประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดในการประเมินความเหมาะสมในเชิงปรัชญา โดยเน้นที่การประยุกต์ใช้เครื่องมือธนาคารเวลา และเหตุผลความจำเป็นที่จะต้องมีการธนาคารเวลาในพื้นที่ โดยอาศัยการเปรียบเทียบสถานการณ์ก่อนและหลังจากที่มีธนาคารเวลา

การประเมินจะพิจารณาความสำเร็จ แยกเป็น 3 ลำดับชั้น โดยกำหนดให้

ลำดับชั้นที่ 1 เป็นชั้นที่ต่ำที่สุด สะท้อนว่าพื้นที่ที่สามารถแก้ไขปัญหาได้โดยไม่ต้องใช้ธนาคารเวลาเข้ามาเป็นเครื่องมือเสริม

ลำดับขั้นที่ 2 เป็นความสำเร็จขั้นต้น สะท้อนความสามารถของธนาคารเวลาในการสร้างกิจกรรมต่อยอดจากความร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่เดิม

ลำดับขั้นที่ 3 เป็นความสำเร็จขั้นกลาง สะท้อนความสามารถในการเบิกใช้ “เวลา” อย่างเหมาะสม และสะท้อนถึงการประยุกต์ใช้ธนาคารเวลาตามหลักปรัชญาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนเพื่อต่อยอดจากกิจกรรมพื้นฐานเดิม

ผลการประเมินความสำเร็จธนาคารเวลาในพื้นที่เป้าหมาย ปรากฏดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1: ผลการประเมินความสำเร็จธนาคารเวลาในพื้นที่เป้าหมาย

ลำดับขั้นความสำเร็จ	ธนาคารเวลา	คุณลักษณะเฉพาะของกลุ่ม
ลำดับขั้นที่ 1 (ต่ำที่สุด)	ทัพทัน	ไม่ได้ประยุกต์ใช้ “ธนาคารเวลา” ในพื้นที่
ลำดับขั้นที่ 2	ยานนาวา พุทธชินราช หนองตองพัฒนา วัฒนา	สร้างกิจกรรม “ธนาคารเวลา” เพื่อเสริมกลไกความร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่ แต่ยังไม่เน้นการเบิกใช้เวลา
ลำดับขั้นที่ 3 (สูงที่สุด)	วัดไชยทิศ เวียงกานต์ บ้านในดง ช่องลม นาคุณใหญ่	มีกิจกรรมสะสมเวลาและเบิกใช้เวลาเพื่อตอบโจทย์ของสมาชิกและชุมชน

ที่มา: ประมวลโดยคณะผู้วิจัย

การประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามเสาที่ 2 จะเป็นการประเมินทางสถิติ โดยรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องมาประกอบ ได้แก่ จำนวนสมาชิก จำนวนสมาชิกที่ทำกิจกรรมเป็นประจำ (active) (ประเมินโดยผู้ให้สัมภาษณ์) และเวลาสะสม (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2: ผลการประเมินประสิทธิภาพของธนาคารเวลา (1)

ธนาคารเวลา	ปีที่เริ่ม (พ.ศ.)	จำนวนสมาชิก (คน)	จำนวนสมาชิกที่ Active (คน) (ประมาณการโดยผู้ให้สัมภาษณ์)	เวลาสะสม (ชม.)	เวลาสะสมต่อจำนวนสมาชิกที่ Active
นาคุณใหญ่	9/61	159	25	2,385	95
พุทธชินราช	1/63	119	60	3,984	66
เวียงกานต์	8/61	103	60	1,413	24
ยานนาวา	60	60	40	517	13
วัฒนา	62	50	40	450	11

ธนาคารเวลา	ปีที่เริ่ม (พ.ศ.)	จำนวนสมาชิก (คน)	จำนวนสมาชิกที่ Active (คน) (ประมาณการโดย ผู้ให้สัมภาษณ์)	เวลาสะสม (ชม.)	เวลาสะสมต่อ จำนวนสมาชิกที่ Active
ช่องลม	10/61	252	50	450	9
บ้านในดง	6/62	80	40	120	3
ทัพทัน	11/62	80	-	-	-
วัดไชยทิศ	62	50	17	n/a	n/a
หนองตองพัฒนา	62	80	40	n/a	n/a

ที่มา: ประมวลโดยคณะผู้วิจัย

การประเมินประสิทธิภาพในแง่ของความโดดเด่นเรื่องของปัจจัยนำเข้า กิจกรรม และกระบวนการทำงาน อาศัยการประเมินคะแนนด้วยการใช้ตัวแปรหุ่น (Yes/No) ว่าธนาคารเวลาแต่ละแห่งมีจุดเด่นในปัจจัยทั้ง 3 ตัวหรือไม่ (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3: ผลการประเมินประสิทธิภาพของธนาคารเวลา (2)

ธนาคารเวลา	ปัจจัยนำเข้า	กิจกรรม	กระบวนการทำงาน
ยานนาวา	✓ พัฒนาโดยสมาคมโรตารี	✓ สร้างกิจกรรมจากฐานที่เป็น สมาคมโรตารี	✓ การประยุกต์ใช้ IT ในการ ดำเนินงานธนาคารเวลา
วัดไชยทิศ	✓ ชุมชนเมือง พัฒนาต่อยอดจาก โรงเรียนผู้สูงอายุ	✓ กิจกรรมพัฒนาต่อยอดจาก ความต้องการของสมาชิก และ กิจกรรมเดิมของโรงเรียน ผู้สูงอายุ	✓ นำเอาเวลาไปแลกข้าวของ เครื่องใช้
พุทธชินราช	✓ Set-up ที่โรงพยาบาล มี ผู้บริหารสนับสนุน และได้รับ งบประมาณอุดหนุนโดย โครงการในโรงพยาบาล	✓ กิจกรรมพัฒนาจากรูปแบบ ความร่วมมือเดิมที่มีอยู่	✓ การส่งงานทาง LINE การประชาสัมพันธ์ทาง Facebook Youtube
ทัพทัน	✓ แหล่งรายได้จากการเป็น สถานที่ดูงาน	✓ กิจกรรมกำหนดโดยผู้นำชุมชน	✓ แข่งขันกันทำความดี

ธนาคารเวลา	ปัจจัยนำเข้า	กิจกรรม	กระบวนการทำงาน
เวียงกานต์	✓ อบต. ให้ความสำคัญ	✓ สร้างกิจกรรมเพื่อตอบโจทย์สังคม เช่น การสอนผู้สูงอายุใช้สื่อ	✓ ใช้ที่ประชุมประชาคมเป็นสถานที่ประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง
หนองตองพัฒนา	✓ ความร่วมมือในชุมชนที่เข้มแข็ง	✓ กิจกรรมพัฒนาจากฐานความร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่	
บ้านในดง	✓ อบต. ให้การสนับสนุนฐานเดิมมีความร่วมมือทางสังคมที่หลากหลาย		✓ ดึงเอาคนที่มีความสามารถเข้ามาช่วยงาน และประสานงาน
ช่องลม	✓ อบต. ให้ความสำคัญ	✓ พัฒนาจากฐานเดิมและความต้องการของชุมชน	✓ ให้เวลาตอบแทนผู้ที่มาช่วยงานธนาคารเวลา
นาคุณใหญ่	✓ นายก อบต. ให้ความสำคัญและมีความร่วมมือในชุมชนอยู่แล้ว	✓ กิจกรรมพัฒนาจากรูปแบบความร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่แล้ว	✓ มีระบบติดตามและประเมินผลของกิจกรรมธนาคารเวลา
วัฒนา	✓ พื้นฐานความช่วยเหลือแบบชนบท	✓ กิจกรรมที่แลกเปลี่ยนพัฒนาต่อยอดจากรูปแบบความช่วยเหลือแบบเดิม	✓ สมาชิกเป็นระดับ “ครัวเรือน” มีการถ่ายโอนความดี เป็นเวลา

ที่มา: ประมวลโดยคณะผู้วิจัย

ในแง่ของประสิทธิผลของธนาคารเวลา คณะผู้วิจัยประเมินจากการนำเอาระบบ “ธนาคารเวลา” เข้ามาเพื่อสร้างกิจกรรมให้เกิดขึ้นมากกว่าเดิมตามเป้าประสงค์ของโครงการ (ตารางที่ 4)

ตารางที่ 4: ผลการประเมินประสิทธิผลของธนาคารเวลา

ธนาคารเวลา	เป้าประสงค์	ผลผลิต/ผลลัพธ์	ประสิทธิผล (การตอบวัตถุประสงค์)
ยานนาวา	ต่อยอดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ของโรตารี และมีการสะสมเวลาเพื่อดูแลปัญหาสังคมสูงวัยในระยะยาว	มีการสะสมเวลาพอสมควร แต่พบปัญหาไม่เกิดการแลกเปลี่ยน เพราะสมาชิกมีเศรษฐกิจฐานะและความชำนาญใกล้เคียงกัน	บางส่วน

ธนาคารเวลา	เป้าประสงค์	ผลผลิต/ผลลัพธ์	ประสิทธิผล (การตอบวัตถุประสงค์)
วัดชัยทิศ	การมีระบบช่วยเหลือกันในพื้นที่ อย่างเท่าเทียม	ต่อยอดความร่วมมือที่มีอยู่เดิม	ตอบโจทย์
พุทธชินราช	ตอบโจทย์สังคมสูงวัย ช่วยดูแล ครอบครัวเดี่ยวที่ลูกหลานอยู่ ห่างไกลและ ต้องการความ ช่วยเหลือ	กิจกรรมเสริมต่อยอดจากระบบ จิตอาสาที่มีอยู่เดิม	ตอบโจทย์
ทัพทัน	(ไม่มีกิจกรรมธนาคารเวลา)		
เวียงกานต์	ง อบต. ไม่เพียงพอในการดูแล ผู้สูงอายุ	ธนาคารเวลาถูกนำมาใช้ในการ ช่วยเหลือกิจกรรมดูแลผู้สูงอายุ ที่ เกิดขึ้นมากคือ ช่างซ่อม และงาน บริการ (ขับรถรับ-ส่ง)	ตอบโจทย์
หนองตองพัฒนา	อาสาสมัครมีระบบดูแลในระยะ ยาว	มีการสะสมเวลา แต่ยังไม่มีการ เบิกใช้เวลา ยังมีความไม่แน่นอน เรื่องการได้เวลาตอบแทนในระยะ ยาว	บางส่วน
บ้านในดง	ธนาคารเวลาช่วยให้มีข้อมูลที่ ชัดเจนมากขึ้น ช่วยในเรื่องของ การจัดระบบข้อมูล การบันทึก ความชำนาญของสมาชิก และการ จัดกิจกรรมใหม่ๆ ให้เกิดขึ้น	คนในชุมชนที่เป็นสมาชิก รู้จักกันจึงช่วยเหลือกันเอง	ตอบโจทย์
ช่องลม	ปัญหาหลักของชุมชนคือ ผู้สูงอายุไม่มีคนดูแล	มีกิจกรรมที่ดูแลผู้สูงอายุเพิ่มเติม จากความร่วมมือแบบเดิมและมี การต่อยอดกิจกรรมที่เป็นที่ ต้องการของชุมชน	ตอบโจทย์
นาคุณใหญ่	ต้องการบันทึกข้อมูลความร่วมมือ ทางสังคมแบบเดิมทำให้เกิดความ ยั่งยืน	กิจกรรมพัฒนาจากรูปแบบความ ร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่ เช่น การ ซ่อมบ้านผู้สูงอายุ/ผู้พิการ ตัด หญ้า กิจกรรมอ่านหนังสือ ร้อง เพลงให้ผู้สูงอายุติดตาม เกี่ยว ข้าว/ดำนา พาไปโรงพยาบาล	ตอบโจทย์
วัฒนา	ธนาคารความดีมีปัญหาความไม่ ยั่งยืน เพราะงบบัณฑิตมีปัญหาเบิกไม่ได้ และต้องพึ่งพาสิ่งของบริจาค	ต่อยอดความร่วมมือที่มีอยู่เดิม และเพิ่มระบบการโอนคะแนน ความดีเป็นเวลา	ตอบโจทย์

ที่มา: ประมวลโดยคณะผู้วิจัย

ด้านหนึ่ง แม้ว่าธนาคารเวลา ณ ปัจจุบัน จะถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการรองรับสังคมสูงวัย หากแต่ว่าการรองรับสังคมสูงวัยอย่างยั่งยืน ในด้านหนึ่งจำเป็นต้องมีการพัฒนาฐานสมาชิกให้มีช่วงวัยที่กว้างขึ้น สำหรับรองรับการบริการผู้สูงอายุที่มีอยู่ปัจจุบัน และเป็นการเตรียมความพร้อมกลุ่มช่วงอายุที่ยังไม่สูงวัยให้มีหลักประกันรองรับเมื่อเข้าสู่ช่วงวัยดังกล่าว

ในแง่นี้ ธนาคารเวลาจึงไม่เป็นเพียงแค่บริการหรือกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ หากแต่จะต้องมีการรองรับผู้คนทุกช่วงวัยด้วย ในส่วนของการประเมินว่าการตอบโจทย์ทุกช่วงวัย โดยพิจารณาการตอบโจทย์จากอัตราส่วนสมาชิกที่มีอายุน้อยกว่า 60 ปี (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 5: ผลการประเมินการตอบโจทย์ทุกช่วงวัย

ธนาคารเวลา	จำนวนสมาชิกทั้งหมด (คน)	จำนวนสมาชิก ช่วงอายุต่ำกว่า 60 ปี (คน)	จำนวนสมาชิก ช่วงอายุต่ำกว่า 60 ปี (ร้อยละ)	การตอบวัตถุประสงค์ด้านช่วงวัย
พุทธชินราช	119	103	86.5	ตอบโจทย์
ช่องลม	252	202	80	ตอบโจทย์
นาคุณใหญ่	159	95	59.7	ตอบโจทย์
บ้านในดง	80	42	52.5	ตอบโจทย์
เวียงกานต์	103	46	44.6	ตอบโจทย์
ทัพทัน	80	10	12.5	ไม่ตอบโจทย์
วัดไชยทิศ	50	2	4	ไม่ตอบโจทย์
ยานนาวา	60	0	0	ไม่ตอบโจทย์
หนองตองพัฒนา	80	n/a	-	-
*วัฒนา	50	-	-	-

ที่มา: ประมวลโดยคณะผู้วิจัย

หมายเหตุ: ข้อมูลประมาณการจากผู้ให้สัมภาษณ์

*ธนาคารเวลาพัฒนานับสมาชิกเป็นครัวเรือน

6. จากการประมวลข้อมูลและผลการดำเนินงาน คณะผู้วิจัยได้พบปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานของธนาคารเวลากลุ่มเป้าหมาย ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

- การเปลี่ยนทัศนคติธนาคารเวลาให้เป็นเรื่องของทุกช่วงวัย เนื่องจากสมาชิกยังมองว่า ธนาคารเวลาเป็นเรื่องของผู้สูงอายุ จึงไม่ค่อยรับสมาชิกช่วงอายุอื่น

- ผู้เข้าร่วมมีทัศนคติต่อการรวมกลุ่มทางสังคมที่ต่างกัน บางคนต้องการสิ่งของ/ค่าตอบแทน บางคนต้องการความดีและการเชิดชู บางคนต้องการความดีแต่ไม่ต้องการชื่อเสียง บางคนต้องการเวลาไว้ในอนาคต ทำอย่างไรธนาคารเวลาจะสามารถตอบสนองต่อความหลากหลายได้?
- ผู้จัดการธนาคารเวลาต้องเป็นคนที่มีความรู้ เวลา จึงต้องแบ่งเวลาจากการทำงานอาชีพหลัก หรือผู้จัดการเวลาบางที่รับค่าตอบแทนเป็นค่าจ้างแบบปีต่อปี ถ้าไม่ได้ค่าจ้างก็อาจจะไม่สามารถดำเนินการต่อได้
- ตัวเชื่อมประสานระหว่างสมาชิกกับส่วนกลางมีความสำคัญ เพราะเป็นคนตอบสนองต่อความต้องการ เข้าใจสถานการณ์ ช่วยแก้ไขยามที่เกิดปัญหา จึงต้องได้รับการยอมรับจากสมาชิก
- ระบบถ้ามีความซับซ้อนจะเป็นภาระและทำให้สมาชิกไม่ยอมเข้าร่วม เช่น ต้องไปบันทึกเวลาที่ส่วนกลาง
- การทำกิจกรรมที่ระบุเวลาชัดเจนอาจจะเป็นอุปสรรค เพราะบางคนอาจจะมีเวลาว่างไม่ตรงกับที่กิจกรรมต้องใช้
- การทำกิจกรรมกับผู้ที่ไม่ใช่สมาชิกจะไม่นับชั่วโมง (ที่เป็นลบ) และธนาคารเวลาบางแห่งมีแต่คนสะสม ไม่มีคนติดลบ
- ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านถ้าไม่หลากหลายก็อาจจะไม่ตอบโจทย์การแลกเปลี่ยน สมาชิกมีทักษะคล้ายคลึงกัน ฟังพาตัวเองได้และไม่ได้คล้ายกัน จึงไม่เกิดการแลกเปลี่ยน เพราะสิ่งที่สมาชิกต้องการจะเป็นบริการแบบมืออาชีพ (ปัญหาของการ Set-up ธนาคารเวลาในชุมชนเมือง)
- กลุ่มผู้รับความช่วยเหลือบางส่วนไม่สามารถกลับมาช่วยคนอื่นได้ ทำอย่างไรถึงจะสร้างระบบตอบแทนขึ้นได้?
- ถ้าจะมีสิ่งของหรือค่าตอบแทน ก็จะต้องมีกลไกการจัดหางบมาสนับสนุน ทั้งนี้ สิ่งของและค่าตอบแทนนั้นเหมาะสมหรือไม่กับการนำมาใช้?
- สมาชิกบางส่วนต้องการเสื่อกกลุ่ม เพื่อเป็นสัญลักษณ์เวลาทำกิจกรรม
- ชุมชนมีความคาดหวังเรื่องงบประมาณสนับสนุน ซึ่งจะไม่สนใจหากไม่มีงบให้
- กิจกรรมบางส่วนต้องการงบประมาณอุดหนุน เช่น กิจกรรมตัดเย็บตุ๊กตา (มีครูมาสอน 1 วัน) มีค่าใช้จ่ายประมาณ 30,000 บาท หรือกิจกรรม haircut for heroes (ตัดผมให้หมอและพยาบาลฟรี) มีค่าใช้จ่าย เช่น ค่าเดินทาง ค่าสถานที่ ค่าอุปกรณ์ ค่าอาหาร
- ความกังวลใจเรื่องความต่อเนื่องของธนาคารเวลา อนาคตธนาคารเวลาจะยังมีอยู่หรือไม่? จะเบิกใช้เวลาได้หรือไม่? การส่งต่อเวลาให้กับบุตร/หลานจะมีปัญหาหรือไม่? (เพราะมีกรณีพี่รุ่นพ่อสนิทกันแต่รุ่นลูกไม่) ธนาคารเวลากลางแบบธนาคารแห่งประเทศไทยจะช่วยเรื่องความเชื่อมั่นได้

7. สรุปผลการศึกษา พบว่า ธนาคารเวลาแต่ละแห่งมีลำดับขั้นการพัฒนา คือ

1. ธนาคารเวลาที่ไม่ได้ประยุกต์ใช้ “ธนาคารเวลา” ในพื้นที่ หรือกล่าวได้ว่า เป็นเพราะพื้นที่ที่สามารถแก้ไขปัญหาได้โดยไม่ต้องใช้ธนาคารเวลาเข้ามาเป็นเครื่องมือเสริม ประกอบด้วย ธนาคารเวลาที่พัทธ

2. ธนาคารเวลาที่มีศักยภาพในการดำเนินงาน คือ สะท้อนความสามารถของธนาคารเวลาในการสร้างกิจกรรมต่อยอดจากความร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่เดิม มีการสร้างกิจกรรม “ธนาคารเวลา” เพื่อเสริมกลไกความร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่ แต่ยังไม่เน้นการเบิกใช้เวลา เนื่องจากอุปสรรคในการดำเนินตามหลักปรัชญาธนาคารเวลา หรือเงื่อนไขทางบริบทของพื้นที่ ตัวอย่างเช่น การขาดทักษะของสมาชิกนำไปสู่ปัญหาการไม่แลกเปลี่ยน หรือการขาดการเบิกถอนและบันทึกเวลาตามหลักการธนาคารเวลา ประกอบด้วย ธนาคารเวลายานนาวา พุทธชินราช หนองตองพัฒนา และวัฒนา

3. ธนาคารเวลาที่มีศักยภาพจะพัฒนาให้เกิดการดำเนินตามหลักปรัชญาธนาคารเวลาได้ คือ สะท้อนความสามารถในการเบิกใช้ “เวลา” อย่างเหมาะสม และสะท้อนถึงการประยุกต์ใช้ธนาคารเวลาตามหลักปรัชญาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนเพื่อต่อยอดจากกิจกรรมพื้นฐานเดิม มีกิจกรรมสะสมเวลาและเบิกใช้เวลา เพื่อตอบโจทย์ของสมาชิกและชุมชน ประกอบด้วย วัดไชยทิศ เวียงกานต์ บ้านในดง ช่อกลม และนาคุณใหญ่

เมื่อพิจารณาถึงประสิทธิภาพของธนาคารเวลาทั้ง 10 แห่ง พบว่า ในภาพรวม ธนาคารเวลาที่ทำการศึกษามีความพยายามพัฒนากิจกรรมและกระบวนการดำเนินงานในพื้นที่ที่มีความเหมาะสม เพื่อกระตุ้นให้เกิดการดำเนินกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเวลาตามหลักการธนาคารเวลา

เมื่อพิจารณาประสิทธิผลของธนาคารเวลา ซึ่งพิจารณาจากการนำเอาระบบ “ธนาคารเวลา” เข้ามาเพื่อสร้างกิจกรรมให้เกิดขึ้นมากกว่าเดิมตามเป้าประสงค์ของโครงการ พบว่า ธนาคารเวลาส่วนมากสามารถประยุกต์ใช้หลักปรัชญาธนาคารเวลา เพื่อตอบโจทย์วัตถุประสงค์ความต้องการของพื้นที่ได้เป็นอย่างดี ในส่วนนี้ประกอบด้วย ธนาคารเวลาวัดไชยทิศ พุทธชินราช เวียงกานต์ บ้านในดง ช่อกลม นาคุณใหญ่ และวัฒนา ขณะเดียวกัน ในบางพื้นที่นั้น การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาธนาคารเวลายังคงตอบโจทย์วัตถุประสงค์ความต้องการของพื้นที่เพียงบางส่วน เนื่องจากการดำเนินงานพบอุปสรรคหรือเงื่อนไขเชิงบริบทพื้นที่บางประการ ส่งผลให้การดำเนินงานธนาคารเวลา ยังไม่ตอบโจทย์ความต้องการของพื้นที่โดยสมบูรณ์ ในส่วนนี้ประกอบด้วย ธนาคารเวลายานนาวา และหนองตองพัฒนา

ดังนั้น เมื่อพิจารณาภาพกว้างของการดำเนินงานธนาคารเวลาในประเทศไทย จากกรณีศึกษาทั้ง 10 แห่ง คณะผู้วิจัยมีความเห็นว่า การดำเนินงานธนาคารเวลาในประเทศไทยในกลุ่มลำดับขั้นที่ 2 และ 3 มีทิศทางดำเนินงานไปในเชิงบวก และมีศักยภาพที่จะนำมาใช้เป็นกลไกรองรับสังคมผู้สูงอายุได้ ควรมีการสนับสนุนให้เกิดการดำเนินงานต่อ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากบริบทของแต่ละพื้นที่จะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะกำกับรูปแบบการดำเนินงาน บริบทของพื้นที่จึงเป็นได้ทั้งปัจจัยหนุนเสริมให้การดำเนินงานธนาคารเวลาเกิดความสำเร็จ และอาจจะเป็น ปัญหาที่ก่อให้เกิดอุปสรรคในการดำเนินงานตามหลักปรัชญาธนาคารเวลา

ในแง่นี้ เพื่อจะพัฒนากลไกธนาคารเวลาให้สามารถดำเนินงานได้จริง จึงมีความจำเป็นที่จะต้อง คำนึงถึงบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ และมีกลไกรองรับการพัฒนาธนาคารเวลาเฉพาะทางที่มีความ ยืดหยุ่น เพื่อเปิดโอกาสให้แต่ละท้องถิ่นได้ประยุกต์ใช้ปรัชญาธนาคารเวลาอย่างมีความเหมาะสม โดยคณะผู้วิจัย ได้ทำการเสนอแนวทางการขยายผลในรูปแบบของ 1) การดำเนินการตามหลักการธนาคารเวลาแบบดั้งเดิม และ 2) ดำเนินการตามหลักการ “ธนาคารเวลา+ (พลัส)” ปรากฏในส่วนข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการขยายผลการดำเนินงานธนาคารเวลาภายใต้การดูแลของกรมกิจการผู้สูงอายุ

ในส่วนของการขยายผลการดำเนินงานธนาคารเวลา คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า การดำเนินงาน ธนาคารเวลาในประเทศไทยที่มีความเหมาะสม สามารถดำเนินงานได้ใน 2 ลักษณะ คือ

1. **ดำเนินการตามหลักการธนาคารเวลาแบบดั้งเดิม** หมายถึง ธนาคารเวลาที่ดำเนินตามแนวทาง ธนาคารเวลาต่างประเทศอย่างเคร่งครัด มุ่งเน้นการสะสมเวลา การเบิกถอนเวลาเพื่อใช้งาน และการ แลกเปลี่ยนที่มีความเท่าเทียมกัน โดยการแลกเปลี่ยนดังกล่าว จะเป็นการแลกเปลี่ยนภายในกลุ่มสมาชิก ธนาคารเวลา รายละเอียดของการดำเนินงานในส่วนนี้ จะไม่มีความแตกต่างไปจากข้อสรุปเรื่องแนวทางการ ดำเนินงานธนาคารเวลาที่เกิดขึ้นแล้ว ดังเช่นที่ปรากฏในคู่มือธนาคารเวลาต่างๆ ณ ปัจจุบัน

2. **ดำเนินการตามหลักการ “ธนาคารเวลา+ (พลัส)”** หมายถึง การนำแนวคิดการแลกเปลี่ยนเวลา มา “ประยุกต์ใช้” อย่างเหมาะสมตามบริบทและความต้องการของพื้นที่ โดยเปิดให้มีความยืดหยุ่นในการนำ กลไกธนาคารเวลาไปใช้งาน และอาจจะไม่จำกัดการแลกเปลี่ยนเฉพาะสมาชิกธนาคารเวลาเท่านั้นที่สามารถ เข้ามาใช้ธนาคารเวลาได้ ตัวอย่างเช่น ในส่วนการสะสมเวลาอาจจะใช้เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้ ให้บริการ ว่าต้องการสะสมคะแนนเป็นเวลา หรือสะสมคะแนนในรูปแบบอื่นๆ (เช่น เป็นความดี หรือไม่มีการ สะสมเลย) ในส่วนการเบิกถอนอาจจะไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปของเวลา แต่อาจจะอยู่ในรูปแบบอื่นๆ เช่น เป็น สิ่งของ บัตรของขวัญ ประกาศนียบัตร สายสะพาย การเชิดชูการทำความดี หรือแม้กระทั่งค่าตอบแทนในรูปแบบ ของตัวเงิน เป็นต้น ในส่วนนิยามความเท่าเทียม อาจจะขยายไปกว้างกว่าแค่ต่อปัจเจกหรือบุคคลต่อบุคคล (แบบ 1:1) ไปเป็นความเท่าเทียมในระดับครัวเรือน ที่สมาชิกในครัวเรือนสามารถเป็นผู้ตอบแทนแทนสมาชิก ในครัวเรือนที่ไปรับความช่วยเหลือได้

ในแง่นี้ การขยายผลธนาคารเวลาทั้ง 2 รูปแบบ ต่างมีข้อดีข้อด้อยที่แตกต่างกัน

ในรูปแบบแรกจะเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นไปที่ความเป็นปัจเจกในลักษณะสังคมตะวันตก ซึ่งจะเหมาะกับการจัดตั้งในบริบทของสังคมสมัยใหม่ เช่น การจัดตั้งธนาคารเวลาในสถานที่ทำงาน/สถานประกอบการ ในขณะที่เดียวกัน รูปแบบแรกจะมีข้อด้อย คือ เกิดข้อจำกัดเชิงนิยามและหลักการ ซึ่งจำกัดเพียงการแลกเปลี่ยนหน่วยของเวลาเท่านั้น ส่งผลให้ขนาดของธนาคารเวลารูปแบบนี้มีข้อจำกัดในการขยายขนาด

ในรูปแบบที่สองจะมุ่งเน้นไปที่การประยุกต์ใช้เครื่องมือเพื่อแก้ไขปัญหาในระดับชุมชน ซึ่งจะเหมาะกับการจัดตั้งในกลุ่มสังคมที่ต้องการเครื่องมือเข้ามาช่วยเหลือแก้ไขปัญหาในชุมชน รูปแบบที่สองจะมีข้อด้อยคือ 1) ความชัดเจนของรูปแบบดำเนินการ ซึ่งจะปรับเปลี่ยนไปตามความตกลงของสมาชิก และยังไม่พบต้นแบบที่ระบุได้ชัดว่า รูปแบบการดำเนินการที่เหมาะสมจะต้องมีลักษณะอย่างไร และ 2) ความยั่งยืนระยะยาว เนื่องจากรูปแบบที่สองนี้ไม่เชื่อมโยงกับการแลกเปลี่ยนเวลาแบบปกติ จึงจะต้องมีกลไกที่จะใช้รองรับสำหรับการเบิกจ่ายคะแนนในรูปแบบต่างๆ

2. ข้อเสนอแนะเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานธนาคารเวลา

สำหรับข้อเสนอแนะเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ธนาคารเวลาที่สมควรจะมีคุณลักษณะ คือ

- ปัจจัยพื้นฐาน: พื้นที่มีฐานความร่วมมือทางสังคมเดิมที่เข้มแข็ง เช่น ฐานทางวัฒนธรรม (ลงแขกเกี่ยวข้าว – เอามื้อเอ่าวาน) หรือ ฐานความร่วมมือในชุมชน (ศูนย์การเรียนรู้ เทศบาล อบต. ระบบอาสาสมัคร รพสต. วัด กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน สมาคมโรตารี จิตอาสา ธนาคารความดี หรืออื่นๆ)
- สมาชิกและกิจกรรม: รวมถึงจากกลุ่มความร่วมมือทางสังคมที่เป็นจุดตั้งต้น และพัฒนากิจกรรมเพื่อตอบสนองและขยายผลจากที่มีอยู่เดิม เสริมด้วยการตอบโจทย์ความต้องการของสมาชิกและสังคม
- การตอบแทน: เพื่อให้ทัศนคติการรวมกลุ่มของสมาชิกตรงกัน ธนาคารเวลาต้องกำหนดรูปแบบการตอบแทนให้เหมาะสมตามแต่บริบท บางกรณีอาจเป็นการเปลี่ยนระบบการตอบแทน เช่น การโอนย้ายคะแนนความดีเป็นเวลา และการสะสมในรูปแบบของเวลาต้องมีระบบที่ทำให้เกิดความยั่งยืน
- งบประมาณ: ธนาคารเวลามีต้นทุนดำเนินงาน ดังนั้น แหล่งที่มาของเงินทุนจะต้องได้รับการยอมรับจากสมาชิก ซึ่งได้มาจาก 5 แหล่งสำคัญ คือ 1) อุดหนุนโดยเทศบาล 2) กรมกิจการผู้สูงอายุ ผ่าน ศพอส. และ พมจ.3) เงินบริจาค 4) ระบบเวลา (ได้เวลาเป็นค่าตอบแทน) 5) อื่นๆ (เช่น โครงการร้านเก๋อกลของพุทธชินราช หรือการขอโครงการจากหน่วยงานอื่นๆ) ทั้งนี้ การมีเงินหนุนเสริมแบบให้เปล่า 1-2 หมื่นบาทต่อปี (ให้ตรงกับธนาคารเวลาในการบริหารจัดการ) จะช่วยอำนวยความสะดวกได้ดียิ่งขึ้น
- สถานที่ตั้ง: สามารถเดินทางได้สะดวก หรือมีระบบสนับสนุนให้ไม่ต้องเดินทางไปธนาคารเวลา เช่น การสมัครสมาชิกผ่าน Google Form หรือการฝากผู้ประสานงานให้ติดต่อแทนได้

- การประชาสัมพันธ์: ต้องทำอย่างต่อเนื่องเพื่อเสริมความยั่งยืน เช่น ใช้การประชุมหมู่บ้านเพื่อแจก เบี้ยผู้สูงอายุ การเข้าไปสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุ วัด เสียงไร้สาย หรือ Social Network อย่าง LINE กลุ่ม Facebook Youtube เป็นต้น
- โครงสร้างการบริหารจัดการ: ต้องการผู้นำและผู้สนับสนุนที่ทำงานอย่างต่อเนื่อง รู้จักกับสมาชิก มีที่ปรึกษาที่ชุมชนยอมรับนับถือ เช่น พระ หรือนายกเทศมนตรี ควรดึงผู้ที่มีทักษะเหมาะสมเข้ามาเป็นคณะกรรมการ เช่น อดีตเจ้าหน้าที่ธนาคารมาดูแลการเบิกถอน ลงเวลา หรือผู้ประสานงานประจำหมู่บ้านที่เชื่อมกับสมาชิกในระดับหมู่บ้าน ช่วยทำหน้าที่ประสานงาน ชี้แจง รับรอง กิจกรรม และลงบันทึกเวลาให้
- สัญลักษณ์ของการเป็นสมาชิก: สมาชิกต้องการสัญลักษณ์นอกเหนือจากป้ายชื่อ อาจใช้เสื้อ สมาชิกธนาคารเวลาเป็นตัวแสดงเชิงสัญลักษณ์เวลาทำกิจกรรม
- ทักษะของสมาชิก: ทักษะของสมาชิกต้องมีความหลากหลายเพียงพอ ซึ่งจะมีความท้าทาย คือ กรณีที่สมาชิกมีทักษะคล้ายคลึงกัน หรือกรณีผู้รับความช่วยเหลือบางส่วนไม่สามารถกลับมาช่วยผู้อื่นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุ ในกรณีนี้ มีทางออกหนึ่งคือ การหากิจกรรมที่ตอบโจทย์ความร่วมมือที่มีอยู่เดิม การตอบโต้ของชุมชนใหม่ๆ หรืออาจจะใช้การรับสมาชิกแบบ “ครัวเรือน” เพื่อเชื่อมโยงสมาชิกในหลายช่วงอายุ และเพิ่มทักษะของสมาชิกในธนาคาร
- การเชื่อมโยงข้อมูล: การจัดเก็บข้อมูลมีทั้งการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ และการเชื่อมโยงความต้องการความช่วยเหลือเข้ากับผู้ที่มีทักษะเหมาะสม มี 3 รูปแบบที่ช่วยเชื่อมโยงข้อมูลได้ คือ 1) การใช้ระบบ Software IT 2) การติดต่อผ่าน LINE และ 3) การใช้ผู้ประสานงานในระดับพื้นที่
- มาตรการกระตุ้นให้เกิดกิจกรรม: การทำให้ข้อมูลปรากฏชัดและสนับสนุนการแข่งขันจะเป็น มาตรการหนุนเสริมในการสร้างกิจกรรม เช่น การเล่าสู่กันฟัง มีการให้ใบประกาศ/สายสะพาย การรายงานผล “เวลา” ผ่านการประชุมประชาคม หรือประชาสัมพันธ์ทาง Social Network ต่างๆ
- การบันทึกเวลา: ต้องมีระเบียบข้อตกลงที่ชัดเจน และเป็นที่ยอมรับของสมาชิก เช่น กิจกรรมระหว่างสมาชิกด้วยกันจะนับอย่างไร? กับกลุ่มที่ไม่เป็นสมาชิกจะนับอย่างไร? นอกจากนี้ ระบบการบันทึกเวลาจะต้องไม่เป็นภาระสมาชิก เช่น ให้ส่งงานทาง LINE ได้ หรือใช้ Software แทนสมุดบันทึก (เช่น บันทึกและตรวจสอบทางแอปพลิเคชัน)
- การเบิกเวลา: ต้องมีระบบการเบิกเวลาที่เหมาะสม ควรตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิก เช่น ต้องการสะสมเวลาไว้ใช้ในระยะเวลา ต้องการสะสมเวลาเพื่อใช้ในระยะสั้น หรือหากสมาชิกไม่ต้องการเวลาก็อาจจะต้องวางระบบการ “โอน” รูปแบบต่างๆ ขึ้น
- ระบบติดตามและประเมินผลในระดับกิจกรรม: ควรมีระบบติดตามและประเมินผล เพื่อให้ทราบคุณภาพการดำเนินงาน ความเสียหายที่เกิดขึ้น และเพื่อให้สามารถจัดกิจกรรมและผู้ดำเนินการ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

- การแลกเปลี่ยนประสบการณ์: การแบ่งปันประสบการณ์ในแง่มุมต่างๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในธนาคารเวลาอื่นๆ เช่น กิจกรรม การร่วมกันแก้ไขปัญหาและอุปสรรค ความสนใจของสมาชิก ความไม่เข้าใจ ความต้องการเพิ่มกิจกรรมใด หรือรูปแบบการดำเนินงานที่เหมาะสม
- ความต่อเนื่องและยั่งยืน: ความต่อเนื่องจะเกิดขึ้นได้ใน 3 ลักษณะ คือ 1) หน่วยงานภาครัฐทุกระดับ ตั้งแต่ระดับนโยบาย ระดับจังหวัด และระดับพื้นที่ให้ความสำคัญ สนับสนุนและไม่ปรับเปลี่ยนทิศทางนโยบาย 2) การตั้งหน่วยงานกลางขึ้นเป็นองค์กรธนาคารเวลาแห่งประเทศไทยเพื่อช่วยจัดการธนาคารเวลาในภาพใหญ่ จะช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นมากยิ่งขึ้น และช่วยลดเสถียรภาพของธนาคารเวลา 3) ความต่อเนื่องในระดับจุลภาค องค์กรพื้นฐานที่นำธนาคารเวลาไปใช้มีความมั่นคงและให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

3. ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงคู่มือธนาคารเวลา

คู่มือธนาคารเวลาจะถูกใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานของแต่ละท้องถิ่น จึงควรที่จะต้องเพิ่มเนื้อหารองรับการประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมตามบริบทและความต้องการของพื้นที่ด้วย รวมถึงเพิ่มรายละเอียดเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ดังปรากฏในคุณลักษณะธนาคารเวลาที่ดีควรจะมี (รายละเอียดการดำเนินงานปรากฏในแนวทาง “7 ขั้นตอนเชิงปฏิบัติการจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่” ในคู่มือธนาคารเวลาของประเทศไทย ฉบับปรับปรุง ปีงบประมาณ 2564)

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

ประเทศไทยเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 โดยมีประชากรผู้สูงอายุเป็นร้อยละ 10 ของประชากรทั้งหมด เป็นสังคมสูงอายุที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุเป็นอันดับสองในอาเซียนรองจากประเทศสิงคโปร์ ในปี พ.ศ. 2560 มีจำนวนประชากรผู้สูงอายุ 11 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 17 ของประชากรทั้งหมด (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุ, 2560) และในปี พ.ศ. 2564 ประเทศไทยจะกลายเป็นสังคมสูงอายุระดับสมบูรณ์ “complete aged society” วัยสูงอายุถึงร้อยละ 20 ของจำนวนประชากรทั้งประเทศ และจะกลายเป็น “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด” (super aged society) ในปี พ.ศ. 2574 ที่มีประชากรสูงอายุมากกว่าร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด การพัฒนาเทคโนโลยีและการแพทย์ส่งผลให้ประชากรมีอายุยืนมากขึ้น อัตราการตายลดลง ในขณะที่อัตราการเกิดก็ลดลงด้วย ผลกระทบและการเตรียมความพร้อมรับมือกับสังคมผู้สูงอายุจึงมีความสำคัญ การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วได้ส่งผลกระทบต่อทั้งทางด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ และสังคมโดยรวมของประเทศไทย นอกจากนี้ โครงสร้างครอบครัวไทยเปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายกลายเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น กำลังหลักในการดูแลผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกครอบครัวลดลง ผู้สูงอายุมีแนวโน้มอยู่อาศัยคนเดียวหรือตามลำพังกับคู่สมรสเพิ่มขึ้น คิดเป็นร้อยละ 20.6 ของจำนวนผู้สูงอายุทั้งหมดและเป็นผู้สูงอายุวัยปลาย (อายุ 80 ปี ขึ้นไป) มีมากถึงร้อยละ 24 ที่ต้องการดูแลปรนนิบัติ ผู้สูงอายุที่ต้องการผู้ดูแลแต่ขาดผู้ดูแลคิดเป็นร้อยละ 4 ของผู้สูงอายุวัยปลายทั้งหมด

จากสถานการณ์ดังกล่าว รัฐบาลได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการเตรียมการรองรับปัญหาการดูแลประชาชนในสังคมสูงอายุ ด้วยเหตุนี้จึงมอบหมายให้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยกรมกิจการผู้สูงอายุ ดำเนินการศึกษารูปแบบการดำเนินงานธนาคารเวลาที่ได้ดำเนินการในต่างประเทศ และนำแนวทางดังกล่าวมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย ซึ่งกรมกิจการผู้สูงอายุ ได้ดำเนินงานธนาคารเวลาร่วมกับภาคีเครือข่าย โดยได้ลงนามบันทึกข้อตกลง (MOU) ว่าด้วยแนวทางการปฏิบัติร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เรื่อง การดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทย ระหว่างกรมกิจการผู้สูงอายุ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ และองค์กรท้องถิ่นที่เป็นพื้นที่นำร่อง 42 แห่ง ใน 26 จังหวัด รูปแบบที่ให้จิตอาสาสมัครเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลผู้สูงอายุในชุมชน และเวลาที่สะสมไว้ในการดูแลผู้สูงอายุ จะได้รับการแลกกลับคืนเมื่อจิตอาสาที่มีความต้องการและจำเป็นที่จะต้องได้รับการดูแล ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้คนในสังคมดูแลซึ่งกันและกัน มีการรวมกลุ่ม จัดองค์กรอย่างเป็นทางการเป็นมิตรต่อผู้สูงอายุและจัดกิจกรรมต่อเนื่อง ผู้สูงอายุได้รับการดูแลอย่างถูกต้องและเหมาะสม ส่งผลให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรีใน

ครอบครัวและชุมชน และได้รับบริการทั้งทางด้านสาธารณสุข และบริการด้านสังคมที่เชื่อมโยงกันอย่างมีประสิทธิภาพต่อเนื่องยั่งยืน

เนื่องด้วยการดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทยเป็นโครงการใหม่ที่มีความสำคัญ และมีความซับซ้อนเชิงเทคนิคและกระบวนการดำเนินงาน กรมกิจการผู้สูงอายุได้ตระหนักถึงการขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน จึงจำเป็นต้องศึกษารูปแบบการดำเนินงานธนาคารเวลาที่เหมาะสมกับประเทศไทย โดยอาศัยบุคคลภายนอกที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในศาสตร์ต่างๆ ที่จำเป็นและเกี่ยวข้อง เพื่อให้กรมกิจการผู้สูงอายุสามารถออกแบบมาตรการและนโยบายที่มีความเหมาะสมปรับใช้กับบริบทของประเทศไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เอื้อต่อการกระตุ้นให้นานวัตกรรมมาใช้ในการจัดระบบการดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทย การเข้าใจข้อจำกัด จุดอ่อน จุดแข็ง เพื่อศึกษาทางเลือกในการดำเนินงานที่หลากหลาย รวมทั้งมีการติดตามประเมินผล และถอดบทเรียนนำข้อมูลมาพัฒนาและปรับปรุงแนวทางการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพและสามารถขยายผลไปยังพื้นที่อื่นๆ ทั่วประเทศต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

โครงการนี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. เพื่อทบทวนองค์ความรู้ ประสบการณ์การดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทย
2. เพื่อศึกษากระบวนการ และถอดบทเรียนการดำเนินงานของหน่วยงาน/พื้นที่ ที่ได้ดำเนินงาน

โครงการธนาคารเวลา

3. เพื่อปรับปรุงและพัฒนาคู่มือธนาคารเวลาให้เหมาะสม สอดคล้องกับบริบทของประเทศไทย
4. เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายรองรับสังคมสูงวัย โดยใช้แนวคิดธนาคารเวลาของประเทศไทย

1.3 กรอบแนวคิด

การประเมินรูปแบบการพัฒนาธนาคารเวลาของไทย จะอาศัยกรอบแนวคิดที่สำคัญ คือ การประเมินผลกระทบทางสังคม หรือ Social Impact Assessment (SIA) ในการวิเคราะห์ (Barrow, 2000)

การวิเคราะห์ SIA เป็นเครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการประเมินทบทวนผลกระทบของมาตรการการพัฒนาของภาครัฐที่ส่งผลต่อสังคม และเป็นพื้นฐานสำคัญที่ใช้ในการต่อยอดการวิเคราะห์เป็น การวิเคราะห์ Social Return on Investment (SROI) ซึ่งเป็นการประเมินสะท้อนคุณค่าสุทธิที่เกิดขึ้นทางเศรษฐกิจและสังคมกับผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

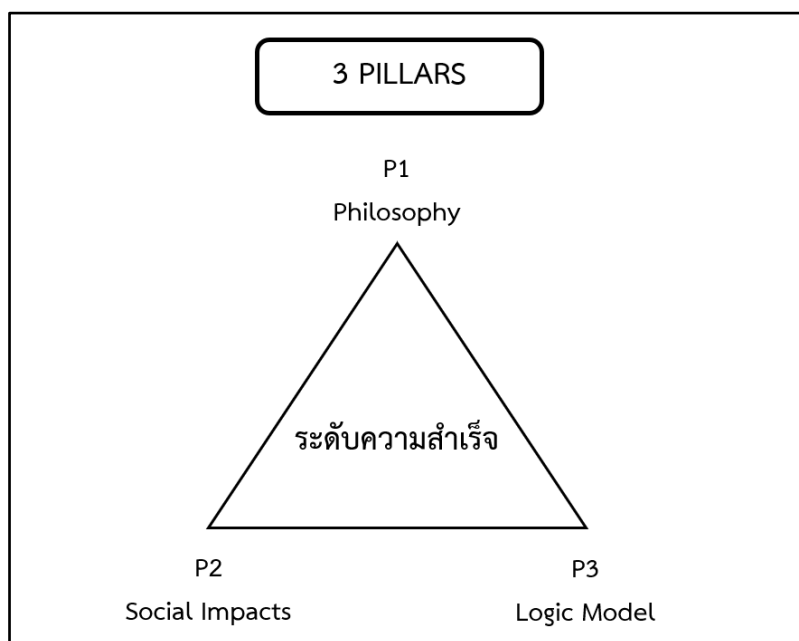
เครื่องมือในการวิเคราะห์ SIA มีจุดเด่น คือ เป็นเครื่องมือที่พิจารณาคุณค่าที่เกิดขึ้นมากกว่าผลประโยชน์ทางธุรกิจที่คำนึงถึงเฉพาะผลกำไรและต้นทุน (Cost-Benefit approach) โดยจะคำนึงถึงคุณค่า

ทางสังคมที่เกิดขึ้นทั้งหมด ทั้งในแง่บวกและในแง่ลบ ทั้งในส่วนที่อยู่ในรูปของตัวเงินและที่ไม่ได้อยู่ในรูปของตัวเงิน

นอกจากนี้ การวิเคราะห์ยังจะอาศัยแบบจำลองโลจิก (Logic Model) ในการประเมินความเชื่อมโยงระหว่างปัจจัยที่สำคัญที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการทำงาน กิจกรรม ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบ เพื่อศึกษาถึงความเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น (CDC, n.d.)

กรอบการประเมิน (รูปที่ 1-1) จะแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 เสาหลัก ซึ่งมีส่วนเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน โดยเสาหลักที่ 1 จะเป็นเสาแห่งความเข้าใจในตัวเครื่องมือ Timebank หรือ ปรัชญาของธนาคารเวลา เสาหลักที่ 2 จะเป็นเสาแห่งผลลัพธ์/ผลกระทบ ที่สะท้อนผลลัพธ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการประยุกต์ใช้เครื่องมือธนาคารเวลาเข้าไปในพื้นที่ที่ทำการศึกษา และเสาหลักที่ 3 คือ เสาแห่งความสัมพันธ์เชื่อมโยง หรือ Logic Model ที่สะท้อนถึงการสอดประสานระหว่างปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องซึ่งเป็นปัจจัยกำหนดผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

รูปที่ 1-1: 3 เสาหลักในการประเมินความสำเร็จของธนาคารเวลา

ที่มา: คณะผู้วิจัย

1.4 กระบวนการวิจัย

การพัฒนา รูปแบบการดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทย จะอาศัยการประเมินผลการดำเนินงานที่ผ่านมาของธนาคารเวลาเป็นตัวกำหนดความเหมาะสมและรูปแบบแนวทางการประยุกต์ใช้

เครื่องมือธนาคารเวลากับพื้นที่ รวมไปถึงการดำเนินงานที่จะสนับสนุนให้เกิดประสิทธิภาพในภาคปฏิบัติ ซึ่งมีขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหาหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหลักปรัชญาของธนาคารเวลา รูปแบบระเบียบวิธีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการของธนาคารเวลา รวมไปถึงข้อดี/ข้อเสีย ข้อจำกัด ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้น ซึ่งอาจจะนำมาใช้เป็นบทเรียนในการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานของธนาคารเวลาในประเทศไทย

การรวบรวมข้อมูลจะเป็นการศึกษาผ่านตำราบทความ เอกสาร วารสาร รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ข้อมูลทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ทั้งภาษาไทยและต่างประเทศ ระเบียบวิธีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานธนาคารเวลา โดยคณะผู้วิจัยจะทบทวนวรรณกรรม ศึกษาจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญ คือ องค์กรที่ดูแลธนาคารเวลาของต่างประเทศ ตัวอย่างเช่น TimeBanks USA, TimeBank UK, TimeBanking UK, หรือ Global Timebanking เป็นต้น ซึ่งเป็นองค์กรสำคัญที่ดูแลเกี่ยวกับธนาคารเวลาในสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และการสร้างธนาคารเวลาในระดับโลก โดยสหรัฐอเมริกาและอังกฤษเป็นประเทศที่มีธนาคารเวลาจำนวนมาก จึงเป็นกรณีศึกษาบทเรียนสำคัญที่สามารถนำมาใช้กับประเทศไทยได้

ในส่วนของประเทศไทย องค์กรสำคัญที่จะเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญจะประกอบด้วย กรมกิจการผู้สูงอายุ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และ Young Happy

สำหรับการสืบค้นวรรณกรรมที่เป็นวารสาร รายงานการวิจัย และวิทยานิพนธ์ จะอาศัยการสืบค้นข้อมูลจากฐานข้อมูลของสถาบันการศึกษาและองค์กรการวิจัยที่สำคัญ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม สภาวิจัยแห่งชาติ ร่วมกับช่องทางอิเล็กทรอนิกส์ เช่น www.researchgate.net

ขั้นตอนที่ 2 การรวบรวมข้อมูลภาพรวม โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับผลการดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทย ค้นหาสาเหตุและปัจจัยเพื่อให้สามารถดำเนินการตามแนวทางของพื้นที่ประสบความสำเร็จได้

ข้อมูลในส่วนนี้ จะเป็นการสรุปข้อมูลภาพรวมของธนาคารเวลา จำแนกเป็นรายธนาคารเวลา โดยมีข้อมูลเกี่ยวข้องที่สำคัญ คือ รูปแบบความร่วมมือในชุมชนก่อนที่จะมีธนาคารเวลา (เช่น ระบบอาสาสมัคร ธนาคารความดี ระบบออมชุมชน เป็นต้น) ชื่อธนาคารเวลา พื้นที่ ขอบเขตพื้นที่ ปีที่จัดตั้ง/จำนวนปีที่ดำเนินการ จำนวนผู้เข้าร่วมในธนาคารเวลา กิจกรรมที่แลกเปลี่ยน ระยะเวลาที่แลกเปลี่ยน ทั้งนี้ หมวดของปัจจัยที่เกี่ยวข้องอาจจะมีการเพิ่มหรือลดตามผลการทบทวนวรรณกรรมในขั้นตอนที่ 1 และความสามารถในการเข้าถึงข้อมูล

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยจะทำการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิของกรมกิจการผู้สูงอายุ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น สสส. และ/หรือผู้ดูแลธนาคารเวลาในพื้นที่ เพื่อเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์สาเหตุและปัจจัยสำเร็จ

ขั้นตอนที่ 3 การคัดเลือกพื้นที่เพื่อศึกษาเชิงลึก เพื่อศึกษาสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้ธนาคารเวลามีผลการดำเนินงานที่โดดเด่น

การคัดเลือกพื้นที่ที่จะอาศัยข้อมูลผลการประเมินจากขั้นตอนที่ 2 โดยจะคัดเลือกพื้นที่ที่มีผลการดำเนินงานโดดเด่นเป็นหลัก ซึ่งจะอาศัยกระบวนการปรึกษาหารือกับผู้ว่าจ้าง ร่วมกับ/หรือ สสส. ในการคัดเลือกพื้นที่ที่มีความเหมาะสมจะนำมาใช้ในการศึกษาเชิงลึก ทั้งนี้ พื้นที่ที่ถูกคัดเลือกจะต้องเป็นพื้นที่ที่ยินดีให้ความร่วมมือในการเข้าไปสำรวจ หรือสัมภาษณ์ด้วยรูปแบบต่างๆ เนื่องจากการเข้าถึงข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 อาจจะเป็นอุปสรรคทำให้ไม่สามารถเก็บข้อมูลในบางพื้นที่ได้ ในแง่นี้ คณะผู้วิจัยจะอาศัยการรวบรวมข้อมูลผ่านการประชุมออนไลน์และใช้การสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์เป็นหลัก

ขั้นตอนที่ 4 การประเมินผลการดำเนินงานธนาคารเวลาเชิงลึก เพื่อศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยสำเร็จที่สร้างความโดดเด่น

การประเมินจะอาศัยกรอบการประเมิน 3 เสา ตามที่อธิบายไว้ในกรอบแนวคิด โดยมีรายละเอียดที่สำคัญ ดังนี้

การประเมินเสาที่ 1 จะเป็นการประเมิน 2 หัวข้อสำคัญ คือ 1) ความเข้าใจปรัชญาและการประยุกต์ใช้เครื่องมือธนาคารเวลา และ 2) การประเมินความจำเป็นที่จะต้องมีธนาคารเวลาในพื้นที่ โดยอาศัยการเปรียบเทียบสถานการณ์ก่อนและหลังจากที่มีธนาคารเวลา การประเมินจะอาศัยการสัมภาษณ์ผู้ดูแลธนาคารเวลา และตัวแทนสมาชิกธนาคารเวลา

การประเมินเสาที่ 2 จะเป็นการประเมินทางสถิติ โดยรวบรวมข้อมูลเกี่ยวข้องที่สำคัญ คือ

1. ปัจจัยนำเข้า (Inputs) หรือ ทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรม หมายถึง แหล่งทุนงบประมาณ กำลังคนจากภายในและภายนอกองค์กร การได้มาซึ่งองค์ความรู้ (knowledge and training) และระยะเวลาที่ใช้ในการเริ่มต้นธนาคารเวลา

2. กิจกรรม (Activities) วิเคราะห์กิจกรรมที่ดำเนินการในธนาคารเวลา โดยแยกเป็นรูปแบบกิจกรรมที่แตกต่างกัน เช่น งานช่าง งานให้ความรู้ งานบ้าน งานดูแลผู้สูงอายุ รวมถึงแยกกิจกรรมกลุ่มออกจากกิจกรรมเดี่ยว

3. กระบวนการทำงาน (Moderators) วิเคราะห์การบริหารจัดการธนาคารเวลา ตั้งแต่การเริ่มจัดตั้งธนาคารเวลา การสร้างฐานสมาชิก การบริหารจัดการ และกลไกการจัดการปัญหา

4. ผลผลิต (Outputs) วิเคราะห์ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากธนาคารเวลา อันหมายถึงข้อมูลผู้เข้าร่วมโครงการธนาคารเวลา จำแนกเป็น อายุ โครงสร้างอาชีพ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องที่ได้มีการดำเนินการ

5. ผลลัพธ์/ผลกระทบ (Outcomes and Impacts) วิเคราะห์ผลลัพธ์/ผลกระทบของโครงการที่เกิดขึ้นจากการมีธนาคารเวลา จำแนกเป็น ผลลัพธ์ต่อตัวบุคคล ต่อครอบครัว ต่อชุมชน และอื่นๆ

การประเมินจะอาศัยการใช้แบบสอบถามเชิงลึก โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องในแต่ละองค์ประกอบ ซึ่งจะรวบรวมข้อมูลจากผู้ดูแลธนาคารเวลาและตัวแทนสมาชิกธนาคารเวลาเป็นหลัก

การประเมินเสาที่ 3 จะเป็นการวิเคราะห์เชื่อมโยงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผลสำเร็จหรือที่เป็นอุปสรรคของโครงการ โดยอาศัยข้อมูลจากผลการประเมินเสาที่ 1 และ เสาที่ 2 มาทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบโดยคณะผู้วิจัยทั้งในส่วนของตัวเองและระหว่างธนาคารเวลาที่ศึกษา

ขั้นตอนที่ 5 การทบทวนคู่มือธนาคารเวลาที่เหมาะสมกับบริบทของไทย

ในส่วนนี้จะเป็นการสะท้อนผลการประเมินจากขั้นตอนที่ 2 และ 4 เพื่อนำมาปรับปรุงคู่มือธนาคารเวลาเพื่อให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของประเทศไทยมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปรับปรุงในส่วนกระบวนการจัดตั้งธนาคารเวลาและดำเนินการธนาคารเวลาในภาคปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 6 จัดประชุมเพื่อนำเสนอผลการรวบรวมรูปแบบการดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทยและพื้นที่ แก่หน่วยงานและบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้ทรงคุณวุฒิ คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ คณะกรรมการธนาคารเวลาของประเทศไทย ผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุ ช่างราชการ เจ้าหน้าที่กรมกิจการผู้สูงอายุ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ (รายละเอียด โปรดดู ภาคผนวก ข)

คณะผู้วิจัยจะจัดประชุมเพื่อนำเสนอผลการศึกษา รับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเพื่อนำมาปรับปรุงคู่มือธนาคารเวลาของไทยให้มีความสมบูรณ์มากที่สุด

ขั้นตอนที่ 7 จัดทำคู่มือธนาคารเวลาของประเทศไทย ฉบับปรับปรุง และรายงานสรุปสำหรับผู้บริหาร ทั้งรูปแบบเอกสารและรูปแบบ CD/DVD และกรณีศึกษาของผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกธนาคารเวลาในพื้นที่ ซึ่งสามารถดำเนินการตามกิจกรรมที่ประสบความสำเร็จ

1.5 **เค้าโครงเนื้อหา**รายงาน

รายงานฉบับนี้มีเค้าโครงเนื้อหา รายงาน ประกอบด้วย

บทที่ 1 บทนำ นำเสนอหลักการและเหตุผลที่ต้องมีการทำวิจัยในประเด็นนี้ และกระบวนการต่างๆ ที่ใช้ในการวิจัย โดยจำแนกออกเป็น ที่มาและความสำคัญ วัตถุประสงค์ กรอบแนวคิด และกระบวนการวิจัย

บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรมและการคัดเลือกพื้นที่เป้าหมาย รวบรวมข้อมูลภาพรวม ด้วยข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ระบบฐานข้อมูลของกรมกิจการผู้สูงอายุ และการสัมภาษณ์ผู้แทนจากกรมกิจการผู้สูงอายุ และผู้ที่มีส่วนช่วยดูแลการขับเคลื่อนธนาคารเวลาในระดับพื้นที่ เพื่อทำความเข้าใจธรรมชาติในการดำเนินงานธนาคารเวลา อันจะนำไปสู่การคัดเลือกพื้นที่เป้าหมายต่อไป ในส่วนแรก จะทำการสำรวจวรรณกรรมของต่างประเทศและไทย ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานธนาคารเวลา และเกี่ยวข้องกับการประเมินผลการดำเนินงานธนาคารเวลา ในส่วนที่สอง จะนำเสนอแนวทางที่ใช้ในการคัดเลือกพื้นที่เป้าหมายสำหรับการเก็บข้อมูลวิจัย และพื้นที่เป้าหมายที่ได้จากการปรึกษาผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและจากฐานข้อมูลของกรมกิจการผู้สูงอายุ

บทที่ 3 ผลการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ นำเสนอข้อมูลภาพรวมที่ได้จากการสัมภาษณ์พื้นที่เป้าหมาย โดยจะจำแนกเป็น สรุปผลการคัดเลือกพื้นที่เป้าหมายเพื่อใช้ในการศึกษารั้งนี้ วิธีการคัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อทำการสัมภาษณ์ วิธีการที่ใช้ในการสัมภาษณ์ แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ สรุปเนื้อหาการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเกี่ยวกับธนาคารเวลา และสรุปคุณลักษณะต่างๆ ของธนาคารเวลาที่ทำการศึกษา

บทที่ 4 ผลการประเมินการดำเนินงานโครงการธนาคารเวลาของประเทศไทย ประเมินผลการดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทย โดยอาศัยข้อมูลการสัมภาษณ์ที่รวบรวมไว้ในบทที่ 3 คณะผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อประเมินในส่วนของความสำเร็จ ประสิทธิภาพ และประสิทธิผล รวมถึงรวบรวมปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน เพื่อค้นหาสาเหตุและปัจจัยดำเนินการตามแนวทางของพื้นที่ได้ประสบผลสำเร็จ

บทที่ 5 ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงคู่มือธนาคารเวลา นำเสนอข้อเสนอแนะและแนวทางการปรับปรุงคู่มือธนาคารเวลา เพื่อให้สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยคณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์รูปแบบธนาคารเวลาที่ดีขึ้นจากกรณีศึกษานานาชาติที่ประสบความสำเร็จ (บทที่ 3 และ 4) เพื่อค้นหาสาเหตุและปัจจัยดำเนินการตามแนวทางของพื้นที่ได้ประสบผลสำเร็จ และนำมาใช้ประเมินการดำเนินงานวิเคราะห์ ทบทวน เพื่อนำมาใช้เป็นข้อเสนอในการปรับปรุงแนวทางการดำเนินงานคู่มือธนาคารเวลาให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

บทที่ 6 สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ทำการสรุปข้อค้นพบจากการศึกษา และนำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ซึ่งจำแนกออกเป็น 1) ข้อเสนอแนะเพื่อการขยายผลการดำเนินงานธนาคารเวลาภายใต้การดูแลของกรมกิจการผู้สูงอายุ และ 2) ข้อเสนอแนะเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานธนาคารเวลา

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรมและการคัดเลือกพื้นที่เป้าหมาย

2.1 การทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรม เป็นข้อสรุปที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลจากตำรา บทความ เอกสาร วารสาร รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ข้อมูลสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ รวมไปถึงระเบียบวิธีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของธนาคารเวลา

การดำเนินการเกี่ยวกับธนาคารเวลาในประเทศไทยยังคงเป็นเรื่องใหม่ ส่งผลให้การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทยยังเกิดขึ้นไม่มากนัก ขณะที่การดำเนินงานของธนาคารเวลาในต่างประเทศ โดยมาก มักจะเป็นการดำเนินการโดยภาคส่วนเอกชน ซึ่งอาจจะได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ส่งผลให้การศึกษาการดำเนินงานหรือการประเมินผลยังคงจำกัดเช่นกัน ในแง่นี้ การทบทวนองค์ความรู้ และประสบการณ์ในการดำเนินงานธนาคารเวลา โดยการรวบรวมวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องจะสามารถจำแนกได้ 3 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) กรณีศึกษาการดำเนินงานธนาคารเวลาในต่างประเทศ และการประเมินผลการดำเนินงานของธนาคารเวลา 2) กรณีศึกษาการดำเนินงานธนาคารเวลาในประเทศไทย และ 3) นโยบายและแนวทางสนับสนุนธนาคารเวลาในประเทศไทย

2.1.1 กรณีศึกษาการดำเนินงานธนาคารเวลาในต่างประเทศ และการประเมินผลการดำเนินงานของธนาคารเวลา

เนตร หงษ์ไกรเลิศ และ กุลธิดา จันทรเจริญ (2561) ได้รวบรวมกรณีศึกษาการดำเนินงานธนาคารเวลาในต่างประเทศจำนวน 15 ประเทศ ซึ่งประกอบด้วย 1) สหรัฐอเมริกา 2) สวิตเซอร์แลนด์ 3) สหราชอาณาจักร 4) ไอร์แลนด์ 5) เดนมาร์ก 6) แคนาดา 7) สเปน 8) นิวซีแลนด์ 9) ออสเตรเลีย 10) อิสราเอล 11) กัวเตมาลา 12) เซเนกัล 13) อินเดีย 14) เกาหลีใต้ 15) ญี่ปุ่น

จากงานศึกษาดังกล่าว พบว่าโดยภาพรวมแล้วการดำเนินงานจะมีคุณลักษณะร่วมที่คล้ายคลึงกันอยู่ (สหรัฐอเมริกา เดนมาร์ก แคนาดา (ออตตาวา และโตรอนโต) นิวซีแลนด์ ออสเตรเลีย อิสราเอล อินเดีย และเกาหลีใต้) คือเป็นการจัดตั้งศูนย์กลางในการบริหารจัดการกิจกรรมการแลกเปลี่ยนโดยใช้เวลาเป็นปัจจัย ดังนั้น เมื่อพิจารณากรณีศึกษาที่โดดเด่นแล้ว ผู้วิจัยพบกรณีศึกษาที่โดดเด่น ประกอบด้วย

- **ธนาคารเวลาในสวิตเซอร์แลนด์**

สวิตเซอร์แลนด์ประสบกับปัญหาประชากรสูงวัยอย่างต่อเนื่อง โดยในปัจจุบัน ประชากรราว 1 ใน 6 เป็นผู้สูงอายุ ขณะที่ระบบบำนาญเติบโตไม่ทันสอดรับกับจำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น Katja Meierhans จึงเสนอแนวคิดผู้สูงอายุสุขภาพดีและมีเวลา โดยเริ่มต้นจากเมือง St. Gallen นำร่องเมื่อปี ค.ศ. 2008 โครงการเน้นไปที่การดูแลผู้สูงอายุที่บ้านและการดูแลรายวัน เช่น การให้ไปซื้อของ ทำความสะอาดบ้าน ทั้งยังมีแนวคิดให้คนหนุ่มสาวหาเวลาว่างจากการทำงานไปดูแลผู้สูงอายุ และสะสมเวลาไปใช้ในยามที่ตนเองสูงอายุและทำการงานไม่ได้

ระเบียบวิธีปฏิบัติมีลักษณะเด่น คือ

- ใช้ระบบบันทึกเวลาทุก 1 ชั่วโมง เป็น 1 เครดิตเวลา โดยจะได้รับบัตรธนาคารเวลาจากธนาคารเวลาเพื่อใช้บันทึกสถิติเครดิตจำนวนชั่วโมง
- สามารถโอนเครดิตเวลาให้กับสมาชิกในครอบครัวคนอื่นๆ ได้
- หากเสียชีวิตก่อนได้ใช้เครดิตเวลาดังกล่าว ธนาคารจะแปลงจำนวนชั่วโมงเป็นเงินหรือผลตอบแทนให้กับทายาท
- ทั้งหมดนี้มีศูนย์จัดการข้อมูลเป็นผู้ประสานงาน
- ก่อนการเข้าร่วมโครงการจะต้องมีการประชุมเพื่อรับรู้กฎกติกา หลังจากนั้น 1 สัปดาห์จึงเข้าร่วมเป็นสมาชิก และดำเนินการช่วยเหลือสังคมตามทักษะที่แจ้งไว้
- มีการก่อตั้งมูลนิธิเพื่อจัดหาแหล่งเงินทุน ประมาณ 150,000 ฟรังก์ต่อปี

- **ธนาคารเวลาในสหราชอาณาจักร**

มีการจัดการคล้ายกับสวิตเซอร์แลนด์ คือ 1 ชั่วโมงนับเป็นหนึ่งหน่วยเวลาตามทักษะที่ตนเองมี และสามารถถอนเวลาที่ฝากเมื่อต้องการให้สมาชิกอื่นมาช่วยทำกิจกรรม (ไม่เน้นแค่ผู้สูงอายุ) โดยมีระเบียบวิธีปฏิบัติ 3 รูปแบบ

1. รูปแบบการจัดการกันเอง หรือระบบการแลกเปลี่ยนบริการแบบ barter system ภายในชุมชน
2. รูปแบบการใช้องค์กรบริหารจัดการธนาคารเวลาภายใน เช่น โรงพยาบาลตั้งธนาคารเวลา เพื่อให้ผู้ป่วยที่กลับไปรักษาที่บ้านมีผู้ดูแลด้านการล้างแผล ดูแลทำความสะอาดบ้าน เป็นต้น
3. รูปแบบธนาคารเวลาแบบองค์กรต่อองค์กร องค์กรจะเป็นผู้แลกเปลี่ยนกิจกรรม

- **ธนาคารเวลาในประเทศไอร์แลนด์**

มีระเบียบวิธีปฏิบัติใน 2 ลักษณะ ได้แก่

1. การแลกเปลี่ยนแบบหนึ่งต่อหนึ่ง คือ มีผู้ให้และผู้รับฝ่ายละหนึ่งคน
2. การแลกเปลี่ยนแบบหนึ่งต่อกลุ่ม หรือ กลุ่มต่อหนึ่ง คือแต่ละฝ่ายจะต้องจ่ายหรือรับเครดิตเวลาเพียงหน่วยละ 1 ชั่วโมงต่อคน จึงเกิดความไม่สมดุลด้านเครดิตเวลาระหว่างผู้ให้และผู้รับ โดยเครดิตเวลาส่วนเกินจะถูกจัดเก็บเป็นบัญชีของชุมชนเป็นส่วนกลาง

ทั้งนี้ บัญชีชุมชนสามารถนำไปใช้ในการช่วยเหลือผู้ที่ต้องการได้คะแนนแต่มีเครดิตเวลาไม่เพียงพอตามกฎระเบียบของแต่ละธนาคารเวลาตั้งไว้

- **ธนาคารเวลาของบาร์เซโลนา (Tick Tock) ประเทศสเปน**

เริ่มต้นในปี ค.ศ. 1998 โดย Elvira Mendez ในปัจจุบันมีธนาคารเวลาในบาร์เซโลนา 9 แห่ง จุดเด่นของระเบียบวิธีปฏิบัติ คือ

- รูปแบบสินค้าและบริการของแต่ละธนาคารจะสะท้อนถึงอัตลักษณ์ในชุมชน โดยมีระบบฐานข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ เพื่อสืบค้นว่าสมาชิกท่านใดมีทักษะด้านใด
- กฎกติกาเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนมีความยืดหยุ่นสูง
- เน้นการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน
- มีกลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ที่แข็งแกร่ง
- ขั้นตอนการเปิดบัญชีธนาคาร คือ กรอกทักษะความสามารถ 4 รายการ เข้ารับการสัมภาษณ์ และเริ่มใช้บัญชีได้ทันที หากทักษะที่ระบุไว้ไม่มีผู้ใดต้องการ สามารถเข้ารับการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะต่อไปได้

- **ธนาคารเวลาในประเทศกัวเตมาลา**

เน้นสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ให้บริการประชาชนที่เป็นสมาชิก และสร้างความสัมพันธ์ภายในชุมชน โดยมีขั้นตอนระเบียบวิธีปฏิบัติ คือ กรอกข้อมูลส่วนตัว เข้าร่วมปฐมนิเทศ กรอกทักษะ/พรสวรรค์ของตนเอง ลงข้อมูลทักษะ/บริการของผู้อื่นที่ต้องการ โดยสมาชิกจะมีการนัดหมายตามความเหมาะสม และบันทึกเวลาลงในบัญชี

- **ธนาคารเวลาของประเทศเซเนกัล**

มีระเบียบวิธีปฏิบัติที่น่าสนใจคือ มีความร่วมมือกับศูนย์ฝึกอบรมอาชีพให้กับสตรีและเด็ก (GRADES) เมื่อมีโครงการธนาคารเวลาสามารถจูงใจให้เกิดการเข้ารับการฝึกอบรมอาชีพ เพื่อรับเครดิตเวลา และสามารถแปลงเครดิตเวลาเป็นสินค้าและบริการที่ไม่ต้องจ่ายเงิน ความร่วมมือในลักษณะนี้ประสบความสำเร็จในการทำให้สมาชิกมีทักษะอาชีพติดตัวเพิ่มขึ้น

- **ธนาคารเวลาในประเทศญี่ปุ่น**

เป็นประเทศที่นำธนาคารเวลามาใช้ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1973 ในรูปแบบธนาคารแรงงาน อาสาสมัครที่โอซากา และก่อตั้งธนาคารเวลาเต็มรูปแบบในปี ค.ศ. 1981-1982 ที่โตเกียวและโกเบ เพื่อดูแลผู้สูงอายุโดยเฉพาะ

- ได้รับความสนใจจากรัฐบาลภายใต้โครงการ Hureai Kippu ในปี ค.ศ. 1991 เพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุ
- เป็นระบบแลกเปลี่ยนการบริการ (Service Exchange System) คือ 1 ชั่วโมง 1 คะแนน
- ระเบียบวิธีปฏิบัติที่น่าสนใจคือ ธนาคารเวลาของญี่ปุ่นไม่เพียงแต่ก่อตั้งเพื่อบริการดูแลผู้สูงอายุและผู้พิการเท่านั้น แต่ยังมี การสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเข้าทำกิจกรรมบริการสังคมด้วย

- สามารถถอนเวลาออกมาใช้ได้ไม่ว่าอยู่ที่ใด เพราะระบบธนาคารเวลามีความแข็งแกร่ง และเชื่อมโยงในระบบอิเล็กทรอนิกส์ทั่วประเทศ

ในส่วนของ การประเมินการดำเนินงานของธนาคารเวลาในต่างประเทศนั้น กลุ่มวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการ “ประเมิน” หรือวิเคราะห์ประสิทธิภาพของธนาคารเวลาสามารถจำแนกกลุ่มได้เป็น การวิเคราะห์ทางเศรษฐมิติ และการสำรวจความคิดเห็น (survey)

Ed Collum (2008) ทำการศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุในการดำเนินกิจกรรมธนาคารเวลา ซึ่งด้านหนึ่ง มีการประเมินผลการดำเนินงานของธนาคารเวลาว่า มีส่วนส่งเสริมการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุหรือไม่ใน 3 มิติ ประกอบด้วย 1) ผู้สูงอายุมีความตื่นตัวต่อโครงการธนาคารเวลาจริงหรือไม่ 2) การพัฒนาทุนทางสังคมของผู้สูงอายุ¹ และ 3) รูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับผู้เข้าร่วมโครงการที่ไม่ใช่ผู้สูงอายุ งานชิ้นนี้วิเคราะห์ข้อมูลธุรกรรมในระบบธนาคารเวลาช่วงปี ค.ศ. 1998 ถึง 2005 รวม 15,379 กิจกรรม จากสมาชิกจำนวน 759 คน สถิติเชิงพรรณนาพบว่า การดูแลด้านการพยาบาลและการเดินทางเป็นกิจกรรมที่พบมากที่สุด ในระบบดังกล่าว ซึ่งโดยรวมแล้วผู้สูงอายุมีการแลกเปลี่ยนการทำกิจกรรมไม่ต่างจากบุคคลกลุ่มอื่น

งานวิจัยพบอีกว่า ผู้เข้าร่วมที่ใช้ระยะเวลาเพิ่มขึ้นกับโครงการ จะมีส่วนร่วมในธุรกรรมต่างๆ เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะพบว่าการแลกเปลี่ยนบริการกันอยู่ที่ 2 กิจกรรมต่อไตรมาส แต่มีถึงร้อยละ 18 ที่เข้าร่วมโครงการแต่ไม่ดำเนินงานต่อกิจกรรมใดๆ และท้ายที่สุดในปี ค.ศ. 2005 มีผู้เข้าร่วมมากถึงร้อยละ 34 ที่ถอนตัวออกจากโครงการไปก่อนหน้านั้น และผู้ที่เข้าร่วมโครงการเป็นระยะเวลานาน มักมีความสัมพันธ์กับสมาชิกมาก เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มักทำกิจกรรมมาก และมีการสะสมข้อมูลการติดต่อกับสมาชิกคนอื่นๆ หากแต่เมื่อโครงการมีขนาดใหญ่ขึ้น ความแน่นแฟ้นจะลดลง เพราะสมาชิกมีโอกาสติดต่อกับสมาชิกคนอื่นๆ ได้ครบถ้วนน้อยลง โดยที่ปัจจัยการเป็นผู้สูงอายุ และเพศ ไม่มีผลอย่างมีนัยสำคัญ

นอกจากนี้ งานวิจัยยังพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกอยู่ที่ร้อยละ 28 (ร้อยละ 0 หมายถึง การที่สมาชิกไม่มีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน และร้อยละ 100 หมายถึง เมื่อสมาชิกทุกคนต่างแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน) โดยมีจำนวนร้อยละ 9 ที่เป็นความสัมพันธ์แบบ “ต่างตอบแทน” (reciprocal) ปรากฏอยู่ โดยมีข้อสังเกตว่าเพศชายมีอัตราต่างตอบแทนสูงกว่าผู้หญิง (bonding social capital) รวมถึงพบว่า ผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะพัฒนาความสัมพันธ์กับบุคคลที่ไม่ใช่ญาติและเพศเดียวกันมากกว่ากลุ่มที่ไม่ใช่ผู้สูงอายุ

ทั้งนี้ ข้อค้นพบสำคัญในส่วนของผู้สูงอายุ กลับพบว่ากลุ่มผู้สูงอายุมีแนวโน้มที่จะไม่ทำกิจกรรมกับกลุ่มผู้สูงอายุด้วยกัน ตัวอย่างเช่น ผู้สูงอายุเพศชายนิยมทำกิจกรรมร่วมกับเพศหญิงวัยทำงานมากที่สุด รองลงมา เป็นเพศชายวัยทำงาน

ในด้านผลการศึกษา พบว่า การวิเคราะห์ถดถอยแสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้สูงอายุไม่มีผลอย่างมีนัยสำคัญต่อจำนวนกิจกรรมที่แลกเปลี่ยน ทั้งนี้ เพศชาย (ที่ไม่ใช่ผู้สูงอายุ) มีแนวโน้มที่จะออกจากโครงการ

¹ ในเชิงสังคมวิทยา ทุนทางสังคม หมายถึง ทุนที่ก่อขึ้นจากเครือข่าย (network) ทางความสัมพันธ์ที่บุคคลนั้นๆ ได้เป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายดังกล่าว หรืออาจกล่าวได้ว่า เป็นการใช้เครือข่ายของตนในการเข้าถึงทรัพยากรต่างๆ แทนตัวเงิน

มากกว่าเพศหญิง (ที่ไม่ใช่ผู้สูงอายุ) ซึ่งในภาพรวม อนาคตเวลาประสบความสำเร็จในการเชื่อมโยงกลุ่มคนในช่วงอายุต่างๆ เข้าด้วยกัน

สำหรับการสำรวจความคิดเห็นนั้น Ed Collum (2007) ได้ดำเนินการสำรวจความเห็นของสมาชิกอนาคตเวลาในสหรัฐอเมริกาแห่งหนึ่ง จำนวน 233 คน ในประเด็นเกี่ยวกับ 1) แรงจูงใจในการเข้าร่วม 2) การเข้าร่วมกิจกรรม 3) ผลลัพธ์ของโครงการ 4) ความพึงพอใจ 5) ประสบการณ์กับชุมชน ซึ่งมีข้อค้นพบคือ

- **แรงจูงใจในการเข้าร่วม**

- แรงจูงใจสำคัญของผู้เข้าร่วมคือการได้มีทางเลือกในการใช้จ่ายจากปัจจัยทางเลือก (ใช้เวลาแทนเงิน)

- **การเข้าร่วมกิจกรรม**

- กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รับรู้ข้อมูลมาจากสมาชิกครอบครัวและเพื่อน ตลอดจนเพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน และคนรู้จัก

- ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะเพิ่มความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรม โดยมีร้อยละ 55.9 ที่อยาก “เป็นผู้ให้” มากขึ้น และร้อยละ 74.9 อยาก “เป็นผู้รับ” มากขึ้น

- ปัจจัยหลักที่ทำให้เข้าร่วมกิจกรรมได้น้อยคือ ความยุ่งในชีวิตประจำวัน การขาดการติดต่อกับสมาชิกหรือติดต่อได้ยาก เป็นต้น

- กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 56.11 ระบุว่าไม่เคยลิ้มที่จะรายงานเวลาที่ทำกิจกรรมบริการสังคมต่ออนาคตเวลา แต่มีร้อยละ 6.79 ที่ระบุว่าตนเองลิ้มเป็นประจำ

- กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ระบุว่ามีความสุขที่อนาคตเวลาสามารถสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม และอยากที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่ให้บริการกับตน ทั้งนี้ กลับพบอีกว่า เมื่ออนาคตเวลาจัดกิจกรรมส่วนกลาง (social event) มักจะไม่ได้ไปหรือไปน้อยมาก เพราะติดเวลาทำงานและเวลากับครอบครัว

- สมาชิกส่วนใหญ่มีความพึงพอใจ และมีแนวโน้มที่จะหาเงินทุนเข้าร่วมกิจกรรมต่อไปในอนาคต

- **ผลลัพธ์ของโครงการ**

- ส่วนใหญ่มองว่าอนาคตเวลาประสบความสำเร็จในการสร้างความสุขให้สมาชิกในการได้ช่วยเหลือผู้อื่น (altruistic outcome) โดยปัจจัยที่สำคัญน้อยที่สุด คือ การสร้างงานจากโครงการอนาคตเวลา

- ภายใต้อสมมติฐาน “หากอนาคตเวลาต้องปิดตัวลง” สมาชิกส่วนใหญ่เห็นว่า จะมีผลกระทบทำให้ตนเองไม่ได้รับบริการที่ตัวเองปรารถนา แต่ไม่มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตในภาพรวม

- **ความพึงพอใจ**

- โดยรวมมีความพึงพอใจเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะด้านสินค้าและบริการที่ได้รับจากการเข้าร่วมโครงการ

- จะพอใจมากขึ้นหากสามารถเพิ่มบริการที่ตนเองต้องการได้ โดยบริการส่วนใหญ่ที่ต้องการมีตัวอย่างเช่น งานบ้าน ซ่อมรถ ทำฟัน งานสนามหญ้า

- **ประสบการณ์กับชุมชน**

- ร้อยละ 31 ระบุว่าตนเองทำกิจกรรมจิตอาสา 1 ครั้งต่อสัปดาห์ขึ้นไป ซึ่งมีแนวโน้มสูงกว่าค่าเฉลี่ยการบริการจิตอาสาในสหรัฐอเมริกา

- ครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างระบุว่ามีการพูดคุยกับสมาชิกในชุมชนเป็นประจำ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องการเมือง

ทั้งนี้ ในส่วนของข้อมูลประชากรของกลุ่มตัวอย่าง งานวิจัยมีข้อค้นพบที่น่าสนใจ คือ

- กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 82 เป็นเพศหญิง

- อายุเฉลี่ยและมีฐานอยู่ที่ประมาณ 46 ปี โดยกลุ่มที่อายุต่ำกว่า 25 ปี และสูงกว่า 65 ปีเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มเข้าร่วมโครงการน้อย

- ส่วนใหญ่มีการศึกษาดี กว่าครึ่งจบการศึกษาตั้งแต่ปริญญาตรีขึ้นไป

- ร้อยละ 23.8 เป็นกลุ่มที่ไม่มีอาชีพ ร้อยละ 30.5 ทำงานไม่เต็มเวลา (part-time) และร้อยละ 45.7 ทำงานเต็มเวลา

- สมาชิกที่มีรายได้ต่ำกว่า 15,000 ดอลลาร์สหรัฐ มีจำนวนมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 22.63

- พบว่าประมาณ 2 ใน 3 ของกลุ่มตัวอย่าง จะเป็นกลุ่มที่มีญาติพี่น้องอยู่ในเขตอื่นของประเทศที่มีการดำเนินการธนาคารเวลา

ในภาพรวม งานวิจัยนี้พบว่า ธนาคารเวลาประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ โดยสังเกตได้จากคะแนนความพึงพอใจ และความคาดหวังที่จะเข้าร่วมโครงการให้มากขึ้น ส่วนใหญ่เข้าร่วมโครงการเพื่อตอบสนองความต้องการในสินค้าและบริการ ตลอดจนค่านิยมต่างๆ แต่มักไม่มีแรงจูงใจเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

Lucie K. Ozanne (2010) ทำการศึกษาธนาคารเวลา Lyttelton ในนิวซีแลนด์ (Lyttelton Time Bank) ในประเด็นเกี่ยวกับทุน (capital) ในลักษณะต่างๆ ที่ไม่ใช่ทุนทางเศรษฐกิจ (ซึ่งขัดต่อวัตถุประสงค์ของธนาคารเวลา) ได้แก่ ทุนมนุษย์ (human capital) ทุนทางกายภาพ (physical capital) (ทุนที่ใช้สร้างกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น ทักษะ หรือการบริการ) ทุนทางสังคม (social capital) (ทุนจากเครือข่ายสังคม เช่น การร่วมมือกันทำงาน) ทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) (ทุนจากพื้นฐานทางวัฒนธรรม เช่น กลุ่มทางชาติพันธุ์ หรือกลุ่มความเชื่อต่างๆ) โดยผลการศึกษาค้นพบว่า

- **ด้านทุนมนุษย์**

สมาชิกได้ค้นพบทักษะในตัวเอง และค้นพบว่าบางครั้งทักษะที่ตนเองมีอยู่ก็มีค่าสำหรับผู้อื่นเป็นอย่างมาก ช่วยพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุและกลุ่มคนเปราะบางให้รู้สึกปลอดภัย และมีชีวิตอย่างเป็นอิสระในชุมชน รวมถึงเพิ่มความหวัง ให้ความรู้สึกร่วมกับคนในชุมชน

- **ด้านทุนทางกายภาพ**

ธนาคารเวลาเปรียบได้กับแหล่งรวบรวมความสามารถของคนในชุมชนเพื่อการหยิบยืมไปใช้งาน เช่น การทำสวน การฝึกสอนใช้คอมพิวเตอร์ แม่บ้าน พี่เลี้ยงเด็ก เป็นต้น ทั้งนี้ พบว่าธนาคาร

เวลาจะประสบความสำเร็จได้ ส่วนหนึ่งเกิดจากผู้ประสานงานที่จะจับคู่ระหว่างผู้ให้และผู้รับอย่างมีประสิทธิภาพ โดยในบางครั้งกิจกรรมเช่น ชวนกินข้าวดูหนัง ก็สามารถทำได้เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีในสังคม นอกจากนี้ยังพบว่า ส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะทำกิจกรรมเพื่อสะสมเวลามากกว่าที่จะเบิกเวลามาใช้งาน และหลายคนทำไปโดยไม่ต้องการสิ่งตอบแทน

- **ด้านทุนทางสังคม**

ธนาคารเวลาสามารถเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงระหว่างบุคคลกับชุมชน โดยเฉพาะกับบุคคลที่เพิ่งย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ (เป็นแรงจูงใจหนึ่งในการเข้าร่วม) ให้สามารถหลอมรวมเข้ากับชุมชนได้ง่ายขึ้น รวมถึงการช่วยผสานช่องว่างระหว่างวัยจากการที่บุคคลต่างกลุ่มอายุได้เข้ามามีพื้นที่ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ช่วยสร้างความตระหนักรู้ของสมาชิกอยู่ร่วมในชุมชน และกระตุ้นให้เข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน ทั้งยังช่วยสร้างความไว้วางใจ เชื่อใจ สมาชิกในชุมชนรู้สึกปลอดภัย ทั้งต่อตัวเองและบุตรหลาน

- **ด้านทุนทางวัฒนธรรม**

ธนาคารเวลาช่วยให้ผู้เข้าร่วมได้รับรู้ถึงการอยู่ร่วมกับความแตกต่างทางวัฒนธรรม ช่วยสร้างความเปิดกว้างให้กับสมาชิกทุกกลุ่มทุกชนชั้น

นอกจากนี้ งานวิจัยยังมีข้อค้นพบที่น่าสนใจคือ กลุ่มตัวอย่างหลายคนเข้ามาในโครงการด้วยจิตอาสา จึงเกิดความรู้สึกลำบากใจที่จะต้องไปขอความช่วยเหลือ บางคนมีความกังวลใจว่าตนเองไม่มีทักษะที่สำคัญเพียงพอ โดยเฉพาะกับเพศหญิง ซึ่งการสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนนั้น อาจทำได้ทั้งการมีปฏิสัมพันธ์ พูดคุยกัน แบ่งปันประสบการณ์ต่างๆ ก็ได้ ทั้งนี้ ในการพัฒนาระบบธนาคารเวลา ควรมีการจัดฝึกอบรม เช่น การฝึกอบรมเพื่อทำความเข้าใจกลไกการดำเนินงานของธนาคาร การเปลี่ยนทัศนคติที่เป็นอุปสรรค ตลอดจนการจัดกิจกรรมส่วนกลาง (social events) เพื่อให้สมาชิกค้นพบทักษะที่พร้อมจะให้บริการชุมชน

Gill Seyfang (2004) ได้ทำการศึกษาธนาคารเวลาในอังกฤษและสกอตแลนด์ โดยมุ่งเน้นการดำเนินงานในพื้นที่เขตเมือง ผลการศึกษาพบว่า สมาชิกร้อยละ 90 เป็นบุคคลในเขตชุมชนบริเวณนั้น โดยร้อยละ 52 เป็นเพศหญิง และร้อยละ 6 เป็นวัยเกษียณอายุ ร้อยละ 20 เป็นกลุ่มว่างงาน กิจกรรมส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมด้านงานสวน งานหัตถกรรมด้วยตนเอง การเป็นเพื่อน การตกแต่งบ้าน ขับมินิบัส และช่วยงานสังคมในชุมชน

ในด้านความสำเร็จของการดำเนินงานนั้น งานวิจัยพบว่า ธนาคารเวลาช่วยสร้างชุมชนให้แข็งแกร่ง (social fabric) มีการแบ่งปันสิ่งของ และช่วยเหลือกันผ่านองค์กรต่างๆ ที่เข้าร่วมในโครงการ เช่น องค์กร SEAL (South East Asia Lifestyle) ปลั๊กเช่ามินิบัส และตอบแทนด้วยการจ้างงานให้คนในชุมชนมาขับมินิบัส ซึ่งประโยชน์สามารถกระจายได้ไกลกว่าสมาชิกโดยการสร้างสรรค์สังคม เกิดการจ้างงานจากองค์กรที่เป็นสมาชิกในธนาคารเวลา และพัฒนาทักษะผ่านการลงเรียนคอร์สพัฒนาบุคคลเพื่อรับเวลาสะสม สนับสนุนการพัฒนาอย่างทั่วถึง โดยสร้างการเข้าถึงต่อบริการและองค์กรต่างๆ โดยมีธนาคารเวลาเป็นสื่อกลาง รวมทั้งร่วมมือเป็นจิตอาสาเพื่อพัฒนาชุมชน

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานพบอุปสรรค ได้แก่ ปัญหาภายใน คือ การปะทะกันระหว่างวิถีคิดเรื่องการดำเนินงานแบบธนาคารเวลากับการทำงานจิตอาสาแบบดั้งเดิม การทำงานในธนาคารเวลามีจำกัดตาม

ทักษะของสมาชิก ทำให้ไม่เกิดการแลกเปลี่ยนที่ตรงตามความต้องการ สมาชิกที่มีปฏิสัมพันธ์กับโครงการน้อย อาจถูกละเลย และอาจต้องออกจากโครงการ จึงต้องพัฒนาการสื่อสารภายในองค์กรและสมาชิก ส่วนปัญหาภายนอก คือ การระดมเงินทุนสนับสนุน การขาดความร่วมมือจากองค์กรภายนอกและภาครัฐ และการถูกกล่าวหาว่าเป็นการหลบเลี่ยงภาษี

ทั้งนี้ บทเรียนที่สำคัญจากธนาคารเวลา จะต้องอาศัยความร่วมมือระดับองค์กร (community organization) มากกว่าการเป็นองค์กรที่ดำเนินการโดดเดี่ยว (stand-alone project) ซึ่งทำให้นำประโยชน์มาได้มากกว่า เป็นรูปธรรม และสร้างความเชื่อมโยงให้ธนาคารเวลาและโครงการอื่นๆ ในชุมชนเป็นวงกว้าง

ในภาพรวม งานวิจัยที่ทำการประเมินการดำเนินงานธนาคารเวลาในต่างประเทศโดยมากปรากฏในรูปของการสำรวจความคิดเห็นของสมาชิกเป็นหลัก และอาศัยกรอบทฤษฎีทั้งเศรษฐศาสตร์และสังคมศาสตร์ในการทำความเข้าใจคุณลักษณะที่ได้เกิดขึ้น ในแง่นี้ จะพบว่าความสำเร็จของธนาคารเวลาโดยหลักจะเป็นความสำเร็จในการพัฒนาเชิงสังคมและการสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนมากกว่าความสำเร็จเชิงเศรษฐกิจ

2.1.2 กรณีศึกษาการดำเนินงานธนาคารเวลาในประเทศไทย

งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับธนาคารเวลาในประเทศไทยปัจจุบันปรากฏไม่มากนัก โดยมีงานชิ้นสำคัญคือ “การวิจัยและพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายในการดำเนินงาน “ธนาคารเวลา”” ดำเนินการโดย เนตร หงษ์ไกรเลิศ และ กุลธิดา จันทรเจริญ (2561) ทำการศึกษาแนวทางการนำรูปแบบธนาคารเวลามาใช้เพื่อรองรับสังคมสูงวัยในไทย ความสำคัญของงานวิจัยนี้ คือการรวบรวมแนวทางดำเนินงานธนาคารเวลาในต่างประเทศ 15 ประเทศ ศึกษาโครงสร้างพื้นฐานของระบบรองรับสังคมสูงวัยในไทย รวมถึงรูปแบบความร่วมมือในการดำเนินการจัดตั้งธนาคารเวลาโดยอาศัยพื้นฐานจากระบบธนาคารความดี อันนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายสำหรับการจัดตั้งธนาคารเวลาในไทยต่อไป

เมื่อการดำเนินงานธนาคารเวลาได้เกิดการขับเคลื่อนขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2561 มูลนิธิวิจัยเพื่อพัฒนา มนุษย์และชุมชน (2564) ได้ทำการศึกษาในโครงการ “การพัฒนา รูปแบบและกลไกการดำเนินงานธนาคารเวลารองรับสังคมสูงวัยในเขตเมือง” ซึ่งเป็นการศึกษาการบริหารจัดการธนาคารเวลา โดยทำการถอดบทเรียนจากการสำรวจด้วยแบบสอบถามธนาคารเวลาใน 37 พื้นที่ รวบรวมแนวทางดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคจากนั้นนำบทเรียนที่ได้มาพัฒนาพื้นที่นำร่องในเขตภาษีเจริญต่อไป

งานวิจัยชิ้นนี้ได้ให้บทเรียนจากการดำเนินงานและข้อเสนอแนะสำคัญ คือ

1. ควรต้องมีการสะท้อนให้ชุมชนเห็นถึงความสำคัญของสังคมสูงวัย และเข้าใจคุณค่าของธนาคารเวลา เพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อน
2. การดำเนินงานธนาคารเวลาปัจจุบัน มีความแตกต่างตามแต่บริบทพื้นที่และความเข้าใจธนาคารเวลาของผู้นำ ในแง่นี้ ธนาคารเวลาแต่ละพื้นที่จะมีวิธีการดำเนินงานต่างกัน แต่ยังคงไว้ซึ่งหลักการและเป้าหมายเดียวกัน

3. การบูรณาการเรื่องธนาคารเวลาควรจะต้องมีความชัดเจนเรื่องความเป็นจิตอาสา ซึ่งไม่ได้รับค่าตอบแทน และการออมเวลา ในลักษณะของเพื่อนบ้านช่วยเพื่อนบ้าน
4. เนื่องจากการดำเนินงานธนาคารเวลาที่มีความหลากหลาย ควรจะต้องมีกลไกรองรับการดำเนินงาน ซึ่งมีความหลากหลายด้วย

ขณะเดียวกัน สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2564) ก็ได้มีการศึกษา “โครงการ ศึกษาระบบหลักประกันความปลอดภัยรองรับการดำเนินงานธนาคารเวลาชุมชน” ทำการศึกษารูปแบบหลักประกันเพื่อใช้ในการรองรับการดำเนินงานธนาคารเวลา โดยมีผลการศึกษาคือ ปัจจุบันยังไม่มีรูปแบบผลิตภัณฑ์ประกันภัยที่เหมาะสมกับการดำเนินงานธนาคารเวลาโดยตรง จึงอาจต้องใช้ประกันอุบัติเหตุซึ่งรองรับค่ารักษาพยาบาลในระยะแรก ในแง่การพัฒนาลิขสิทธิ์ประกันภัยสำหรับการดำเนินการธนาคารเวลาจำเป็นจะต้องพัฒนาระบบฐานข้อมูลความเสี่ยง และอาจจะต้องมีการทดลองทำประกันภัยกันเองในองค์กรก่อน ซึ่งเมื่อได้ข้อมูลส่วนนี้แล้ว จะต้องดำเนินการพัฒนาร่วมกับบริษัทประกันภัยเอกชนและสำนักงานคณะกรรมการกำกับและส่งเสริมการประกอบธุรกิจประกันภัย (คปภ.) ต่อไป

ในภาพรวม ยังไม่พบงานวิจัยเกี่ยวกับธนาคารเวลาในไทยเท่าไรนัก งานศึกษาที่ปรากฏจะเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการดำเนินการธนาคารเวลาให้มีความสอดคล้องคุณลักษณะของประเทศไทย และการกลายเป็นสังคมสูงวัยเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม ในส่วนที่ไม่ใช่งานวิจัยยังมีเว็บไซต์ที่ดำเนินการด้านธนาคารเวลา คือ “timebankthailand.org”² “thaitimebank.net”³ และ Facebook ชื่อว่า “ธนาคารเวลา”⁴ ที่ทำการประชาสัมพันธ์และนำเสนอการถอดบทเรียนการดำเนินงานในพื้นที่ต่างๆ เพื่อเผยแพร่สาธารณะ

2.1.3 นโยบายและแนวทางสนับสนุนธนาคารเวลาในประเทศไทย

สืบเนื่องจาก “บันทึกข้อตกลงว่าด้วยแนวทางปฏิบัติร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เรื่อง การดำเนินงานธนาคารเวลาสำหรับการดูแลผู้สูงอายุของประเทศไทย” เมื่อ 14 สิงหาคม 2561 พบว่า การดำเนินงานธนาคารเวลาในไทยได้มีการทำข้อตกลงในการดำเนินการกับหน่วยงานสำคัญ 3 หน่วยงาน อันได้แก่ 1) กรมกิจการผู้สูงอายุ 2) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และ 3) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (จำนวน 44 พื้นที่นำร่อง)⁵

ในการนี้ แต่ละหน่วยงานมีบทบาทประกอบด้วย

² <https://timebankthailand.org/>

³ <https://www.thaitimebank.net/webdev/>

⁴ <https://www.facebook.com/TimeBankThailand/>

⁵ บันทึกข้อตกลงว่าด้วยแนวทางปฏิบัติร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เรื่อง การดำเนินงานธนาคารเวลาสำหรับการดูแลผู้สูงอายุของประเทศไทย, http://www.dop.go.th/download/implementation/th1592885116-1162_0.pdf

- **กรมกิจการผู้สูงอายุ**

- ศึกษาแนวคิด ขั้นตอน และวิธีปฏิบัติของการดำเนินงานธนาคารเวลาและนำแนวคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทและวัฒนธรรมของประเทศไทย
- จัดทำคู่มือแนวทางการดำเนินงานธนาคารเวลาสำหรับการดูแลผู้สูงอายุของประเทศไทย
- จัดทำระบบข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการธนาคารเวลา
- สนับสนุนการดำเนินงานธนาคารเวลาสำหรับการดูแลผู้สูงอายุของพื้นที่นำร่อง
- นิเทศ ติดตาม และถอดบทเรียนการดำเนินงานธนาคารเวลาสำหรับการดูแลผู้สูงอายุของพื้นที่นำร่อง

- **สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)**

- คัดเลือกพื้นที่นำร่องโดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการดำเนินงานธนาคารเวลา
- ร่วมสนับสนุนการดำเนินงานธนาคารเวลาสำหรับการดูแลผู้สูงอายุในพื้นที่นำร่อง
- ร่วมกับกรมกิจการผู้สูงอายุถอดบทเรียนการดำเนินงานธนาคารเวลาสำหรับการดูแลผู้สูงอายุของพื้นที่นำร่อง

- **องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (44 พื้นที่นำร่อง)**

- ออกแบบและจัดตั้งธนาคารเวลาแบบมีส่วนร่วมและมีการบูรณาการกับการดำเนินงานของอาสาสมัครและจิตอาสาที่ดำเนินการอยู่แล้ว
- ดำเนินการใช้ธนาคารเวลาในกระบวนการดูแลช่วยเหลือผู้สูงอายุและมีการจัดเก็บข้อมูล วิเคราะห์ และสรุปบทเรียน
- ร่วมเรียนรู้กับพื้นที่นำร่องผ่านหลากหลายช่องทาง เช่น การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนผ่านสื่อออนไลน์ การนำเสนอในโอกาสต่างๆ เป็นต้น

ในส่วนของการสนับสนุนนั้น พบว่า กรมกิจการผู้สูงอายุได้มีการพัฒนาคู่มือ “แนวทางการดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทย”⁶ และ “สมุดบันทึกเวลาธนาคารเวลา”⁷ รวมถึงแผ่นพับเพื่อการประชาสัมพันธ์ต่างๆ และการประชาสัมพันธ์และจัดแสดงผลงาน เช่น Thailand Social Expo (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2562) เป็นต้น เพื่อใช้ในการประชาสัมพันธ์และแนะนำการดำเนินงานธนาคารเวลา

นอกจากนี้ กรมกิจการผู้สูงอายุยังได้มีการสนับสนุนการดำเนินโครงการในพื้นที่ดินแดง โดยมีการดำเนินงานร่วมกับโรตารีและเครือข่ายอื่นๆ และยังเปิดรับสมัครเป็นอาสาสมัครธนาคารเวลาอีกด้วย (สถาบันรับรองคุณภาพสถานพยาบาล, 2562)

⁶ แนวทางการดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทย,

https://www.dop.go.th/download/knowledge/th1561952989-231_0.pdf

⁷ สมุดบันทึกเวลาธนาคารเวลา, https://www.dop.go.th/download/knowledge/th1561952989-231_1.pdf

ด้าน สสส. นั้น ได้มีโครงการสนับสนุนการดำเนินงานธนาคารเวลาโครงการในเครือข่าย 49 แห่ง⁸ มีพื้นที่นำร่องในกรุงเทพฯ และเครือข่ายภาคประชาสังคมคนรุ่นใหม่ ซึ่งในส่วนของ สสส. ยังมีภาคีช่วยขับเคลื่อนงานหลายภาคี รวมถึงร่วมขับเคลื่อนธนาคารเวลาในส่วนของเชิงวิชาการ บริหารจัดการ สนับสนุนโครงการนำร่อง ประสานความร่วมมือกับเครือข่าย และรวบรวมผลดำเนินงานและจัดทำข้อเสนอด้านการพัฒนา (สถาบันรับรองคุณภาพสถานพยาบาล, 2562) ทั้งยังมีการสนับสนุน “thaitimebank.net” ซึ่งเป็นเว็บไซต์รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับธนาคารเวลา⁹ และ Facebook ชื่อว่า “ธนาคารเวลา”¹⁰ ไปจนถึงการเผยแพร่ “คู่มือธนาคารเวลา”¹¹

ในภาพรวมนั้น นโยบายและแนวทางสนับสนุนธนาคารเวลาในประเทศไทยจะเป็นการดำเนินงานร่วมกันระหว่างกรมกิจการผู้สูงอายุ สสส. และเครือข่ายธนาคารเวลาในพื้นที่ต่างๆ เป็นหลัก แต่ละพื้นที่จะมีผู้ประสานงานแยกส่วนระหว่างกัน ยังไม่พบแนวนโยบายหรือการสนับสนุนในลักษณะส่วนรวมนอกเหนือจากส่วนที่ได้รวบรวมข้างต้น

2.2 การคัดเลือกพื้นที่เป้าหมาย

เพื่อทำความเข้าใจถึงสาเหตุและปัจจัยที่ทำให้ธนาคารเวลามีความโดดเด่น งานวิจัยชิ้นนี้ทำการคัดเลือกพื้นที่เป้าหมายเพื่อใช้ในการศึกษาจากการสัมภาษณ์ผู้แทนของกรมกิจการผู้สูงอายุ และผู้ที่มีส่วนช่วยดูแลการขับเคลื่อนธนาคารเวลาในระดับพื้นที่ รวมถึงอาศัยข้อมูลจากฐานข้อมูลธนาคารเวลาของกรมกิจการผู้สูงอายุประกอบการคัดเลือก

2.2.1 การสัมภาษณ์ผู้แทนของกรมกิจการผู้สูงอายุ และผู้ที่มีส่วนช่วยดูแลการขับเคลื่อนธนาคารเวลาในระดับพื้นที่

คณะผู้วิจัยได้ทำการจัดประชุมผ่านทางระบบออนไลน์ สัมภาษณ์ผู้แทนจากกรมกิจการผู้สูงอายุและผู้ที่มีส่วนช่วยดูแลการขับเคลื่อนธนาคารเวลาในระดับพื้นที่ เพื่อประเมินผลการดำเนินงานธนาคารเวลา โดยศึกษาถึงสาเหตุและปัจจัยที่ดำเนินงานตามแนวทางการดำเนินงานธนาคารเวลาของพื้นที่โดดเด่น ซึ่งมีรายละเอียดผลการประเมินสรุปได้ดังนี้

- จุดเริ่มต้นในการผลักดันธนาคารเวลา เริ่มจาก 42 พื้นที่ โดยหลักแนวคิด คือ การนำเอาหลักคิด “ธนาคารเวลา” มาประยุกต์ใช้กับรูปแบบความร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่เดิม ได้แก่ ธนาคารความดี ซึ่งเป็นกลุ่มความร่วมมือทางสังคมที่ผลักดันโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

⁸ ข้อมูล ณ วันที่ 22 กันยายน 2564, <https://www.thaitimebank.net/webdev/>

⁹ <https://www.thaitimebank.net/webdev/>

¹⁰ <https://www.facebook.com/TimeBankThailand/>

¹¹ คู่มือธนาคารเวลา, https://www.thaitimebank.net/webdev/wp-content/uploads/2020/09/คู่มือจัดตั้ง-ธนาคารเวลา_.pdf

- การปรับเปลี่ยนรูปแบบความร่วมมือจากธนาคารความดีมาสู่ธนาคารเวลาเกิดขึ้นเพราะ ธนาคารเวลามีระบบตอบแทนผู้ที่ทำความดีด้วยการสะสม “เวลา” และสามารถนำมาใช้ได้ จึงแตกต่างจากระบบความดีเดิมที่ใช้อาสาสมัครเข้ามาดูแล ซึ่งอาจจะได้ผลตอบแทนบ้าง แต่ไม่ได้ทำการสะสมไว้อย่างยั่งยืนไปถึงช่วงที่อาสาสมัครเข้าสู่ช่วงสูงวัย ทั้งนี้ ในช่วงต้น การถอนเวลาที่สะสมจะอนุญาตให้ทำเฉพาะสมาชิกที่มีอายุมากกว่า 60 ปีเท่านั้น จึงอาจจะเป็นอุปสรรคทำให้ผู้ที่เข้าร่วมไม่แน่ใจว่าเมื่อถึงเวลาที่ตนอายุ 60 ปีแล้ว จะสามารถถอนเวลาออกมาใช้ได้หรือไม่ หรือระยะเวลาการตอบแทนอาจจะนานจนเกินไป ทำให้บางส่วนไม่สนใจที่จะเข้าร่วมโครงการ
- สำหรับกลไกการคัดเลือกพื้นที่นำร่อง อาศัยการปรึกษาหารือกับทาง สสส. และหารือกับพื้นที่ ที่จะเข้าร่วมโครงการ โดยพื้นที่ที่จะเข้าร่วมโครงการจะต้องเข้ามาทำ MOU กับกรมกิจการผู้สูงอายุ
- พื้นที่ที่เข้าร่วมจะได้รับการถ่ายทอดความรู้จากกรมกิจการผู้สูงอายุก่อร่วมกับ สสส. โดยมีการพัฒนาคู่มือเพื่อเป็นแนวทางในการจัดตั้งและบริหารจัดการธนาคารเวลา มีการให้ความรู้โดยวิทยากรจากส่วนกลาง และการลงไปให้ความรู้ในพื้นที่
- การสนับสนุนทางด้านงบประมาณ พบว่า งบประมาณของภาครัฐในการขับเคลื่อน 42 พื้นที่เริ่มต้นเท่ากันที่ประมาณ 50,000 บาทในปี พ.ศ. 2562 และ 30,000 บาทในปี พ.ศ. 2563 ทั้งนี้ ในปี พ.ศ. 2564 ไม่ได้ให้งบประมาณอุดหนุนโดยตรง แต่ให้เงินสนับสนุนผ่านหน่วยงานที่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง เช่น ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคม ซึ่งช่วยจัดประชุม สนับสนุนการให้ความรู้ (กรมกิจการผู้สูงอายุมีการสนับสนุนเพิ่มเติมผ่านการผลิตสื่อและจัดส่งให้) อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดประการหนึ่งคือ งบประมาณที่อุดหนุนจะไม่ให้ใช้เป็นบุคลากร รวมทั้งการจัดซื้อสิ่งของต่างๆ และธนาคารเวลาในบางพื้นที่อาจจะมีต้นทุนที่สูงในการเชื่อมต่อกับหน่วยงานพี่เลี้ยง ซึ่งพบในกรณีที่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมอยู่ห่างจากพื้นที่ตั้งของธนาคารเวลา
- ธนาคารเวลามีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แต่บางธนาคารเวลาได้ปิดตัวไป ในขณะเดียวกัน ก็มีธนาคารเวลาใหม่ๆ จัดตั้งเพิ่มมากขึ้น โดยในปัจจุบัน พื้นที่ดั้งเดิมได้มีการปิดตัวลงบ้าง จากพื้นที่เดิมที่มี 42 พื้นที่ ได้ลดลงเหลือ 36 พื้นที่ และได้มีพื้นที่ใหม่เพิ่มขึ้นมาอีก 78 พื้นที่ ทำให้ปัจจุบัน มีพื้นที่ธนาคารเวลารวม 114 พื้นที่ (อ้างอิงจากงบประมาณอุดหนุนที่เบิกจ่าย) นอกจากนี้ ยังพบว่าหน่วยงานที่ทำงานเป็นพี่เลี้ยงที่สำคัญเพิ่มเติมขึ้นมา คือ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด (พมจ.) ซึ่งมีบทบาทเช่นเดียวกันกับองค์กรพี่เลี้ยงเดิม
- ในแง่ของการบริหารจัดการ ในปัจจุบันรูปแบบได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยมีการจัดตั้งคณะกรรมการในพื้นที่ ทำให้มีกลุ่มผู้บริหารธนาคารเวลาต่อเนื่อง มีการทำงานอย่างเป็นระบบมากขึ้น การปรับเปลี่ยนคู่มือการดำเนินการก็ได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีการรับฟังปัญหาที่เกิดขึ้นในภาคปฏิบัติเพื่อนำมาปรับใช้ในการพัฒนาคู่มือ
- ในด้านของกระบวนการทำงานที่มีความซับซ้อน เช่น ระบบการลงสถิติการบริการ การจับคู่ (matching) ความต้องการกิจกรรมและผู้ดำเนินการ ก็ได้มีการพัฒนาให้แต่ละท้องถิ่นเลือกประยุกต์ใช้

เครื่องมือที่เหมาะสมตามแต่บริบทของพื้นที่ และบางพื้นที่ก็มีการประยุกต์ใช้ปรัชญาของธนาคารเวลา แตกต่างไปจากเดิม เช่น การตอบแทนการบริการด้วยสิ่งของ อาทิ โครงการต้นกล้าดูแลผู้สูงอายุ

- ความท้าทายในการพัฒนาธนาคารเวลาในบริบทของไทยในอนาคตยังมีอยู่หลายประการ ตัวอย่างเช่น การพัฒนาขอบเขตกิจกรรมจากการแลกเปลี่ยนแบบบุคคลต่อบุคคล มาเป็นแบบบุคคลต่อองค์กร และองค์กรต่อองค์กรมากขึ้น การสร้างความมั่นใจว่าธนาคารเวลาสามารถดำเนินอยู่ได้ในระยะยาว ผู้ที่สะสมเวลาจะได้รับการตอบแทนเมื่อต้องการใช้ในวัยสูงอายุ ร่วมกับการมีระบบตอบแทนที่เหมาะสมในระยะสั้น ซึ่งอาจจะมาในรูปแบบของสินทรัพย์ส่วนกลาง (เช่น ธนาคารอุปถัมภ์) หรือ การช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น ธนาคารแลกเปลี่ยน ธนาคารแลกเปลี่ยนของ ในขณะเดียวกัน การปรับมุมมองแนวคิดจากระบบอาสาสมัคร ที่ผู้รับจะได้รับการโดยไม่ต้องมีการตอบแทนมาเป็นระบบ ธนาคารเวลาที่ผู้รับต้องให้บริการตอบแทนก็เป็นเรื่องที่ไม่ง่าย และมักจะพบปัญหาการขาดแรงจูงใจที่จะเข้าร่วมเพราะว่าระบบที่มีอยู่เป็นระบบที่ผู้ให้บริการได้รับการที่ได้อยู่แล้ว

ในส่วนของสาเหตุและปัจจัยที่ดำเนินงานตามแนวทางการดำเนินงานธนาคารเวลาของพื้นที่โดดเด่น นั้น คณะผู้วิจัยได้ให้ผู้แทนจากกรมกิจการผู้สูงอายุและผู้ที่มีส่วนช่วยดูแลการขับเคลื่อนธนาคารเวลาในระดับพื้นที่แนะนำพื้นที่ธนาคารเวลาที่มีผลการดำเนินงานโดดเด่น โดยพื้นที่ธนาคารเวลาดังกล่าวจะต้องเป็นพื้นที่ที่มีการดำเนินงานมาแล้วระยะเวลาหนึ่ง เพื่อที่จะสามารถใช้ประเมินผลการดำเนินงานได้

ข้อมูลที่สำคัญของแต่ละพื้นที่โดดเด่น ประกอบด้วย

1. ธนาคารเวลายานนาวา กรุงเทพฯ เป็นธนาคารเวลาบริบทเมืองที่มีสมาชิกหลากหลาย เริ่มต้นมาจากโรงเรียนผู้สูงอายุ ขยายไปสู่คนในชุมชนที่มีความหลากหลายและมีเศรษฐกิจสถานะที่แตกต่างกัน ในพื้นที่มีคนที่ยากจะเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ แต่หากบังคับให้มีการรับมากขึ้นจะเกิดการขัดคุณค่าการแลกเปลี่ยนตามธรรมชาติ วิธีการนี้จึงไม่ได้ผลมากนัก อย่างไรก็ตาม เมื่อปล่อยตามกลไกธรรมชาติกลับพบว่า จะเกิดการแลกเปลี่ยนโดยธรรมชาติเกิดขึ้น เช่น การตัดผมในช่วงโควิด ที่เกิดขึ้นจากการพูดคุยกัน (dialogue) พบเจอกันก่อนจะนำไปสู่การเกิดกิจกรรม ข้อจำกัดของธนาคารเวลาในมุมมองของผู้ที่มีส่วนช่วยขับเคลื่อน คือ การที่จำนวนสมาชิกยังมีไม่มากนัก ซึ่งอาจจะเกิดจากการที่ผู้คนยังไม่เข้าใจแนวทาง (concept) ของธนาคารเวลา บางคนยังไม่แน่ใจว่าจะสามารถเบิกเวลามาใช้ได้ หรืออาจเกิดปัญหาว่าใครจะเป็นคนรับรองว่าเวลานั้นจะได้รับคืนอย่างแน่นอน

2. ธนาคารเวลาวัดไชยทิศ กรุงเทพฯ เป็นพื้นที่ที่ผู้นำเข้มแข็ง มีจุดเริ่มคล้ายกันกับโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยมีปัญหาที่พบคือ การแลกเปลี่ยนแบบบุคคลต่อบุคคลไม่เกิดลักษณะของการแลกเปลี่ยน หากแต่มีการทำกิจกรรมในรูปแบบการตอบแทนโดยรับสิ่งของตอบแทนจากผู้นำชุมชน (กลายเป็นการแลกเปลี่ยนของแทน เช่น สินค้าภูมิปัญญา เช่น กระจ่างสานตะกร้า)

3. ธนาคารเวลาโรงพยาบาลพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก มีจุดเด่นคือการใช้ระบบปฏิบัติการพัฒนาจากทางโรตารีเพื่อใช้บันทึกการทำงาน อย่างไรก็ตาม อาจเป็นเพราะสมาชิกบางส่วนเป็นผู้สูงอายุ จึงไม่คุ้นชินกับ

การใช้ระบบ IT ในแง่นี้ การปรับกระบวนการดำเนินงานให้เหมาะกับบริบทของสมาชิกจึงเป็นจุดที่น่าสนใจสำหรับพื้นที่นี้

4. ธนาคารเวลาเทศบาลทัพทัน จังหวัดอุทัยธานี มีจุดเด่นที่การเริ่มกิจกรรมโดยนายกเทศบาล ซึ่งเริ่มต้นจากสิ่งที่คุณชนต้องการจะให้เทศบาลทำ นำไปสู่การร่วมมือกันของคนในชุมชนกับเทศบาล เพื่อร่วมกันตอบสนองต่อความต้องการภายในพื้นที่

5. ธนาคารเวลาเวียงกานต์ จังหวัดลำพูน ใช้พื้นฐานของระบบจิตอาสา โดยมีปัจจัยที่เข้มแข็งคือผู้จัดการที่เป็นเจ้าหน้าที่ อบต. และผู้บริหารในระดับท้องถิ่นที่ให้ความสำคัญกับโครงการ ทั้งผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ได้เข้ามาร่วมเรียนรู้แนวคิดของธนาคารเวลา และเข้าร่วมผลักดันในพื้นที่

6. ธนาคารเวลาธรรมปรกรณ์ จังหวัดเชียงใหม่ มีปัจจัยสำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยมีทั้งกลุ่ม อบต. กลุ่มอาสาสมัคร กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน รวมถึงองค์กรต่างๆ เช่น วัด เข้ามาช่วยขับเคลื่อนการดำเนินงาน

7. ธนาคารเวลาที่มีจุดเด่นผ่านการประเมินคุณภาพภายในของกรมกิจการผู้สูงอายุ กรมกิจการผู้สูงอายุได้มีการจัดทำแบบสอบถามเพื่อประเมินคุณภาพในด้านต่างๆ ขึ้น ข้อสรุปผลการประเมินพบว่า มี 2 พื้นที่ที่มีผลการดำเนินงานโดดเด่น คือ 1) ธนาคารเวลาบ้านในดง จังหวัดเพชรบุรี และ 2) ธนาคารเวลาช่องลม จังหวัดกำแพงเพชร

8. ธนาคารเวลาตำบลชมพู จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพื้นที่นอกเหนือขอบเขตการวิจัย แต่มีจุดเด่นที่การพัฒนากลุ่ม LINE สำหรับใช้ในการสมัครสมาชิก การร้องขอกิจกรรม การตรวจสอบคะแนนสะสม ซึ่งเป็นเครื่องมือที่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ สมาชิกของธนาคารเวลากลุ่มนี้จะมีทั้งกลุ่มคนพิการและผู้สูงอายุรวมอยู่ด้วย

2.2.2 ข้อมูลจากฐานข้อมูลธนาคารเวลาของกรมกิจการผู้สูงอายุ

ในส่วนนี้ คณะผู้วิจัยจะเน้นการประเมินฐานข้อมูลของธนาคารเวลา ซึ่งได้รับข้อมูลมาจากกรมกิจการผู้สูงอายุ ว่ามีพื้นที่ใดบ้างที่มีความโดดเด่น สำหรับลักษณะโดดเด่นที่พบจากฐานข้อมูลมีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อมูลผลการดำเนินงานธนาคารเวลาในพื้นที่นำร่อง 42 พื้นที่ใน 28 จังหวัด (ข้อมูล ณ วันที่ 30 กันยายน 2562) พบข้อมูลธนาคารเวลาที่มีความโดดเด่น คือ

- ธนาคารเวลาในเขตพื้นที่กรุงเทพฯ ที่มีความโดดเด่น แบ่งเป็น 1) ธนาคารเวลาที่มีการสะสมเวลามากที่สุด คือ ธนาคารเวลาสวนโมกข์ เขตจตุจักร ซึ่งมีจำนวนชั่วโมงสะสม 261 ชั่วโมง และ 2) ธนาคารเวลาที่มีการเบิก-ถอนเวลามากที่สุด คือ ธนาคารเวลาสวนโมกข์ เขตจตุจักร ซึ่งมีจำนวนการเบิก-ถอน รวม 91 ชั่วโมง

- ธนาคารเวลานอกเขตพื้นที่กรุงเทพฯ ที่มีความโดดเด่น แบ่งเป็น 1) ธนาคารเวลาตำบลเวียงกานต์ จังหวัดลำพูน มีจำนวนชั่วโมงสะสม 108 ชั่วโมง และ 2) ธนาคารเวลาที่มีการเบิก-ถอนเวลามากที่สุด คือ ธนาคารเวลาตำบลช่องลม จังหวัดกำแพงเพชร มีชั่วโมงเบิก-ถอน รวม 27 ชั่วโมง

2. ธนาคารเวลาที่มีความโดดเด่นจากฐานข้อมูลของกรมกิจการผู้สูงอายุ (ข้อมูล ณ วันที่ 14 มิถุนายน 2564) พบว่า ในฐานข้อมูลธนาคารเวลาที่มีการดำเนินการในปัจจุบันสามารถจำแนกได้เป็น

1. ธนาคารเวลาในพื้นที่นาร่อง ซึ่งได้เหลืออยู่ 32 พื้นที่
2. ธนาคารเวลาที่มีการขยายผลผ่าน พมจ. ในปี พ.ศ. 2563 รวม 41 พื้นที่
3. ธนาคารเวลาที่มีการขยายผลผ่าน พมจ. ในปี พ.ศ. 2564 รวม 29 พื้นที่
4. ธนาคารเวลาที่มีการขยายผลผ่าน ศพส. 12 ศูนย์ ในปี พ.ศ. 2564 รวม 20 พื้นที่
5. ธนาคารเวลาในเขตกรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ. 2564 รวม 10 พื้นที่
6. ธนาคารเวลาที่ขยายผลโดยรูปแบบ/องค์กร/หน่วยงานอื่นๆ ในปี พ.ศ. 2564 รวม 6 พื้นที่

นอกจากนี้ ในฐานข้อมูลยังได้มีการคัดเลือกพื้นที่เข้มแข็งที่มีความน่าสนใจในการติดตามลงไปศึกษา ปัจจัยสำเร็จที่ทำให้เกิดความเข้มแข็งในพื้นที่ ประกอบด้วย

1. พื้นที่ อบต. บ้านในดง อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี
2. พื้นที่เทศบาลตำบลหนองตองพัฒนา อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่
3. พื้นที่ อบต. ดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่
4. พื้นที่ อบต. เวียงกานต์ อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน
5. พื้นที่เทศบาลตำบลช่องลม อำเภอลานกระบือ จังหวัดกำแพงเพชร
6. พื้นที่ อบต. นาคุณใหญ่ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม
7. พื้นที่เทศบาลตำบลวัฒนา อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร

ข้อสังเกตอื่นๆ ที่พบจากการทบทวนฐานข้อมูลของกรมกิจการผู้สูงอายุ มีดังนี้

1. การขยายพื้นที่ธนาคารเวลาโดยอาศัย พมจ. จะเป็นการขยายผลผ่านการขอความร่วมมือกับ พมจ. ในการคัดเลือกพื้นที่จังหวัดละ 1 ตำบล โดยอาศัยหลักเกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่ ได้แก่

- 1.1 มีศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) ตั้งอยู่
- 1.2 ไม่ซ้ำกับพื้นที่นาร่องโครงการธนาคารเวลาในปี พ.ศ. 2561 และพื้นที่ธนาคารเวลาในปี พ.ศ. 2563

- 1.3 พื้นที่ที่มีความพร้อมในการดำเนินการโครงการธนาคารเวลา
2. รูปแบบการขับเคลื่อนธนาคารเวลาของประเทศไทยจากส่วนกลางจะอาศัยรูปแบบการดำเนินงานที่สำคัญ รวม 6 รูปแบบ ได้แก่
 - 2.1 การจัดประชุม/อบรม เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ ใน 114 พื้นที่
 - 2.2 การสนับสนุนงบประมาณให้กับ พมจ. 76 จังหวัด และศพส. 12 แห่ง เพื่อเป็นประโยชน์ในการขับเคลื่อนธนาคารเวลา โดยกำหนดการอุดหนุนในรูปของการให้งบบริหารจัดการ (เช่น ค่าผลิตเอกสาร ค่าเดินทางเจ้าหน้าที่) และงบดำเนินการ (เช่น ค่าจัดประชุม ค่าอาหารกลางวัน ค่าอาหารว่าง)
 - 2.3 การสนับสนุนการดำเนินงานในพื้นที่ กทม. รวมทั้งมีการติดตามและประเมินผล
 - 2.4 การจัดทำคู่มือ และสื่อประชาสัมพันธ์
 - 2.5 การจัดประชุมคณะกรรมการธนาคารเวลาของประเทศไทย
 - 2.6 การประเมินผลการดำเนินงานและใช้ผลการประเมินเพื่อประกอบการพัฒนาการดำเนินงาน
3. องค์ความรู้ที่ได้รับจากส่วนกลางที่มีความสำคัญต่อการดำเนินการธนาคารเวลา ประกอบไปด้วย
 - 3.1 คู่มือการชี้แจงโครงการ
 - 3.2 คู่มือการดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทย
 - 3.3 แบบฟอร์มในการดำเนินการอย่างเป็นระบบ เช่น ตัวอย่างใบสมัคร ตัวอย่างฐานข้อมูลสมาชิกธนาคารเวลา แบบฟอร์มการวางแผนการทำงานในพื้นที่ (ชวท. 01) แบบฟอร์มการดำเนินงานธนาคารเวลา และสรุปประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้น (ชวท. 02) แบบฟอร์มรายชื่อสมาชิกธนาคารเวลา (ชวท. 03) แบบฟอร์มการรายงานภาพรวมของธนาคารเวลา (ชวท. 04) สมุดบันทึกโครงการ
 - 3.4 เอกสารประกอบอื่นๆ เช่น คู่มือสอนระบบโปรแกรมที่ใช้สำหรับการดำเนินงานธนาคารเวลา

บทที่ 3

ผลการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์

3.1 กระบวนการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์

ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ในงานวิจัยนี้ คือ ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ในการสังเคราะห์ผลการดำเนินงานของธนาคารเวลาแต่ละแห่งต่อไป ในส่วนนี้ กระบวนการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ จะประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญ 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การคัดเลือกพื้นที่เป้าหมายเพื่อใช้ในการศึกษา 2) การคัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อทำการสัมภาษณ์ และ 3) วิธีการที่ใช้ในการสัมภาษณ์

3.1.1 การคัดเลือกพื้นที่เป้าหมายเพื่อใช้ในการศึกษา

จากการคัดเลือกพื้นที่เป้าหมายโดยอาศัยการสัมภาษณ์ผู้แทนของกรมกิจการผู้สูงอายุ ผู้ที่มีส่วนช่วยดูแลการขับเคลื่อนธนาคารเวลาในระดับพื้นที่ และฐานข้อมูลธนาคารเวลาของกรมกิจการผู้สูงอายุ คณะผู้วิจัยได้ทำการคัดกรองพื้นที่ที่จะทำการศึกษา โดยอาศัยปัจจัย คือ 1) พื้นที่ศึกษาจะต้องเป็นพื้นที่ที่มีผลการดำเนินงานโดดเด่น มีการดำเนินงานเกิดขึ้นแล้วระยะหนึ่ง ทำให้สามารถเรียนรู้และพิจารณาปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ เพื่อจะใช้เป็นบทเรียนแก่พื้นที่อื่นๆ ได้ และเป็นพื้นที่ที่กำกับการดำเนินงานโดยกรมกิจการผู้สูงอายุเป็นหลัก และ 2) พื้นที่ที่ถูกคัดเลือกจะต้องเป็นพื้นที่ที่ยินดีให้ความร่วมมือในการเข้าไปสำรวจหรือสัมภาษณ์ด้วยรูปแบบต่างๆ

จากการคัดกรองโดยคณะผู้วิจัยด้วยคุณลักษณะข้างต้น ธนาคารเวลาที่งานวิจัยชิ้นนี้ทำการศึกษาจะประกอบด้วย

1. ธนาคารเวลาเขตนานาва กรุงเทพฯ (พื้นที่โดดเด่นจากการสัมภาษณ์)
2. ธนาคารเวลาวัดไชยทิศ กรุงเทพฯ (พื้นที่โดดเด่นจากการสัมภาษณ์)
3. ธนาคารเวลาโรงพยาบาลพุทธชินราช จ.พิษณุโลก (พื้นที่โดดเด่นจากการสัมภาษณ์)
4. ธนาคารเวลาเทศบาล ทพทัน จ.อุทัยธานี (พื้นที่โดดเด่นจากการสัมภาษณ์)
5. ธนาคารเวลา อบต. เวียงกานต์ จ.ลำพูน (พื้นที่โดดเด่นจากการสัมภาษณ์ และเป็นพื้นที่โดดเด่นจากระบบฐานข้อมูลจากการมีชั่วโมงสะสม 108 ชม. และระบบฐานข้อมูลระบุให้เป็นพื้นที่เข้มแข็ง)

6. ธนาคารเวลาตำบลหนองตองพัฒนา จ.เชียงใหม่ (พื้นที่โดดเด่นจากการสัมภาษณ์ฯ และระบบฐานข้อมูลระบุให้เป็นพื้นที่เข้มแข็ง)
7. ธนาคารเวลา อบต. บ้านในดง จ.เพชรบุรี (พื้นที่โดดเด่นจากการสัมภาษณ์ฯ และระบบฐานข้อมูลระบุให้เป็นพื้นที่เข้มแข็ง)
8. ธนาคารเวลาตำบลช่องลม จ.กำแพงเพชร (พื้นที่โดดเด่นจากการสัมภาษณ์ฯ และเป็นพื้นที่โดดเด่นจากระบบฐานข้อมูลจากการมีชั่วโมงเบิก-ถอน รวม 27 ชั่วโมง และระบบฐานข้อมูลระบุให้เป็นพื้นที่เข้มแข็ง)
9. ธนาคารเวลา อบต. นาคุณใหญ่ จ.นครพนม (ระบบฐานข้อมูลระบุให้เป็นพื้นที่เข้มแข็ง)
10. ธนาคารเวลาตำบลวัฒนา จ.สกลนคร (ระบบฐานข้อมูลระบุให้เป็นพื้นที่เข้มแข็ง)

รูปที่ 3-1: ตำแหน่งที่ตั้งของธนาคารเวลาที่ทำการศึกษา

ที่มา: คณะผู้วิจัย

3.1.2 การคัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อทำการสัมภาษณ์

ในส่วนของการคัดเลือกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อทำการสัมภาษณ์นั้น เบื้องต้น คณะผู้วิจัยได้ทำการประสานงานกับผู้แทนจากกรมกิจการผู้สูงอายุ เพื่อประสานช่องทางติดต่อกับผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลหรือมีความเกี่ยวข้องกับธนาคารเวลาที่เป็นพื้นที่คัดเลือก 10 แห่ง ซึ่งคณะผู้วิจัยจะประสานงานกับผู้ทำหน้าที่ดูแลหรือมีความเกี่ยวข้อง เพื่อระบุผู้ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับธนาคารเวลาแห่งนั้นต่อไป

3.1.3 วิธีการที่ใช้ในการสัมภาษณ์

สืบเนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ส่งผลให้คณะผู้วิจัยไม่สามารถเดินทางเข้าไปเก็บข้อมูลในพื้นที่ได้ ในการนี้ คณะผู้วิจัยจึงอาศัยการรวบรวมข้อมูลผ่านการประชุมออนไลน์และใช้การสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์เป็นหลัก (รายละเอียดการสัมภาษณ์ผ่านการประชุมออนไลน์และการสัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ โปรดดู ภาคผนวก ก)

3.2 แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์

คณะผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานธนาคารเวลาในแต่ละท้องถิ่น กระบวนการสัมภาษณ์ ซึ่งคณะผู้วิจัยได้มีการกำหนดกรอบในการสัมภาษณ์ 6 ประเด็นสำคัญ ประกอบด้วย

1. ก่อนจัดตั้งธนาคารเวลา ในพื้นที่ของท่านมีรูปแบบความร่วมมืออะไรบ้าง (เช่น ระบบอาสาสมัคร ธนาคารความดี ระบบออมชุมชน) และรูปแบบดังกล่าวมีปัญหาหรือไม่
2. การจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่เกิดขึ้นอย่างไร และดำเนินการอย่างไร
 - หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดตั้งมีหน่วยงานใดบ้าง และผู้ดูแลถูกจัดตั้งขึ้นและมีบทบาทอย่างไร
 - จำนวนสมาชิกก่อตั้งและสมาชิกปัจจุบัน มีจำนวนเท่าใด
 - กระบวนการรับสมัครและแรงจูงใจในการเข้าร่วม เป็นอย่างไร
 - กิจกรรมที่แลกเปลี่ยนมีอะไรบ้าง
 - ระยะเวลาแลกเปลี่ยนรวมเกิดขึ้นเท่าไร และมีการเบิกใช้มากน้อยเพียงใด
3. การบริหารจัดการภายในธนาคารเวลา มีลักษณะอย่างไร
 - ได้ดำเนินการตามแนวทาง (คู่มือ) ธนาคารเวลาของกรมกิจการผู้สูงอายุหรือไม่ หากไม่ดำเนินการอย่างไร
 - คณะกรรมการหรือผู้นำของธนาคารเวลามีที่มาอย่างไร
 - แหล่งทุนงบประมาณที่ได้รับมีอะไรบ้าง พอใช้หรือไม่

- การจับคู่แลกเปลี่ยน และการบันทึกเวลา มีหลักการอย่างไรและดำเนินการอย่างไร
- การดำเนินงานธนาคารเวลามีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง และความมั่นคงในระยะยาวเป็นอย่างไร (เช่น กรณีเปลี่ยนผู้นำหรือผู้ดำเนินงานในท้องถิ่น)

4. กรมกิจการผู้สูงอายุ หรือ สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด มีบทบาทสนับสนุนและจัดตั้งธนาคารเวลา อย่างไรก็ตามบ้าง

5. การดำเนินงานธนาคารเวลาเกิดผลดี/ผลเสียต่อบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม อย่างไรก็ตามบ้าง

6. ท่านมีข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานธนาคารเวลา และแนวทางปรับปรุงการดำเนินงาน อย่างเป็นทางการบ้าง

3.3 สรุปเนื้อหาการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับธนาคารเวลา

จากการประชุมร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิจากกรมกิจการผู้สูงอายุ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อทำการคัดเลือกพื้นที่ศึกษา รวมถึงพิจารณาข้อมูลจากฐานข้อมูลของกรมกิจการผู้สูงอายุ คณะผู้วิจัยได้ทำการคัดกรอง และได้ข้อสรุปในการเลือกศึกษาพื้นที่ 10 แห่ง โดยความเห็นจากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานธนาคารเวลาในพื้นที่ สามารถสรุปได้ดังนี้

สรุปสัมภาษณ์ธนาคารเวลา ยานนาวา

1. ก่อนจัดตั้งธนาคารเวลา ในพื้นที่มีรูปแบบความร่วมมืออะไรบ้าง และรูปแบบดังกล่าวมีปัญหาหรือไม่

- ธนาคารเวลาเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรอาสาสมัครจิตอาสาโรตารี และมีการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ
- การตัดสินใจจัดตั้งธนาคารเวลาเกิดขึ้นจากการเห็นแนวทางจากต่างประเทศ และมองว่า ระบบอาสาสมัครจิตอาสาควรมีกลไกรักษาความยั่งยืน เพื่อหนุนเสริมอาสาสมัครในอนาคต
- การดำเนินงานธนาคารเวลาขององค์กรเกิดขึ้นก่อนนโยบายของกรมกิจการผู้สูงอายุด้านการดำเนินงานธนาคารเวลา

2. การจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่เกิดขึ้นอย่างไร และดำเนินการอย่างไร

- เริ่มจากการให้นักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุเข้าร่วมโครงการ และองค์กรทำการสนับสนุนระบบฐานข้อมูลส่วนกลางสำหรับเก็บบันทึกเวลา
- สมาชิกปัจจุบันมีประมาณ 60 คน ซึ่งมาจากโรงเรียนผู้สูงอายุ และกลุ่มผู้ที่ร่วมกิจกรรมเป็นประจำมีประมาณ 40 คน
- กิจกรรมการแลกเปลี่ยนประกอบด้วย ตัดผม พาไปซื้อของ รับส่งไปทำธุระ เย็บผ้า ทำงานบ้าน

3. การบริหารจัดการภายในธนาคารเวลา มีลักษณะอย่างไร

- คณะกรรมการจัดตั้งขึ้นจากนักเรียนและเจ้าหน้าที่ของโรงเรียนผู้สูงอายุ และทำหน้าที่ตรวจสอบและบันทึกเวลา
- มีการพัฒนาระบบฐานข้อมูลบันทึกเวลาขององค์กรขึ้น ซึ่งถูกนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่ยื่นๆ ด้วย
- มีการตั้ง LINE กลุ่ม ขึ้นสำหรับกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุและธนาคารเวลา เพื่อใช้ในการพูดคุยและร้องขอการแลกเปลี่ยน หากแต่การร้องขอการแลกเปลี่ยนเกิดขึ้นไม่มากนัก
- พบปัญหาการดำเนินงานในส่วนการแลกเปลี่ยน คือ สมาชิกซึ่งโดยมากมีฐานะปานกลาง ประกอบอาชีพพ่อค้าแม่ค้าพึ่งพาตัวเองได้ ไม่ต้องทำงาน จึงอยากเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ รวมถึงการจับคู่แลกเปลี่ยนและเก็บบันทึกเวลาสร้างความยุ่งยาก ทำให้สมาชิกไม่ยอมทำการแลกเปลี่ยน
- เนื่องจากไม่สามารถจับคู่แลกเปลี่ยนแบบบุคคลต่อบุคคลได้ องค์กรจึงขยายรูปแบบเป็นการแลกเปลี่ยนบุคคลต่อองค์กร เช่น กิจกรรมจิตอาสาช่วยเหลือกิจกรรมวัด
- อีกปัญหาสำคัญ คือ บริบทความเป็นสังคมเมือง และทักษะของสมาชิก เนื่องจากพื้นที่ความเป็นเมืองและสมาชิกสามารถจัดหาผู้ให้บริการที่มีทักษะระดับมืออาชีพได้ ส่งผลให้ทักษะหลายอย่างเช่น การซ่อมแซม ไม่มีความต้องการ เพราะสามารถจ้างมืออาชีพมาทำแทนได้
- ทักษะของผู้สูงอายุมองว่า อายุมากแล้วไม่มีความจำเป็นต้องเก็บเวลา และบางคนอยากได้บุญ จึงไม่ยอมเข้าร่วมแลกเปลี่ยน แต่ยินดีทำจิตอาสา
- ความยั่งยืนของการสะสมเวลา เป็นข้อกังวลสำคัญ ว่าอนาคตโครงการจะดำเนินการต่อเนื่องหรือไม่
- เงื่อนไขการแลกเปลี่ยนบุคคลต่อบุคคลทำได้ยากในบริบทของเมือง ตัวอย่างเช่น สมาชิกต้องเป็นได้ทั้งผู้ให้และผู้รับ ทำให้ผู้ช่วยติดเตียงไม่สามารถได้รับการช่วยเหลือได้ แม้ว่าจะสามารถให้บุตรมาแลกเปลี่ยนแทน (บุตรอาจไม่มีเวลา) ความต้องการจริงบางส่วนเป็นการแลกเปลี่ยนสิ่งของเพื่อช่วยเหลือ เช่น บางคนยินดีให้สิ่งของ หรือซื้อสิ่งของให้ แต่ไม่ยอมดูแลการอาบน้ำ หรือพลิกตัวให้เอง
- คลังเวลาเกิดปัญหาเวลาติดลบ เพราะมีกิจกรรมอาสาสมัครระดับองค์กรเยอะ จึงมีแนวคิดแลกเวลาเป็นสิ่งของ แต่กลับพบว่า สมาชิกไม่ต้องการสิ่งของ แต่อยากได้สิ่งอื่น เช่น ไปเที่ยวโดยไม่มีค่าใช้จ่ายแทน ทั้งนี้ บางกรณีพบความต้องการแลกเวลาเป็นเงินสด
- เพื่อแก้ไขปัญหาการแลกเปลี่ยน องค์กรมีการขอสนับสนุนจากสมาชิกองค์กรหลัก (นอกธนาคารเวลา) เพื่อใช้ในการแลกเวลา เช่น คุปป์องรับประทานอาหาร
- กระบวนการถอดบทเรียน ยังเป็นเพียงการคุยกันเองภายใน ไม่ได้ทำเป็นระบบ ซึ่งต้องมีการพัฒนาต่อไป

- ด้านงบประมาณ เนื่องจากองค์กรหลักเป็นองค์กรอาสาสมัครจิตอาสาขนาดใหญ่ที่มีงบประมาณ และมีการเก็บค่าสมาชิก สามารถปันงบส่วนหนึ่งเข้ามาใช้ทำกิจกรรมได้
4. กรมกิจการผู้สูงอายุ หรือ พมจ. มีบทบาทสนับสนุนและจัดตั้งธนาคารเวลา อย่างไรบ้าง
- กรมกิจการผู้สูงอายุเข้ามาสนับสนุน เช่น การจัดอบรม จัดประชุม และค่าใช้จ่ายบางส่วน รวมถึงเอกสารต่างๆ เช่น คู่มือ สมุดบันทึก
5. การดำเนินงานธนาคารเวลาเกิดผลดี/ผลเสียต่อบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม อย่างไรบ้าง
- พื้นที่ที่เป็นโรงเรียนผู้สูงอายุที่มีการแลกเปลี่ยนหรือทำกิจกรรมร่วมกันในเชิงจิตอาสาอยู่แล้ว ส่งผลให้การใช้เวลาเพื่อแลกเปลี่ยนเกิดขึ้นน้อย
6. ข้อเสนอแนะอื่นๆ และแนวทางปรับปรุงการดำเนินงาน
- ควรมีการจัดตั้งธนาคารเวลาส่วนกลาง เช่น ธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนในการสะสมเวลา
 - การพัฒนาระยะยาวไม่ควรยึดติดกรอบที่เข้มงวด ควรเน้นลองผิดลองถูก เพื่อค่อยๆ ปรับระบบให้ เป็นไปในทิศทางที่เหมาะสม
 - ธนาคารเวลาควรเป็นกิจกรรมเพื่อความยั่งยืนของคนรุ่นใหม่เพื่อใช้ใน ช่วงสูงวัยมากกว่าเป็น กิจกรรมของผู้สูงอายุ

สรุปสัมภาษณ์ธนาคารเวลา วัดไชยทิศ

1. ก่อนจัดตั้งธนาคารเวลา ในพื้นที่มีรูปแบบความร่วมมืออะไรบ้าง และรูปแบบดังกล่าวมีปัญหาหรือไม่
- พื้นที่เป็นชมรมผู้สูงอายุ และโรงเรียนผู้สูงอายุ
 - โดยทั่วไปชมรมผู้สูงอายุ และโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้มีการทำกิจกรรมอาสาสมัครจิตอาสา และช่วยเหลือซึ่งกันและกันอยู่แล้ว
2. การจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่เกิดขึ้นอย่างไร และดำเนินการอย่างไร
- กรมกิจการผู้สูงอายุได้เข้ามาเสนอแนะแนวทางดำเนินงานธนาคารเวลากับพื้นที่
 - รูปแบบการจัดตั้งอาศัยโครงสร้างของโรงเรียนผู้สูงอายุในการดำเนินงาน เช่น คณะกรรมการธนาคารเวลามาจากสมาชิกโรงเรียนผู้สูงอายุ
 - สมาชิกปัจจุบันมีประมาณ 50 คน ซึ่งเป็นสมาชิกโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยในกลุ่มสมาชิกมีผู้ที่ทำกิจกรรมเป็นประจำมีประมาณ 17 คน ทั้งนี้ สมาชิก มีผู้ที่ไม่ใช่ผู้สูงอายุ 2 คน

- กิจกรรมการแลกเปลี่ยนประกอบด้วย การตัดผม รดต้นไม้ ทำความสะอาด ทำขนมร่วมกัน ล้างจานร่วมกัน ทำงานบุญ จั๊บงู ช่างซ่อม พาไปหาหมอ แจกข้าวกล่อง (กิจกรรมชมรม)

3. การบริหารจัดการภายในธนาคารเวลา มีลักษณะอย่างไร

- ธนาคารเวลามีการตั้ง LINE กลุ่มสำหรับพูดคุย และร้องขอบริการขึ้น
- การเก็บบันทึกเวลาอาศัยระบบไว้เนื้อเชื่อใจในการบันทึก สมาชิกทำการแลกเปลี่ยนและบันทึกกันเอง ไม่มีการจัดทำฐานข้อมูลกลางที่เป็นระบบ
- ทั้งนี้ สมาชิกไม่มีปัญหาเรื่องการบันทึกเวลาตนเอง เนื่องจากให้ความสำคัญกับการทำกิจกรรมเชิงจิตอาสาเป็นหลัก
- อุปสรรคในการดำเนินงาน คือ ผู้สูงอายุจำนวนมากไม่เข้าใจแนวทางการแลกเปลี่ยนเวลา รวมถึงมองว่า เป็นการเพิ่มภาระในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (หากกลไกธนาคารเวลามีเงื่อนไขมากเกินไป เช่น ระบบการบันทึก)
- ทักษะของสมาชิกเป็นอีกหนึ่งปัญหาสำคัญ เนื่องจากมีสมาชิกเพศชายเพียง 2 ท่าน ส่งผลให้การแลกเปลี่ยนที่ต้องใช้ทักษะ เช่น การซ่อม มีข้อจำกัด
- ธนาคารเวลาอนุญาตให้สามารถแลกเปลี่ยนกับบุคคลภายนอกที่ไม่ใช่สมาชิกธนาคารเวลาได้ โดยผู้ที่ไม่ใช่สมาชิกจะไม่เสียเวลา ซึ่งการดำเนินงานจะเป็นลักษณะคล้ายจิตอาสา
- ทั้งนี้ ไม่พบปัญหาเรื่องความยั่งยืน เนื่องจากสมาชิกไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเก็บสะสมเวลา

4. กรรณิการผู้สูงอายุ หรือ พมจ. มีบทบาทสนับสนุนและจัดตั้งธนาคารเวลา อย่างไรบ้าง

- กรรณิการผู้สูงอายุและบ้านบางแคได้เข้ามาช่วยเหลือเรื่องอบรมให้ความรู้ และสนับสนุนเอกสาร เช่น สมุดบันทึก
- มองว่าการช่วยอุดหนุนงบประมาณจะช่วยสนับสนุนการดำเนินงานได้ดียิ่งขึ้น

5. การดำเนินงานธนาคารเวลาเกิดผลดี/ผลเสียต่อบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม อย่างไรบ้าง

- ช่วยให้เกิดความเอื้ออาทรต่อกัน ช่วยเหลือกัน และมีส่วนร่วม

6. ข้อเสนอแนะอื่นๆ และแนวทางปรับปรุงการดำเนินงาน

- รูปแบบการแลกเปลี่ยนควรเน้นให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นหลัก

สรุปสัมภาษณ์ธนาคารเวลา พุทธชินราช

1. ก่อนจัดตั้งธนาคารเวลา ในพื้นที่มีรูปแบบความร่วมมืออะไรบ้าง และรูปแบบดังกล่าวมีปัญหาหรือไม่

- พื้นที่เป็นโรงพยาบาล ซึ่งมีระบบจิตอาสาช่วยเหลือผู้ป่วย และทำกิจกรรมสนับสนุนโรงพยาบาลต่างๆ เช่น โครงการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย หรือการบริจาครูปแบบต่างๆ
- การจัดตั้งธนาคารเวลาเริ่มจากผู้บริหารโรงพยาบาลมีแนวคิดนำรูปแบบธนาคารเวลาซึ่งปรากฏในต่างประเทศมาปรับใช้ และทางผู้ประสานงานดำเนินการขอจัดตั้งกับกรมกิจการผู้สูงอายุ

2. การจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่เกิดขึ้นอย่างไร และดำเนินการอย่างไร

- ผู้ประสานงานจากโรงพยาบาลขอรับการสนับสนุนจากกรมกิจการผู้สูงอายุ โดยใช้หน่วยงานภายในโรงพยาบาลเป็นคณะกรรมการและดำเนินการเกี่ยวกับธนาคารเวลา
- เป้าหมายของการจัดตั้งเดิมจะให้แพทย์และพยาบาลเข้าเป็นสมาชิก แต่ภายหลังได้มีการเปิดรับผู้สนใจภายนอก
- ปัจจุบันมีสมาชิก 119 คน มีผู้สูงอายุ 14 คน โดยกลุ่มผู้ที่ทำกิจกรรมเป็นประจำมีประมาณครึ่งหนึ่ง
- กิจกรรมโดยทั่วไปเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับโรงพยาบาล เช่น นวดเม็ดยา แจกหน้ากากอนามัย อำนวยความสะดวกให้กับคนไข้และญาติ ตัดผม คัดแยกเสื้อผ้า และจิตอาสาดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย และดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง
- นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมนันทนาการและส่งเสริมการเรียนรู้ เช่น เย็บตุ๊กตา จิตอาสาเย็บหน้ากากอนามัย และจิตอาสาดนตรีบำบัด หรือนำคนไข้สวนมนต์ยามเช้า

3. การบริหารจัดการภายในธนาคารเวลา มีลักษณะอย่างไร

- ปัจจุบันงบประมาณที่ใช้ในการดำเนินการปันส่วนมาจากหน่วยงานจิตอาสาของโรงพยาบาล
- มีการจัดทำฐานข้อมูลสมาชิกเพื่อใช้ในการจับคู่แลกเปลี่ยน
- กลไกการตรวจสอบอาศัยการแจ้งผ่าน LINE กลุ่ม หรือการเซ็นชื่อหน้างานเป็นหลัก
- มีการประชาสัมพันธ์โครงการผ่าน Facebook หรือ Youtube
- พื้นที่ที่มีการประสานงานร่วมกับมหาวิทยาลัยและวัดบริเวณพื้นที่ จึงทำให้มีสมาชิกภายนอกโรงพยาบาลให้ความสนใจเข้าร่วม
- ปัญหาสำคัญของการดำเนินงาน คือ บริบทของพื้นที่เป็นโรงพยาบาล ส่งผลให้สมาชิกไม่มีความสนิทชิดเชื้อกัน การแลกเปลี่ยนจึงเป็นกิจกรรมลักษณะจิตอาสาแก่โรงพยาบาลเป็นหลัก
- เนื่องจากลักษณะกิจกรรมเป็นจิตอาสาแก่โรงพยาบาล ทักษะและกิจกรรมในการแลกเปลี่ยนจึงไม่ตอบโจทย์การแลกเปลี่ยนบุคคลต่อบุคคล
- ส่งผลให้กิจกรรมที่เกิดเป็นการแลกเปลี่ยนบุคคลต่อองค์กร ซึ่งทำให้เวลาขององค์กรติดลบ และไม่สามารถตอบแทนเวลาแก่สมาชิกได้

- วิธีคิดเรื่องจิตอาสาและการแลกเปลี่ยนเวลายังเป็นปัญหาสำคัญ เพราะสมาชิกและผู้สนใจจำนวนมากเห็นว่า การทำจิตอาสาไม่จำเป็นต้องแลกเปลี่ยนและบันทึกเวลาให้เกิดความยุ่งยาก
- เนื่องจากพื้นที่ (โรงพยาบาล) ต้องบริหารธนาคารเวลาเอง ข้อจำกัดเรื่องงบประมาณจึงเป็นประเด็นสำคัญ เพราะต้องใช้ในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ
- ความยั่งยืนเป็นอีกปัญหาสำคัญ เนื่องจากการดำเนินงานผูกกับนโยบายผู้บริหาร และพื้นที่ไม่ได้รับการสนับสนุนจากส่วนกลาง เนื่องจากเป็นองค์กรภายนอก

4. กรมกิจการผู้สูงอายุ หรือ พมจ. มีบทบาทสนับสนุนและจัดตั้งธนาคารเวลา อย่างไรบ้าง

- กรมกิจการผู้สูงอายุมีการสนับสนุนเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

5. การดำเนินงานธนาคารเวลาเกิดผลดี/ผลเสียต่อบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม อย่างไรบ้าง

- การดำเนินงานธนาคารเวลาช่วยหนุนเสริมระบบอาสาสมัคร ดึงดูดบุคคลภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินงานได้มาก แต่ยังคงมีข้อจำกัดของระบบตอบแทนและการแลกเปลี่ยนอยู่

6. ข้อเสนอแนะอื่นๆ และแนวทางปรับปรุงการดำเนินงาน

- การดำเนินงานจะประสบความสำเร็จต้องการผู้ดำเนินงาน (เช่น ผู้จัดการ) ที่ทำงานจริงจังและขับเคลื่อน
- การทำงานจิตอาสาแม้จะไม่เป็นการแสวงกำไรหรือผลประโยชน์ แต่ต้องมีการสนับสนุนงบประมาณเพื่อดำเนินงานและขับเคลื่อนด้วย
- ควรมีทางเลือกในการแลกเปลี่ยนเวลาที่กว้างขึ้น เช่น อาจจะใช้การแลกเปลี่ยนของ เพื่อก้าวข้ามข้อจำกัดของการแลกเปลี่ยนทักษะ/บริการด้วยเวลา ซึ่งมีความจำกัด

สรุปสัมภาษณ์ธนาคารเวลา ทพทัน

1. ก่อนจัดตั้งธนาคารเวลา ในพื้นที่มีรูปแบบความร่วมมืออะไรบ้าง และรูปแบบดังกล่าวมีปัญหาหรือไม่

- พื้นที่ที่มีการดำเนินงานธนาคารความดีอยู่แล้ว และมีการดำเนินกิจกรรมโรงเรียนผู้สูงอายุทุกวันพฤหัสบดี
- โรงเรียนผู้สูงอายุ มี 6 กิจกรรมสำคัญ คือ กิจกรรมเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ ให้ความรู้ การออกกำลังกาย โครนการส่งเสริมการเรียนรู้ (ให้เท่าทันสถานการณ์ปัจจุบันและทันโลก เช่น การทำพินัยกรรม การระดมเงินบริจาค เช่น แก๊งค์คอลเซนเตอร์) กิจกรรมการจัดสวัสดิการและการสร้างประโยชน์ให้ตนเองและชุมชน (เช่น ธนาคารความดี) กิจกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมภูมิปัญญา กิจกรรมส่งเสริมการมีรายได้และมีงานทำ เช่น ทำพืชสมุนไพรไผ่ไผ่ยุง เย็บพวกกุญแจจากเศษผ้า

การทำอาหาร ขนมไทย น้ำสมุนไพร ผักปลอดสารพิษ รวมถึงเปิดบ้านให้คณะศึกษาดูงานเพื่อสร้างรายได้ให้คนกลุ่มนี้

- กิจกรรม นันทนาการ หัวใจสำคัญ คือ ให้ผู้สูงอายุเป็นหัวใจ ผู้จัดการเป็นแขนขาช่วยเดินและหยิบจับ เป็นผู้สูงอายุที่กำหนดความต้องการ และสร้างคำตอบมาจากผลสำรวจ (ไหว้พระที่ไหน ทำอะไรกัน)
- เนื่องจากพื้นที่เป็นชุมชนชนบทจึงมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นประจำ
- พื้นที่มีปัญหาการดูแลผู้สูงอายุ โดยเฉพาะที่ติดเตียง จึงให้ความสำคัญกับระบบอาสาสมัครเพื่อดูแลผู้สูงอายุ

2. การจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่เกิดขึ้นอย่างไร และดำเนินการอย่างไร

- พื้นที่มีการดำเนินงานธนาคารความดี จึงถูกคัดเลือกเข้าโครงการธนาคารเวลาในฐานะพื้นที่นำร่อง
- การเปิดรับสมาชิก เน้นที่กลุ่มผู้ทำงานจิตอาสาในพื้นที่และสมาชิกธนาคารความดี
- ปัจจุบันมีสมาชิก 80 คน เป็นผู้สูงอายุ 70 คน ทั้งนี้ สมาชิกส่วนหนึ่งดำเนินงานเป็นอาสาสมัคร สปสข. อยู่
- กิจกรรมที่มีการดำเนินการ ได้แก่ กิจกรรมบริการ เช่น ขับรถไปส่งทำธุระ ช่วยทำงานเอกสาร/อ่านหนังสือ ไปงานบวชงานแต่ง กวาดวัด ดูแลผู้ป่วยติดเตียง อาสาเก็บขยะ กิจกรรมงานบ้านงานครัว เช่น แบ่งปันผลิตผลเกษตร ผัก ไข่ เป็ด ฯลฯ

3. การบริหารจัดการภายในธนาคารเวลา มีลักษณะอย่างไร

- การดำเนินงานจัดตั้งธนาคารเวลาอาศัยเทศบาลเป็นแกนหลักในการดำเนินการ
- อย่างไรก็ตาม พบว่า แม้จะใช้ชื่อธนาคารเวลา แต่รูปแบบการดำเนินงานจริงมีลักษณะของธนาคารความดีเป็นหลัก
- ด้วยเหตุดังนี้ จึงยังไม่มีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนและบันทึกเวลา และการแลกเปลี่ยนเวลาในลักษณะบุคคลต่อบุคคล แต่จะเป็นการดำเนินการลักษณะจิตอาสาธนาคารความดี
- การดำเนินงานมีการจัดกิจกรรมเชิดชูความดี มอบเกียรติบัตรเชิดชูความดีแก่สมาชิกที่ทำความดีเพื่อกระตุ้นให้เกิดการทำกิจกรรม
- นอกจากนี้ ยังมีการกระตุ้นให้เกิดการทำความดี โดยให้สมาชิกมาบอกเล่าการทำความดีเป็นแบบอย่าง เพื่อให้เกิดการเลียนแบบ
- งบประมาณและค่าใช้จ่ายของพื้นที่ผูกกับเทศบาล และมีการเขียนขอโครงการจิตอาสาเพื่อของบประมาณจาก พมจ.

4. กรมกิจการผู้สูงอายุ หรือ พมจ. มีบทบาทสนับสนุนและจัดตั้งธนาคารเวลา อย่างไรบ้าง

- กรมกิจการผู้สูงอายุได้เข้ามาช่วยอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการดำเนินงานธนาคารเวลา
- นอกจากนี้ พื้นที่ได้มีการเขียนขอโครงการจิตอาสาเพื่อของบประมาณจาก พมจ.

5. การดำเนินงานธนาคารเวลาเกิดผลดี/ผลเสียต่อบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม อย่างไรบ้าง

- พื้นที่เป็นชุมชนชนบทดูแลกันเองอยู่แล้ว จึงไม่ต้องการแลกเปลี่ยนเวลา
- สมาชิกชอบคำว่า “ทำความดี” มากกว่า “การแลกเวลา” เพราะบริบทกว้างกว่า
- เนื่องจากเป็นการทำความดี พบกรณีแย่งกันทำความดีเกิดขึ้น
- การดำเนินงานธนาคารเวลา พบว่าบางกรณีมีการทักท้วงขึ้นว่าทำกิจกรรมแล้วไม่ได้รับการบันทึก

6. ข้อเสนอแนะอื่นๆ และแนวทางปรับปรุงการดำเนินงาน

- ควรมีการประชาสัมพันธ์พื้นที่ตัวอย่างแก่พื้นที่อื่นๆ
- ควรมีแจกลีขง เป็นทางเลือกเพิ่มเติม
- การดำเนินงานควรมีงบสนับสนุนให้
- การดำเนินงานธนาคารเวลาควรถูกผลักดันเป็นวาระแห่งชาติ หากจะผลักดันจริงจัง

สรุปสัมภาษณ์ธนาคารเวลา เวียงกานต์

1. ก่อนจัดตั้งธนาคารเวลา ในพื้นที่มีรูปแบบความร่วมมืออะไรบ้าง และรูปแบบดังกล่าวมีปัญหาหรือไม่

- พื้นที่มีการดำเนินงานโครงการจิตอาสาต่างๆ ธนาคารความดี โรงเรียนผู้สูงอายุ และสูงวัยสร้างเมืองของ สสส. เป็นต้น
- ธนาคารความดีมีกิจกรรม เช่น ทำความดีเพื่อแลกสิ่งของ (แปรงสีฟัน ยาสีฟัน ฯลฯ) โดยมีเมนูในการทำความดี (เช่น ไปกวาดลานวัด ได้คะแนนความดี ไปดูแลผู้สูงอายุ ตัดเล็บ ตัดผม ทำกับข้าว ให้) เป็นแนวทางดำเนินงาน
- พื้นที่พบปัญหาผู้สูงอายุที่มีจำนวนมาก ส่งผลให้ระบบการดูแลผู้สูงอายุขาดประสิทธิภาพ และขาดงบประมาณดำเนินงาน จึงมีแนวคิดนำธนาคารเวลาเข้ามาหนุนเสริมการดูแลผู้สูงอายุ (มีผู้สูงอายุ 1,500 คน และเป็นผู้ป่วยติดเตียงประมาณ 110 คน)

2. การจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่เกิดขึ้นอย่างไร และดำเนินการอย่างไร

- กรมกิจการผู้สูงอายุได้มีการเชิญพื้นที่เข้าร่วมโครงการ
- ช่วงต้นรับสมาชิกที่เป็นอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุเข้าร่วมก่อน ภายหลังมีการรับผู้สูงอายุเข้าเป็นสมาชิกเพิ่มเติม

- ปัจจุบันมีสมาชิก 103 คน (ไม่นับอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ) เป็นผู้สูงอายุ 57 คน สมาชิกโดยมากต้องการทำกิจกรรมอาสาสมัครจิตอาสา จึงทำให้การแลกเปลี่ยนเกิดขึ้นเยอะและมีสมาชิกส่วนใหญ่ทำกิจกรรมเป็นประจำ
- เวลาสะสมรวมทั้งหมดของธนาคารเวลา คือ 1,413 ชั่วโมง ทั้งนี้ ยังไม่มีการหักชั่วโมงจากการเบิกถอน
- กิจกรรมการแลกเปลี่ยน ประกอบด้วย กิจกรรมการซ่อม เช่น ซ่อมบ้าน ซ่อมไฟฟ้า ก๊อكن้ำ กิจกรรมบริการ เช่น พาไปหาหมอ กิจกรรมนันทนาการ เช่น ออกกำลังกาย ดนตรี กีฬา สิ่งประดิษฐ์ กิจกรรมงานบ้านงานครัว เช่น งานบ้านงานครัว ซักผ้า รีดผ้า ทำอาหาร และกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ เช่น อ่านหนังสือ สอนหนังสือ

3. การบริหารจัดการภายในธนาคารเวลา มีลักษณะอย่างไร

- การบริหารจัดการอาศัย อบต. และแกนนำหมู่บ้าน เป็นผู้ขับเคลื่อน เช่น รพสต. กลุ่มผู้นำโรงเรียน และวัด
- ธนาคารเวลามีการใช้ LINE กลุ่มในการพูดคุยและร้องขอกิจกรรม โดยผู้จัดการธนาคารเวลาจะช่วยดำเนินการจับคู่แลกเปลี่ยนให้ เพราะทราบทักษะของสมาชิก
- ระบบตรวจสอบอาศัยเจ้าหน้าที่ธนาคารเวลาเป็นศูนย์กลางในการบันทึกเวลา และมีการใช้บุคคลภายนอกช่วยตรวจสอบ เช่น ญาติ ผู้ที่เห็น ผู้นำชุมชน หรือสมาชิกที่รับบริการ โดยมีการจัดทำฐานข้อมูลการแลกเปลี่ยนของสมาชิกไว้
- การแลกเปลี่ยนในพื้นที่เป็นการแลกเปลี่ยนบุคคลต่อบุคคล ซึ่งสามารถทำได้เพราะระบบอาสาสมัครจิตอาสาในพื้นที่มีความเข้มแข็ง
- ด้านงบประมาณ ใช้งบจาก อบต. เป็นหลัก
- การดำเนินงาน พบว่า สมาชิกบางคนต้องการทำความดีหรือจิตอาสา จึงไม่หวังการแลกเปลี่ยนต่างๆ
- มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมธนาคารเวลาเรื่อยๆ โดยอาศัยการแจกเบี้ยผู้สูงอายุ (ซึ่งต้องเข้ามารับกับ อบต.) เป็นช่องทางสำคัญ
- ความกังวลใจในการดำเนินการ ประกอบด้วย ความกังวลเรื่องความต่อเนื่องของนโยบาย ทั้งในระดับประเทศ ระดับกรม ระดับจังหวัด และท้องถิ่น การขาดระบบ IT เพื่อสนับสนุนการทำงานและการดำเนินงาน เช่น สื่อประชาสัมพันธ์ หรือสื่อสมาชิก ต้องใช้งบประมาณ
- เกี่ยวกับคู่มือและแนวทางการจัดตั้งธนาคารเวลา พบว่า บางขั้นตอนมีความทับซ้อน หรือสามารถดำเนินการร่วมกันได้ เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการจัดตั้งกับคณะกรรมการธนาคารเวลา หรือการเปิดรับสมาชิกที่สามารถเริ่มทำได้ในขั้นต้น เป็นต้น

4. กรมกิจการผู้สูงอายุ หรือ พมจ. มีบทบาทสนับสนุนและจัดตั้งธนาคารเวลา อย่างไรบ้าง

- กรมกิจการผู้สูงอายุสนับสนุนเอกสาร เช่น คู่มือ สมุดบันทึก บัตรสมาชิก

5. การดำเนินงานธนาคารเวลาเกิดผลดี/ผลเสียต่อบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม อย่างไรบ้าง

- หนุนเสริมให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และลดค่าใช้จ่ายต่างๆ จากการใช้บริการภายนอก
- ไม่พบปัญหาในระดับชุมชน โดยหลักจะเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง เรื่องการดำเนินงานเป็นหลัก

6. ข้อเสนอแนะอื่นๆ และแนวทางปรับปรุงการดำเนินงาน

- ควรมีการทำระบบ IT หรือ แอปพลิเคชันเพื่อสนับสนุนการทำงาน
- ควรมีการประชาสัมพันธ์พื้นที่ตัวอย่างให้เกิดกำลังใจ และเผยแพร่แนวคิดว่าธนาคารเวลา
- ควรมีการเชื่อมโยงเครือข่ายธนาคารเวลา
- ควรขยายฐานสมาชิกไปยังเด็กรุ่นใหม่ด้วย เพราะหลายกิจกรรมผู้สูงอายุไม่สามารถทำได้

สรุปสัมภาษณ์ธนาคารเวลา หนองตองพัฒนา

1. ก่อนจัดตั้งธนาคารเวลา ในพื้นที่มีรูปแบบความร่วมมืออะไรบ้าง และรูปแบบดังกล่าวมีปัญหาหรือไม่

- พื้นที่มีลักษณะกึ่งชนบทกึ่งชุมชน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน
- มีระบบอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้านที่มีความเข้มแข็ง ในพื้นที่มี 14 หมู่บ้าน ซึ่งมีผู้ดูแลผู้สูงอายุครบทุกหมู่บ้านรวม 50 คน โดยเชื่อมโยงกับ รพสต.
- มีการนำสภานิติบัญญัติเข้าไปช่วยเหลือ เพื่อขยายให้กว้างกว่าแค่ผู้สูงอายุ เช่น การดูแลผู้พิการ
- พื้นที่ไม่ใช่พื้นที่นำร่องดั้งเดิม และไม่มีการดำเนินงานธนาคารความดี

2. การจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่เกิดขึ้นอย่างไร และดำเนินการอย่างไร

- ศูนย์ธรรมประภรณ์เข้ามาช่วยดำเนินการธนาคารเวลา โดยพื้นที่เป็นพื้นที่ที่มีระบบจิตอาสาที่เข้มแข็ง จึงมีการนำระบบธนาคารเวลาเข้ามาปรับใช้งาน
- วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งธนาคารเวลา เพื่อใช้หนุนเสริมอาสาสมัครระยะยาว โดยใช้เวลาเพื่อช่วยอาสาสมัครที่เข้าไปช่วยเหลือแต่ไม่ได้ผลตอบแทน ซึ่งจะช่วยเหลือเรื่องความยั่งยืน เช่น ถ้าอาสาสมัครเจ็บป่วยก็จะได้ผู้ดูแลในอนาคต
- การดำเนินงานมี ศพอส. เป็นตัวกลางขับเคลื่อนกิจกรรม (พมจ.) นอกจากนี้ เทศบาลยังให้ความสำคัญกับการดำเนินงาน จึงมีการสนับสนุนพื้นที่และบุคลากรของเทศบาล
- สมาชิกปัจจุบันมี 80 คน ซึ่งประกอบด้วยอาสาสมัครและผู้สูงอายุในพื้นที่ มีผู้ร่วมกิจกรรมเป็นประจำประมาณ 40 คน

- กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเป็นกิจกรรมที่ดำเนินต่อเนื่องมาจากในพื้นที่ คือ ตัดหญ้า ทำสวน เกี่ยวข้าว เก็บผลผลิต และการนันทนาการ เช่น นันทนาการส่งความสุขให้ผู้สูงอายุ

3. การบริหารจัดการภายในธนาคารเวลา มีลักษณะอย่างไร

- การบันทึกเวลายังคงมีข้อจำกัด มีการบันทึกเวลาแค่มีกิจกรรม และโดยรวมมีผู้ให้มากกว่าผู้รับ ส่งผลให้เวลาเพิ่มขึ้น แต่ไม่มีติดลบ
- ปัญหาที่พบในการดำเนินการ คือ ชุมชนช่วยเหลือกันอยู่แล้ว ไม่ต้องมีการแลกเปลี่ยนก็ได้ รวมถึงวิถีคิดแบบจิตอาสา ที่ทำให้ไม่ยอกได้เวลาตอบแทน เช่น การเข้าไปช่วยเหลือในงานศพ งานบุญ เป็นต้น
- ปัญหาในการดำเนินงาน คือ ผู้จัดการธนาคารเวลาไม่ได้ดูแลธนาคารเวลาเพียงอย่างเดียว ส่งผลให้ไม่สามารถดำเนินงานและดูแลธนาคารเวลาได้เต็มเวลา
- เกี่ยวกับคู่มือและแนวทางดำเนินงานธนาคารเวลา พบว่า การถอดบทเรียนและประเมินผล ควรทำทุก 1 ปี น่าจะเหมาะสมกว่า เพราะความต้องการงบประมาณและต้องอาศัยเวลาในการจัดทำ

4. กรมกิจการผู้สูงอายุ หรือ พมจ. มีบทบาทสนับสนุนและจัดตั้งธนาคารเวลา อย่างไรบ้าง

- ศูนย์ธรรมปกรณ์และ พมจ. มีการเข้าไปอบรมถ่ายทอดความรู้ให้พื้นที่

5. การดำเนินงานธนาคารเวลาเกิดผลดี/ผลเสียต่อบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม อย่างไรบ้าง

- พื้นที่ที่มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันอยู่แล้ว ทั้งนี้ การให้แลกเปลี่ยนและบันทึกเวลาอาจเกิดปัญหาเนื่องจากทัศนคติในการทำจิตอาสาที่ไม่ต้องการผลตอบแทน และการดำเนินการแลกเปลี่ยนเป็นการเพิ่มภาระงานในการทำจิตอาสา ส่งผลให้สมาชิกไม่ยอกสะสมเวลา

6. ข้อเสนอแนะอื่นๆ และแนวทางปรับปรุงการดำเนินงาน

- คณะกรรมการธนาคารเวลาควรผูกโยงกับคนในพื้นที่ เพื่อให้เกิดความมั่นใจ และมีความเข้าใจบริบทพื้นที่ หน้าที่ ทักษะของสมาชิกแต่ละกลุ่ม
- การประชาสัมพันธ์มีความสำคัญ ศพอส. ควรมีบทบาทในส่วนของการให้ความรู้ ว่า ธนาคารเวลาจะตอบโจทย์สังคมอย่างไร

สรุปสัมภาษณ์ธนาคารเวลา บ้านในดง

1. ก่อนจัดตั้งธนาคารเวลา ในพื้นที่มีรูปแบบความร่วมมืออะไรบ้าง และรูปแบบดังกล่าวมีปัญหาหรือไม่

- ระบบจิตอาสาสาธารณะ เช่น อสม. caregiver อาสาป้องกันภัยพลเรือน (อปพร.)

- ระบบจิตอาสาชุมชน เช่น ชมรมสร้างสรรค์สังคม มีรูปแบบการทำควมดีในพื้นที่ เริ่มต้นจากการแก้ไขช่วยบำบัดผู้ติดยาเสพติด มาทำความสะอาดวัด โรงเรียน ทาสีรั้ว โครงการชั่งหัวมัน และกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพให้กับชุมชน เช่น นัดกันปั่นจักรยานทุกเดือน ทั้งยังมีการดึงเอา รพสต. โรงเรียนบ้านในดง กลุ่มผู้สูงอายุมาร่วมด้วย
- พื้นที่ไม่มีธนาคารความดีมาก่อน เนื่องจากมองว่า การทำความดีไม่จำเป็นต้องมีสิ่งตอบแทน

2. การจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่เกิดขึ้นอย่างไร และดำเนินการอย่างไร

- กรมกิจการผู้สูงอายุเชิญพื้นที่เข้าร่วมโครงการ และพื้นที่ที่ตอบรับเพื่อทดลองว่าจะสร้างประโยชน์ใดให้สังคมบ้าง
- การเปิดรับสมาชิก เริ่มจากการดึงเครือข่ายที่สนิทและคนที่ทำงานในชุมชนก่อน จากนั้นขยายสมาชิกเมื่อมีการทำกิจกรรมกลุ่ม ซึ่งจะมีการแทรกบทเรียนธนาคารเวลาและเปิดรับสมาชิกเข้าไปเพื่อขยายไปทางกลุ่มกิจกรรมในชุมชนที่มีอยู่แล้ว
- สมาชิกปัจจุบันมี 80 คน เป็นผู้สูงอายุ 38 คน โดยเป็นผู้ที่ทำกิจกรรมเป็นประจำประมาณ 40 คน
- กิจกรรมในธนาคารเวลาประกอบด้วย การซ่อมบ้าน ซ่อมไฟ พาไปทำบุญ ดูแลสุขภาพ พาผู้สูงอายุไปพบแพทย์ นัดหมายทานยา สมาชิกที่ไม่ใช่ผู้สูงอายุจะมีการสอนการใช้ LINE Facebook Youtube แก่ผู้สูงอายุ

3. การบริหารจัดการภายในธนาคารเวลา มีลักษณะอย่างไร

- คณะกรรมการธนาคารเวลาจัดตั้งขึ้นโดยอาศัยตัวแทนจาก อบต. อสม. ผู้นำชุมชน และตัวแทนประสานงานจากแต่ละหมู่บ้าน
- คณะทำงานธนาคารเวลาอาศัยผู้ที่มีทักษะเหมาะสมในการจัดการ เช่น ประธานธนาคารเวลาใช้กลุ่มสตรี (ซึ่งเป็นประชาชนที่มีภาวะความเป็นผู้นำ และเป็นจิตอาสาด้วย) รองประธานเป็นเจ้าหน้าที่ธนาคารกรุงเทพซึ่งเกษียณแล้ว มาช่วยดูแลเรื่องการถอนเวลา การลงเวลา เหน้ญญิก เป็น อสม. และยังมีผู้นำชุมชนที่เป็นประธานกลุ่มกองทุนนมแม่ (มีความเชี่ยวชาญการขับเคลื่อนในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องของเงิน) เข้าร่วม ฝ่ายทะเบียนกับเลขานุการ ใช้เจ้าหน้าที่ อบต. เข้ามาช่วยและจัดเก็บสมุดบันทึกไว้กับ อบต. เป็นหลัก คณะกรรมการผู้ประสานงานประจำหมู่บ้าน 6 หมู่บ้าน เป็นตัวแทนประสานงาน ชี้แจงและเป็นคนรับรอง และสามารถลงบันทึกเวลาให้แทนได้
- จุดศูนย์กลางการทำงานจะอยู่ที่ อบต. ซึ่งใช้ประชาสัมพันธ์และดำเนินกิจกรรม
- พื้นที่ที่มีการจัดการสมาชิกอยู่ก่อนแล้ว ผ่านระบบทะเบียนบุคคล โดยนำแนวทางกิจกรรมและทักษะของกรมกิจการผู้สูงอายุเข้ามาช่วยจำแนก
- พื้นที่ที่ไม่มีการจัดตั้ง LINE กลุ่ม แต่เนื่องจากชุมชนมีความใกล้ชิดกัน สมาชิกจะมีเบอร์โทรของกันและกัน และรับรู้ทักษะของสมาชิก

- การแลกเปลี่ยนจะให้สมาชิกแลกเปลี่ยนกันเอง เนื่องจากมีความรู้จักใกล้ชิดกันอยู่แล้ว
- การนับเวลาจะแยกจากหน้าที่จิตอาสาปกติ เช่น ถ้าเป็นอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุจะนับเวลาเมื่อทำงานนอกเวลาเท่านั้น ในเวลาไม่นับ
- จะนับชั่วโมงเฉพาะคนที่เป็นสมาชิกเท่านั้น
- ยังไม่มีการหักลบเวลา เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานสมาชิก
- ด้านงบประมาณ ผู้บริหาร อบต. เป็นผู้วางนโยบาย และให้เจ้าหน้าที่ของ อบต. เข้ามาดำเนินการ และสนับสนุนค่าสาธารณูปโภค

4. กรมกิจการผู้สูงอายุ หรือ พมจ. มีบทบาทสนับสนุนและจัดตั้งธนาคารเวลา อย่างไรบ้าง

- กรมกิจการผู้สูงอายุสนับสนุนโดยอบรมให้ความรู้ และได้รับงบทำสื่อ แผ่นพับ ป้าย จาก พมจ.

5. การดำเนินงานธนาคารเวลาเกิดผลดี/ผลเสียต่อบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม อย่างไรบ้าง

- ธนาคารเวลาช่วยให้พื้นที่ที่มีข้อมูลที่ชัดเจนมากขึ้น ช่วยในเรื่องของการจัดระบบข้อมูล การบันทึกความชำนาญของสมาชิก และการจัดกิจกรรมใหม่ๆ ให้เกิดขึ้น
- มีความกังวลใจ เรื่อง การส่งต่อเวลาให้กับบุตร/หลาน เนื่องจากสมาชิกรุ่นพ่อจะสนิทกัน แต่รุ่นลูกจะไม่สนิทใกล้ชิดกัน จึงกลัวว่าจะมีปัญหา

6. ข้อเสนอแนะอื่นๆ และแนวทางปรับปรุงการดำเนินงาน

- เจ้าหน้าที่ อบต. เป็นหัวใจสำคัญ เพราะจะเป็นตัวเชื่อมประสานงาน และชาวบ้านให้ความสำคัญ เพราะเวลามีปัญหาจะเข้ามาหา อบต. ถ้ามีการวางระบบให้มีผู้ช่วยหลายคนก็จะสามารถดำเนินการต่อไปได้
- ควรสร้างเครือข่ายและเน้นถ่ายทอดความรู้ เพราะธนาคารเวลาอาจเข้าใจยาก
- การดำเนินงานควรเน้นระดับพื้นที่เป็นหลัก เพราะชุมชนมีความใกล้ชิด

สรุปสัมภาษณ์ธนาคารเวลา ชื่องลม

1. ก่อนจัดตั้งธนาคารเวลา ในพื้นที่มีรูปแบบความร่วมมืออะไรบ้าง และรูปแบบดังกล่าวมีปัญหาหรือไม่

- พื้นที่มีระบบอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ (อสผ.) และมีระบบธนาคารความดีช่วยเหลือเรื่องในสังคม เช่น ช่วยเหลือผู้ยากไร้ ช่วยเหลืองานสาธารณประโยชน์ ช่วยเหลือผู้พิการ หรือภัยพิบัติ โดยธนาคารความดีรับสิ่งของบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา เช่น ถูยั้งชีพ
- พื้นที่มองว่า ระบบธนาคารความดีมีข้อจำกัด คือ การไม่รองรับการช่วยเหลือผู้สูงอายุโดยตรง

2. การจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่เกิดขึ้นอย่างไร และดำเนินการอย่างไร

- พื้นที่เริ่มต้นจากการเป็นเข้าร่วมโครงการกับ สสส. และกรมกิจการผู้สูงอายุ
- คณะกรรมการจัดตั้งมาจาก นายกและรองนายกเทศมนตรี ปลัดเทศบาล ตัวแทนจาก รพสต. โรงเรียนเทศบาล สภากงค์กรภาคเอกชน (สภาเด็กและเยาวชน) และกลุ่ม อสม.
- การประชาสัมพันธ์รณาคารเวลาอาศัยเสียงไร้สาย และส่งหนังสือไปทางผู้นำชุมชน มีการทำคลิปวิดีโอทาง Facebook หรือ Youtube และมีการจัดตั้ง LINE กลุ่ม รวมถึงใช้ผู้นำชุมชนและ caregiver ช่วยดำเนินงาน
- นอกจากนี้ ยังมี การประชาสัมพันธ์ผ่านเวทีประชาคมในแต่ละหมู่บ้าน และส่งข้อมูลให้โรงเรียนในสังกัด โรงเรียนทั่วไป และ กศน.
- สมาชิกปัจจุบันมี 252 คน เป็นผู้สูงอายุ 140 คน โดยสมาชิกที่ทำกิจกรรมเป็นประจำมีประมาณ 50 คน
- สมาชิกมีการรับสมัครบุคคลภายนอกและนักเรียน
- กิจกรรมที่ดำเนินงาน ประกอบด้วย ปรับปรุงที่อยู่อาศัย ดูแลผู้พิการ ผู้สูงอายุ ทำอาหาร ทำความสะอาดบ้าน รวมถึงการบริจาคสิ่งของ และมีกิจกรรมสนับสนุนผู้สูงอายุ เช่น การไปดูแลทำความสะอาด/ทำกับข้าวให้ผู้สูงอายุที่ต้องการความช่วยเหลือเร่งด่วน การไปปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้กับผู้สูงอายุ นิมนต์พระให้ธรรมะที่บ้าน และเอาของบริจาคไปแจก
- มีการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กให้ดูแลผู้สูงอายุ เช่น อบรมการดูแลผู้สูงอายุ (โดยครูประจำชั้นจะเป็นผู้รับรองเวลา)
- นอกจากนี้ ยังมี การประสานงานกับวัดในพื้นที่เพื่อช่วยดำเนินกิจกรรมต่างๆ

3. การบริหารจัดการภายในรณาคารเวลา มีลักษณะอย่างไร

- งบประมาณดำเนินงานแบ่งมาจาก อบต. และ พมจ.
- เพื่อสนับสนุนการดำเนินงาน พื้นที่ที่มีการประชาสัมพันธ์การทำความดีของสมาชิก เพื่อใช้จูงใจให้เกิดการทำกิจกรรม
- ปัญหาที่พบ คือ จิตอาสาจะไม่ค่อยสนใจเรื่องเวลาตอบแทน หรือบางคนไม่ยอมสะสมเวลา จึงไม่บันทึก

4. กรมกิจการผู้สูงอายุ หรือ พมจ. มีบทบาทสนับสนุนและจัดตั้งรณาคารเวลา อย่างไรบ้าง

- กรมกิจการผู้สูงอายุมีการสนับสนุนสื่อและเอกสารให้

5. การดำเนินงานรณาคารเวลาเกิดผลดี/ผลเสียต่อบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม อย่างไรบ้าง

- ระบบรณาคารความดีที่มีอยู่เดิมหายไป ถูกทดแทนโดยรณาคารเวลา

6. ข้อเสนอแนะอื่นๆ และแนวทางปรับปรุงการดำเนินงาน

- คณะกรรมการธนาคารเวลาที่ทำหน้าที่ประจำจะมีความสำคัญ เพราะจะเชื่อมโยงกับผู้บริหาร และนายกเทศมนตรี ในการดำเนินนโยบาย
- มีการอบรมถ่ายทอดความรู้ และถอดบทเรียนปัญหาที่พบกับพื้นที่อื่นๆ
- ควรมีการประชาสัมพันธ์การทำความคิด เพื่อดึงดูดคนเข้าร่วม

สรุปสัมภาษณ์ธนาคารเวลา นาคูณใหญ่

1. ก่อนจัดตั้งธนาคารเวลา ในพื้นที่มีรูปแบบความร่วมมืออะไรบ้าง และรูปแบบดังกล่าวมีปัญหาหรือไม่

- มีโครงการธนาคารความดี และโครงการเสริมสร้างและพัฒนาผู้สูงอายุของ สสส.
- นอกจากนี้ ยังมีระบบอาสาสมัคร เช่น อพม. อสม. และสภาเด็กและชุมชน

2. การจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่เกิดขึ้นอย่างไร และดำเนินการอย่างไร

- พื้นที่เริ่มต้นธนาคารเวลาจากการได้รับเชิญจากกรมกิจการผู้สูงอายุ
- คณะกรรมการจัดตั้งและดำเนินงานของพื้นที่อาศัยส่วนท้องถิ่น ส่วนราชการ และองค์กรในพื้นที่ ในการดำเนินงาน คือ นายกเทศมนตรี รองนายกเทศมนตรี ปลัดอบต. และเจ้าคณะตำบล
- สมาชิกปัจจุบันมี 159 คน เป็นผู้สูงอายุจำนวน 64 คน โดยเป็นผู้ทำกิจกรรมเป็นประจำประมาณ 20 กว่าคน
- กิจกรรมในธนาคารเวลาโดยหลักเป็นกิจกรรมการซ่อมแซมบ้าน และพัฒนาพื้นที่สาธารณะ กิจกรรมอื่นๆ ประกอบด้วย อาสาพาผู้สูงอายุไปโรงพยาบาล อ่านหนังสือให้เด็ก ร้องเพลง เกี้ยวข้าว

3. การบริหารจัดการภายในธนาคารเวลา มีลักษณะอย่างไร

- พื้นที่ที่มีการสำรวจทักษะของสมาชิก โดยอาศัยแนวทางของกรมกิจการผู้สูงอายุ
- ค่าใช้จ่ายโดยหลักจะอาศัยใช้ร่วมกับ อบต.
- มองว่า ผู้นำมีความสำคัญในการดำเนินนโยบาย เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและประสิทธิผล
- พื้นที่ที่มีการอาศัยผู้ประสานงานท้องที่ในการตรวจสอบการดำเนินงานต่างๆ และการสะสม การบันทึกเวลา จะมีการถ่ายรูป และให้มีคนรับรอง
- ปัญหาที่พบ คือ ระบบการหักลบเวลาที่ยังไม่มีระบบความคงเส้นคงวา และทักษะที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนยังจำกัด มีกิจกรรมการซ่อมที่เกิดการแลกเปลี่ยนบ่อย
- ความกังวลใจเรื่องความต่อเนื่องของนโยบาย หากมีการเปลี่ยนผู้นำยังเป็นประเด็นสำคัญ

4. กรมกิจการผู้สูงอายุ หรือ พมจ. มีบทบาทสนับสนุนและจัดตั้งธนาคารเวลา อย่างไรบ้าง

- กรมกิจการผู้สูงอายุมีการสนับสนุนสื่อและเอกสาร และยังได้รับงบประมาณจาก ศพส.

5. การดำเนินงานธนาคารเวลาเกิดผลดี/ผลเสียต่อบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม อย่างไรบ้าง

- ธนาคารความดีหายไป

6. ข้อเสนอแนะอื่นๆ และแนวทางปรับปรุงการดำเนินงาน

- การติดตามงานมีความสำคัญ จะช่วยให้ผู้นำและพื้นที่ที่มีความกระตือรือร้น
- การถอดบทเรียนและแก้ไขปัญหาที่มีความสำคัญ ควรจะมีมากขึ้น
- งบประมาณจะช่วยสนับสนุนการดำเนินงานให้ดียิ่งขึ้น

สรุปสัมภาษณ์ธนาคารเวลา วัฒนา

1. ก่อนจัดตั้งธนาคารเวลา ในพื้นที่มีรูปแบบความร่วมมืออะไรบ้าง และรูปแบบดังกล่าวมีปัญหาหรือไม่

- พื้นที่มีรูปแบบการช่วยเหลือแบบชนบท เช่น มีระบบลงแขกดำนา มีระบบจิตอาสา โรงเรียนผู้สูงอายุ กองทุนออมวันละบาท (กองทุนออมสวัสดิการสังคม) เพื่อนำมาช่วยในการเจ็บป่วยและเสียชีวิต (ให้เงินอุดหนุนจากกองทุน) ธนาคารขยะ (รับสมัครสมาชิก และรับซื้อขยะเพื่อนำไปขายและสะสมเป็นกองทุน) มี อสม. อปพร. จิตอาสาดูแลผู้สูงอายุ และธนาคารความดี
- ธนาคารความดีพบปัญหาความไม่ยั่งยืน เนื่องจากสิ่งของที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนมีจำกัด

2. การจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่เกิดขึ้นอย่างไร และดำเนินการอย่างไร

- พื้นที่เชื่อมโยงงานผู้สูงอายุกับ สสส. และกรมกิจการผู้สูงอายุ จึงเข้าร่วมโครงการธนาคารเวลา
- เนื่องจากธนาคารความดีพบปัญหาไม่ยั่งยืน จึงนำธนาคารเวลาเข้ามาหนุนเสริม โดยในพื้นที่จะเป็นรูปแบบผสมผสานระหว่างความดีและเวลา กำหนด 100 คะแนนความดี และเป็นเวลา 1 ชั่วโมง
- โครงสร้างบริหาร ประกอบด้วย การตั้งคณะกรรมการผู้บริหารจากองค์กรเทศบาล และ พมจ. มีการจัดตั้งที่ปรึกษาจากผู้ทรงคุณวุฒิ นายกเทศมนตรี เป็นผู้ขับเคลื่อนให้การสนับสนุน พระ ให้ข้อคิดเกี่ยวกับการดำเนินการ เป็นที่น่าเชื่อถือ และหลักธรรมะ และผู้อำนวยการโรงเรียนในพื้นที่รวม 3 โรงเรียน การตั้งคณะทำงานศูนย์ โดยนายกเทศมนตรีเป็นผู้อำนวยการศูนย์ มีปลัดและรองปลัดเป็นรองผู้อำนวยการ ผู้จัดการ คือ ผู้อำนวยการสวัสดิการสังคม เป็นผู้ขับเคลื่อนงาน และมีคณะกรรมการ สวัสดิการ บัญชี ทะเบียน ประสานงาน บริการ ตรวจสอบ เป็นคณะตรวจสอบ มีผู้จัดการสาขาย่อยโดยใช้ผู้ใหญ่บ้าน 9 หมู่บ้าน สำหรับการตรวจสอบการแอบอ้าง ชั่วโมง ประสานงานกับศูนย์จับคู่กับสมาชิก
- การประชาสัมพันธ์ดำเนินการผ่านโรงเรียนผู้สูงอายุ

- รูปแบบการรับสมัครสมาชิก อาศัยการรับผ่านครัวเรือนเป็นหลัก
- ปัจจุบันมีสมาชิก 50 ครัวเรือน ซึ่งในครัวเรือนจะมีผู้สูงอายุ
- กิจกรรมที่มีการดำเนินงาน ประกอบด้วย การซ่อมบำรุง ซ่อมบ้าน พาไปโรงพยาบาล ไปรับยา ผ่าகுแลลูกหลาน พาผู้สูงอายุออกกำลังกาย กายภาพบำบัด ช่วยเหลืองานบ้าน/งานครัว และมีการช่วยดำนาก้าว

3. การบริหารจัดการภายในธนาคารเวลา มีลักษณะอย่างไร

- รูปแบบการดำเนินการเป็นการผสมธนาคารรวมดีและเวลา สามารถเปลี่ยนความดีเป็นคะแนนเวลาได้
- การรับสมัครสมาชิกผูกกับครัวเรือนเป็นหลัก สามารถสะสมโดยอาศัยสมาชิกในครัวเรือนให้แลกเปลี่ยนแทนได้
- หลักการเบิก จะมีเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์และกลุ่ม LINE เพื่อใช้ตรวจสอบว่าในหมู่บ้านมีทักษะที่ต้องการหรือไม่ และจะหาคนที่พร้อมเข้าไปช่วยเหลือ โดยพิจารณาเวลาที่ตรงกัน และอยู่ไม่ไกลกัน
- พื้นที่ที่มีการจัดทำแนวทาง (guideline) กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเวลาและความดี
- ด้านงบประมาณอาศัยการใช้ร่วมกับ อบต.
- มีการจัดทำสื่อสมาชิกธนาคารเวลา ซึ่งสมาชิกตอบรับดี เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม
- ปัญหาที่พบ คือ สมาชิกยังไม่สนใจในเรื่องการแลกเปลี่ยนเวลา แต่คิดแบบจิตอาสา การประสานงานต้องมีช่องทางที่เหมาะสม ผู้จัดการหมู่บ้านต้องเป็นคนช่วยแก้ไขปัญหาสมาชิกที่ไม่ถูกกัน
- นอกจากนี้ ยังมีความกังวลใจเรื่องการสะสมเวลา (การถ่ายโอนเวลาให้คนอื่น) และความยั่งยืน

4. กรมกิจการผู้สูงอายุ หรือ พมจ. มีบทบาทสนับสนุนและจัดตั้งธนาคารเวลา อย่างไรบ้าง

- กรมกิจการผู้สูงอายุเข้ามาช่วยเริ่มแรกในเรื่องการให้ข้อมูล และ พมจ. ได้ช่วยจัดสรรงบประมาณสนับสนุนกิจกรรม พร้อมอุปกรณ์

5. การดำเนินงานธนาคารเวลาเกิดผลดี/ผลเสียต่อบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคม อย่างไรบ้าง

- พบปัญหาหากของรางวัลหมด คนก็ไม่อยากจะทำความดี

6. ข้อเสนอแนะอื่นๆ และแนวทางปรับปรุงการดำเนินงาน

- ควรมีการกระตุ้นให้เกิดการทำความดี เช่น การแจกของ
- สมาชิกขึ้นขอเปลี่ยนสมาชิกธนาคารเวลา

3.4 สรุปคุณลักษณะต่างๆ ของธนาคารเวลาที่ทำการศึกษา

จากการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานธนาคารเวลาในพื้นที่ เอกสาร และสื่อต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และฐานข้อมูลธนาคารเวลาของกรมกิจการผู้สูงอายุ คณะผู้วิจัยสามารถสรุปคุณลักษณะต่างๆ ของธนาคารเวลาที่ทำการศึกษาในรูปแบบของตาราง ดังปรากฏในตารางที่ 3-1 ถึง 3-4

ตารางที่ 3-1: สรุปโครงสร้างธนาคารเวลา (1)

ธนาคารเวลา	จำนวนสมาชิก (คน)	จำนวนสมาชิกที่เป็นผู้สูงอายุ (คน)	มีการถอนเวลาแล้ว	เวลาสะสมรวม (ชั่วโมง)	ลักษณะการแลกเปลี่ยนของธนาคารเวลา
ยานนาวา	60	60	มี	517	บุคคล:องค์กร (ปัจจุบัน)
วัดไชยทิศ	50	48	มี	n/a	บุคคล:บุคคล
พุทธชินราช	119	14	มี	3,984	บุคคล:องค์กร บุคคล:บุคคล
ทัพทัน	80	70	ไม่มี	ไม่มี	ธนาคารความดี
เวียงกานต์	103	57	ไม่มี	1,413	บุคคล:บุคคล
หนองตองพัฒนา	80	n/a	ไม่มี	n/a	บุคคล:บุคคล
บ้านโนนดง	80	38	มี	120	บุคคล:บุคคล
ช่องลม	252	50	มี	450	บุคคล:บุคคล

ธนาคารเวลา	จำนวนสมาชิก (คน)	จำนวนสมาชิกที่ เป็นผู้สูงอายุ (คน)	มีการถอนเวลา แล้ว	เวลาสะสมรวม (ชั่วโมง)	ลักษณะการ แลกเปลี่ยนของ ธนาคารเวลา
นาคุณใหญ่	159	64	มี	2,385	บุคคล:บุคคล
*วัฒนา	50	8	ไม่มี	450	บุคคล:บุคคล ธนาคารความดี

ที่มา: ประมวลโดยคณะผู้วิจัย

หมายเหตุ: ข้อมูลประมาณการจากผู้ให้สัมภาษณ์

*ธนาคารเวลาวัฒนานับสมาชิกเป็นครัวเรือน

ตารางที่ 3-2: สรุปโครงสร้างธนาคารเวลา (2)

ธนาคารเวลา	กลไก ประชาสัมพันธ์ ในพื้นที่	กลไกการรับ สมัคร	กลไกการ บันทึก	การพัฒนา ฐานข้อมูล	โซเชียล เน็ตเวิร์ค	LINE (กลุ่ม)
ยานนาวา	ผ่านทางสโมสร โรตารี โรงเรียน ผู้สูงอายุ พื้นที่รอบข้าง เช่น ชุมชน โรงเรียน กศน.	รับสมัครผ่าน สโมสรโรตารี และโรงเรียน ผู้สูงอายุ	ผู้จัดการบันทึก	มีการสร้าง ระบบ IT	Facebook	มี
วัดไชยทิศ	โรงเรียน ผู้สูงอายุและ ชมรมผู้สูงอายุ	โรงเรียน ผู้สูงอายุและ ชมรมผู้สูงอายุ	บันทึกกันเอง	ไม่มี	ไม่มี	มี
พุทธชินราช	Facebook Youtube แผ่นพับ	ที่โรงพยาบาล หรือ Google form	ส่งภาพทาง LINE หรือเข้า มาเซ็นรับรองที่ โรงพยาบาล	ใช้ระบบของโร ตารี	Facebook Youtube	มี
ทัพทัน	โรงเรียน ผู้สูงอายุ ประชาสัมพันธ์ ระหว่างทำ กิจกรรม	โรงเรียน ผู้สูงอายุ	บันทึกกันเอง	ไม่มี	ไม่มี	มี

ธนาคารเวลา	กลไก ประชาสัมพันธ์ ในพื้นที่	กลไกการรับ สมัคร	กลไกการ บันทึก	การพัฒนา ฐานข้อมูล	โซเชียล เน็ตเวิร์ค	LINE (กลุ่ม)
เวียงกานต์	ระหว่งการ แจกเบี้ย ผู้สูงอายุ หรือ การประชุมใน ชุมชน	เจ้าหน้าที่ อบต.	เจ้าหน้าที่ ธนาคารเวลา หรือผู้นำชุมชน รับรอง	Excel	Facebook Youtube	มี
หนองตองพัฒนา	ผ่าน ศพอส.	ผู้ใหญ่บ้าน	บันทึกกันเอง	n/a	ไม่มี	มี
บ้านโนนดง	การประชุมใน ชุมชน	การประชุม ชุมชน การจัด กิจกรรมใน ชุมชน และ ผู้นำชุมชน	บันทึกกันเอง โดยผู้ ประสานงาน หมู่บ้านรับรอง	จัดทำ ฐานข้อมูล บุคคล	ไม่มี	ไม่มี
ช่องลม	เสียงไร้สาย ผู้นำชุมชน Facebook Youtube เครือข่าย caregiver เวทีประชาคม โรงเรียน	เจ้าหน้าที่ ธนาคารเวลา	บันทึกเพื่อส่ง ส่วนกลาง หรือ ส่งทาง LINE	ใช้ระบบของโร ตารี	Facebook Youtube (ของเทศบาล)	มี
นาคุณใหญ่	ผู้ใหญ่บ้าน Facebook LINE	เจ้าหน้าที่ ธนาคารเวลา	บันทึกกันเอง โดยมี ผู้ใหญ่บ้าน ตรวจสอบ	Excel	Facebook (ศูนย์ฯผู้สูงอายุ จังหวัด นครพนม)	มี
วัฒนา	เทศบาล โรงเรียน ผู้สูงอายุ ผ่านกิจกรรม ต่างๆ	เทศบาล หรือ ผ่าน LINE และ โทรศัพท์	บันทึกกันเอง และส่งเข้า ส่วนกลาง	Excel	Facebook	มี

ที่มา: ประมวลโดยคณะผู้วิจัย

ตารางที่ 3-3: สรุปโครงสร้างธนาคารเวลา (3)

ธนาคารเวลา	ระบบจิตอาสาก่อนมีธนาคารเวลา	เหตุของการก่อตั้งธนาคารเวลา	การสนับสนุนจากกรมกิจการผู้สูงอายุ	คณะทำงานในพื้นที่	ปัญหาที่พบในพื้นที่	ข้อเสนอแนะ
ยานนาวา	ระบบจิตอาสาโรตารีโรงเรียนผู้สูงอายุ	เพื่อรองรับความยั่งยืนของระบบอาสาสมัคร	การจัดประชุมอบรมให้ความรู้	ผูกโยงกับระบบสมาชิกโรตารี	<ul style="list-style-type: none"> - สมาชิกอยากเป็นผู้ให้ ไม่อยากเป็นผู้รับ ส่งผลให้ไม่เกิดการร้องขอความช่วยเหลือ - ขับเคลื่อนได้ไม่มากนัก เพราะเป็นเรื่องไกลตัว (การแลกเปลี่ยน เกิดยากสังคมเมือง) - สมาชิกบางส่วนกลัวเบิกเวลาไม่ได้ในอนาคต (ปัญหาความยั่งยืน) - สิ่งแลกเปลี่ยนจำกัด (บางคนอยากได้ของหรือเที่ยว) 	<ul style="list-style-type: none"> - ธนาคารเวลาควรเป็นเรื่องของคนรุ่นใหม่ด้วย ไม่ใช่แค่ผู้สูงอายุ - ควรมีการจัดตั้งธนาคารเวลากลาง - ควรมีความยืดหยุ่นในการดำเนินงานตามบริบท

ธนาคารเวลา	ระบบจิตอาสาก่อนมีธนาคารเวลา	เหตุของการก่อตั้งธนาคารเวลา	การสนับสนุนจากกรมกิจการผู้สูงอายุ	คณะทำงานในพื้นที่	ปัญหาที่พบในพื้นที่	ข้อเสนอแนะ
วัดไชยทิศ	โรงเรียนผู้สูงอายุชมรมผู้สูงอายุ	ได้รับการชักชวนจากกรมกิจการผู้สูงอายุ	อบรมให้ความรู้	แต่งตั้งจากสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ	- ผู้สูงอายุไม่เข้าใจวิธีการสะสมเวลาและการบันทึกเวลา - ไม่มีการจัดทำระบบบันทึกส่วนกลาง	- กลไกการดำเนินการไม่ควรมีความซับซ้อนเพราะจะเป็นภาระผู้สูงอายุ
พุทธชินราช	ระบบอาสาสมัครของโรงพยาบาล	ผู้บริหารโรงพยาบาลนำแนวคิดจากต่างประเทศเข้ามาใช้สนับสนุนระบบดูแลผู้สูงอายุ	สนับสนุนเอกสาร เช่น คู่มือ	แต่งตั้งจากภาคส่วนบริหารจัดการอาสาของโรงพยาบาล	- ขาดงบประมาณในการดำเนินงาน - ลักษณะการแลกเปลี่ยนเป็นการแลกเปลี่ยนกับโรงพยาบาลส่งผลให้เวลาของโรงพยาบาลติดลบ - ผู้ที่ทำจิตอาสา มองว่าการต้องบันทึกเวลาสร้าง ความยุ่งยาก	- ควรมีงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงาน - มีทางเลือกในการใช้เวลา เช่น การแลกเปลี่ยนสิ่งของ

ธนาคารเวลา	ระบบจิตอาสาก่อนมีธนาคารเวลา	เหตุของการก่อตั้งธนาคารเวลา	การสนับสนุนจากกรมกิจการผู้สูงอายุ	คณะทำงานในพื้นที่	ปัญหาที่พบในพื้นที่	ข้อเสนอแนะ
ทัพทัน	ธนาคารความดี	เป็นพื้นที่นำร่องจาก สสส.	อบรมให้ความรู้	แต่งตั้งจากกลุ่มงานบริหารเทศบาล	<ul style="list-style-type: none"> - พื้นที่เป็นชุมชนชนบทดูแลกันเองอยู่แล้ว - สมาชิกชอบคำว่า “ทำความดี” มากกว่า - มีการแย่งกันทำความดีเกิดขึ้น - มีการบ่นว่าทำแล้ว ไม่ได้รับบริการบันทึก 	<ul style="list-style-type: none"> - ควรมีการประชาสัมพันธ์พื้นที่ตัวอย่าง - ควรมีการแจกสิ่งของ - ควรมีงบประมาณสนับสนุน - ควรผลักดันเป็นวาระแห่งชาติ หากต้องการผลักดันจริงจัง
เวียงกานต์	โรงเรียนผู้สูงอายุธนาคารความดี สูงวัยสร้างเมือง และระบบจิตอาสาอื่นๆ ในพื้นที่	ต้องการขยายขอบเขตของระบบดูแลผู้สูงอายุในพื้นที่ให้กว้างขึ้น	สนับสนุนสื่อและเอกสารต่างๆ เช่น คู่มือ บัตรสมาชิก	แต่งตั้งจาก อบต. แกนน่าน หมู่บ้าน และองค์กรในพื้นที่ เช่น รพสต. วัด โรงเรียน	<ul style="list-style-type: none"> - ความกังวลเรื่อง ความต่อเนื่องของนโยบาย ตั้งแต่ในระดับประเทศ ระดับกรม ระดับจังหวัด และท้องถิ่น - การพัฒนาระบบ IT และแอปพลิเคชัน - งบประมาณ - ประชาสัมพันธ์และสื่อประชาสัมพันธ์ เช่น สื่อ 	<ul style="list-style-type: none"> - มีการพัฒนาระบบ IT และแอปพลิเคชัน - ควรมีการประชาสัมพันธ์พื้นที่ตัวอย่างให้เกิดกำลังใจและเผยแพร่แนวคิด - ควรมีการเชื่อมโยงเครือข่ายธนาคารเวลาเข้าด้วยกัน

ธนาคารเวลา	ระบบจิตอาสาก่อนมีธนาคารเวลา	เหตุของการก่อตั้งธนาคารเวลา	การสนับสนุนจากกรมกิจการผู้สูงอายุ	คณะทำงานในพื้นที่	ปัญหาที่พบในพื้นที่	ข้อเสนอแนะ
หนองตองพัฒนา	ระบบอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุ	สนับสนุนความยั่งยืนของระบบอาสาสมัครในพื้นที่	อบรมให้ความรู้	แต่งตั้งจากกลุ่มงานเทศบาล	- ชุมชนมีการช่วยเหลือกันอยู่แล้ว จึงไม่ได้อยากได้เวลาตอบแทน - ผู้จัดการธนาคารมีงานหลัก จึงไม่สามารถดำเนินงานเต็มเวลาได้	- พื้นที่ดำเนินการควรเป็นพื้นที่ที่อยากทำธนาคารเวลา - ไม่ควรเพิ่มภาระงานให้ชุมชน - มีระบบรองรับอนาคต
บ้านในดง	ระบบอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุและระบบอาสาสมัครในพื้นที่ เช่น อาสาสมัครป้องกันภัยพลเรือน	พื้นที่ได้รับการเชิญเข้าร่วมโครงการ	อบรมให้ความรู้ และงบการจัดทำสื่อจาก พมจ. เช่น แผ่นพับป้าย	ประกอบขึ้นจากผู้นำชุมชน อบต. อสม. และตัวแทนประสานงานจากแต่ละหมู่บ้าน	- ความกังวลว่า หากเสียชีวิตแล้ว เวลาที่สะสมจะอยู่ที่ไหน - ความต่างของช่วงวัย เช่น รุ่นพ่อ รุ่นลูก ทำให้เกิดข้อจำกัดการแลกเปลี่ยน - ความเชี่ยวชาญเฉพาะของคนรุ่นหลัง อาจไม่เหมือนรุ่นก่อน ส่งผลให้การแลกเปลี่ยนเปลี่ยนไป	- ควรสร้างเครือข่ายถ่ายทอดความรู้ เพราะชาวบ้านไม่เข้าใจแนวคิด แลกเปลี่ยนเวลา - ควรดำเนินการในระดับพื้นที่ ไม่ใช่ส่วนกลาง

ธนาคารเวลา	ระบบจิตอาสาก่อนมีธนาคารเวลา	เหตุของการก่อตั้งธนาคารเวลา	การสนับสนุนจากกรมกิจการผู้สูงอายุ	คณะทำงานในพื้นที่	ปัญหาที่พบในพื้นที่	ข้อเสนอแนะ
ช่องลม	ธนาคารความดีระบบอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุและ อสม.	ธนาคารความดีไม่ได้ดูแลเรื่องผู้สูงอายุโดยตรง จึงต้องการระบบธนาคารเวลา มาสนับสนุน	สนับสนุนสื่อและเอกสารต่างๆ	ประกอบขึ้นจากนายกเทศมนตรี รองนายกเทศมนตรี ปลัดเทศบาล รองปลัดเทศบาล หน่วยงานในชุมชน เช่น อสม. รพสต. โรงเรียน เทศบาล สภาเด็กและเยาวชน	- ทำในลักษณะจิตอาสาจึงไม่ค่อยสนเวลาตอบแทน - บางคนไม่อยากจะเสียเวลา เลยไม่บันทึก - มีการชี้แจงแล้ว บางคนไม่พอใจ - ธนาคารความดีหายไป	- มีการอบรมถ่ายทอดความรู้ แชร้ปัญหา - มีการประชาสัมพันธ์ การทำความดี เพื่อดึงดูดคนเข้าร่วม - มีกลไก บริจาคเวลาให้ผู้อื่น
นาคุณใหญ่	โครงการเสริมสร้างและพัฒนาผู้สูงวัยโดย สสส. ธนาคารความดี	อบต. สนใจแนวทางดำเนินงาน	สนับสนุนสื่อและเอกสารต่างๆ อบรมให้ความรู้	ประกอบขึ้นจากนายกเทศมนตรี รองนายกเทศมนตรี ปลัด อบต. เจ้าคณะตำบล	- เลิกทำธนาคารความดี - กลัวว่าเปลี่ยนผู้นำแล้วจะไม่เกิดความต่อเนื่อง - เวลาเพราะการถอนน้อยกว่าเพิ่ม	- ควรมีงบประมาณสนับสนุนกิจกรรม - มีการติดตามงานให้เกิดความกระตือรือร้น - มีการถอดบทเรียน และ แชร้ปัญหา

ธนาคารเวลา	ระบบจิตอาสาก่อนมีธนาคารเวลา	เหตุของการก่อตั้งธนาคารเวลา	การสนับสนุนจากกรมกิจการผู้สูงอายุ	คณะทำงานในพื้นที่	ปัญหาที่พบในพื้นที่	ข้อเสนอแนะ
วัฒนา	รูปแบบการช่วยเหลือแบบชนบทจิตอาสาโรงเรียนผู้สูงอายุ ออมวันละบาทธนาคารความดีธนาคารขยะ	ต้องการทางเลือกเพิ่มเติมเพราะธนาคารความดีไม่ยั่งยืน	สนับสนุนสื่อและเอกสารต่างๆอบรมให้ความรู้	ประกอบขึ้นจากนายกเทศมนตรี รองนายกเทศมนตรี ปลัดเทศบาล ผอ.กองสวัสดิการสังคม พระคณะกรรมการโรงเรียน และผู้ใหญ่บ้านดูแลเป็นสาขาย่อย	- หากของรางวัลหมดคนก็จะไม่ อยากทำความดี - สมาชิกไม่สนใจ แลกเปลี่ยนเวลา ยังคิดเรื่องของจิตอาสาอยู่ - วิธีคิดเรื่องจิตอาสา กับธนาคารเวลาบางคนทำแต่ความดี บางคนทำแต่เวลา - การประสานงานระหว่างส่วนกลางกับท้องที่เพื่อจับคู่ไม่ตรงกัน	- ควรมีกองไถ่กระตุ้นการร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเวลา

ที่มา: ประมวลโดยคณะผู้วิจัย

ตารางที่ 3-4: สรุปโครงสร้างธนาคารเวลา (4)

ธนาคารเวลา	กิจกรรมที่ 1 งานซ่อมบำรุง	กิจกรรมที่ 2 งานบริการ	กิจกรรมที่ 3 งาน นันทนาการ	กิจกรรมที่ 4 งานบ้านงาน ครัว	กิจกรรมที่ 5 งานส่งเสริม การเรียนรู้	กิจกรรมที่ 6 อื่นๆ
ยานนาวา		- ตัดผม - พาไปซื้อของ - รับส่งไปทำ ธุระ - เย็บผ้า		- ทำงานบ้าน		- กิจกรรม องค์กรคล้าย จิตอาสา เช่น ช่วยงานวัด เย็บหน้ากาก ทำพวงหรีด
วัดไชยทิศ	- ซ่อมบ้าน	- จับุง - ตัดผม - ล้างจาน ร่วมกัน - ทำงานบุญ - พาไปหาหมอ		- รดต้นไม้ - ทำความ สะอาด - ทำขนม ร่วมกัน		- กิจกรรม โรงเรียน ผู้สูงอายุ เช่น แจกข้าวกล่อง
พุทธชินราช		- นับเม็ดยาที่ ห้องยา - แจกหน้ากาก อนามัย - อำนวยความสะดวก ให้กับ คนไข้และญาติ - ตัดผม - คัดแยกเสื้อผ้า - จิตอาสาดูแล ผู้ป่วยระยะ สุดท้าย ดูแล ผู้ป่วยแบบ ประคับประคอง	- เย็บตุ๊กตา เนอร์น้อย - จิตอาสาเย็บ หน้ากาก อนามัย		- สอนตัดเย็บ และมอบ ตุ๊กตาเนอร์น้อย ให้กับผู้ป่วย ระยะสุดท้าย - จิตอาสา ดนตรีบำบัด - นำคนไข้สวด มนต์ยามเช้า	- จิตอาสา ในช่วงโควิด - มอบอาหาร ให้บุคลากร ทางการแพทย์

ธนาคารเวลา	กิจกรรมที่ 1 งานซ่อมบำรุง	กิจกรรมที่ 2 งานบริการ	กิจกรรมที่ 3 งาน นันทนาการ	กิจกรรมที่ 4 งานบ้านงาน ครัว	กิจกรรมที่ 5 งานส่งเสริม การเรียนรู้	กิจกรรมที่ 6 อื่นๆ
ทั้พหัน		- ขับรถไปส่งทำ ธุระ - ช่วยทำงาน เอกสาร/อ่าน หนังสือ - ไปงานบวช งานแต่ง - กวาดวัด - ดูแลผู้ป่วยติด เตียง - อาสาเก็บขยะ				- แบ่งปัน สิ่งของ เช่น ผัก เบ็ด ไช้
เวียงกานต์	- ซ่อมบ้าน - ไฟฟ้า - ก๊อกน้ำ	- พาไปหาหมอ	- ออกกำลังกาย - ดนตรี - กีฬา - สิ่งประดิษฐ์	- ซักผ้า - รีดผ้า - ทำอาหาร	- อ่านหนังสือ ให้ฟัง - สอนหนังสือ	
หนองตอง พัฒนา		- ตัดหญ้า - ทำสวน - เกี่ยวข้าว - เก็บผลผลิต	- ส่งความสุข ให้ผู้สูงอายุ			
บ้านในดง	- ซ่อมบ้าน - ซ่อมไฟ	- พาไปทำบุญ - ดูแลสุขภาพ - พาผู้สูงอายุไป พบแพทย์ - นัดหมายทาน ยา			- สอนผู้สูงอายุ ใช้ LINE Facebook Youtube โดย รุ่นเยาว์	
ช่องลม	- ปรับปรุงที่ อยู่อาศัย	- ดูแลผู้สูงอายุ ผู้พิการ		- ทำอาหาร - ทำความ สะอาดบ้าน		- บริจาค สิ่งของ
นาคุณใหญ่	- ซ่อมแซม บ้าน - พัฒนาพื้นที่ สาธารณะ	- พาผู้สูงอายุไป โรงพยาบาล	- ร้องเพลง		- อ่านหนังสือ ให้เด็ก	- เกี่ยวข้าว

ธนาคารเวลา	กิจกรรมที่ 1 งานซ่อมบำรุง	กิจกรรมที่ 2 งานบริการ	กิจกรรมที่ 3 งาน นันทนาการ	กิจกรรมที่ 4 งานบ้านงาน ครัว	กิจกรรมที่ 5 งานส่งเสริม การเรียนรู้	กิจกรรมที่ 6 อื่นๆ
วัฒนา	- ซ่อมบำรุง สิ่งของ - ซ่อมบ้าน	- พาไป โรงพยาบาล - พาไปรับยา - ฝากดูแล ลูกหลาน	- พาผู้สูงอายุ ออกกำลังกาย - กายภาพบำบัด	- ช่วยเหลือ งานบ้าน/งาน ครัว		- ดำนา - เกี่ยวข้าว

ที่มา: ประมวลโดยคณะผู้วิจัย

บทที่ 4

ผลการประเมินการดำเนินงานโครงการธนาคารเวลาของประเทศไทย

4.1 จุดเด่นของธนาคารเวลาในพื้นที่ที่ทำการศึกษา

ในส่วนนี้ จะเป็นการนำเสนอความโดดเด่นของแต่ละธนาคารเวลาในด้านต่างๆ (จากข้อมูลสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่รวบรวมมาได้ในบทที่ 3) ซึ่งเป็นการประเมินของทีมคณะผู้วิจัย โดยอาศัยกรอบ Logic Model (เสาที่ 3) เป็นหลักในการวิเคราะห์องค์ประกอบของการดำเนินงาน เริ่มตั้งแต่ความเข้มแข็งของพื้นที่ จุดเริ่มต้นของธนาคารเวลา การจัดตั้งธนาคารเวลา ตลอดจนการดำเนินการโครงการ

4.1.1 ธนาคารเวลายานนาวา

ธนาคารเวลายานนาวาเกิดขึ้นด้วยการผลักดันของสมาคมโรตารี ที่เล็งเห็นถึงความสำคัญของธนาคารเวลาในการตอบสนองต่อปัญหาสังคมสูงวัย โดยนำมาจากกรณีศึกษาต่างประเทศ

รูปแบบการดำเนินงานมีการพัฒนาและประยุกต์ระบบ IT เข้ามาใช้ เช่น ระบบฐานข้อมูล และการประชาสัมพันธ์ผ่าน Facebook

ด้านกิจกรรมของธนาคารเวลา ผูกโยงกับกิจกรรมการบำเพ็ญประโยชน์ให้สังคมของสมาคมโรตารี เช่น หากวัดต้องการผูกผ้าระบาย ก็จะช่วยสร้างกิจกรรมขึ้นให้สมาชิกเข้ามาเรียนรู้และช่วยเหลือ

นอกจากนี้ ธนาคารเวลาได้มีการปรับเปลี่ยนผลตอบแทน โดยกำหนดให้มีผลตอบแทนในรูปแบบอื่นๆ นอกเหนือจากเวลา โดยสมาชิกสามารถนำเวลาที่สะสมมาแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งของที่ได้รับบริจาคมา ซึ่งเป็นรูปแบบกับผลตอบแทนของธนาคารความดี

4.1.2 ธนาคารเวลาวัดไชยทิศ

พื้นฐานของธนาคารเวลาวัดไชยทิศ เป็นชุมชนเมืองและมีโรงเรียนผู้สูงอายุ กิจกรรมที่มีพัฒนาต่อยอดมาจากความต้องการของสมาชิกและกิจกรรมเดิมของโรงเรียนผู้สูงอายุ เช่น ตัดผม ช่วยกันทำความสะอาด พาไปพบแพทย์

ธนาคารเวลาที่นี่ใช้การจัดบันทึกกันเองในสมาชิก ไม่มีการจัดการฐานข้อมูลกลางที่เป็นรูปธรรม และมีการนำเอา “เวลา” ไปแลกกับของบริจาค เช่น ผ้าขนหนู สบู่ แป้ง

4.1.3 ธนาคารเวลาพุทธชินราช

ธนาคารเวลาพุทธชินราช มีจุดกำเนิดในโรงพยาบาล ทำการจัดตั้งธนาคารเวลาขึ้นเนื่องจากผู้บริหารของโรงพยาบาลเล็งเห็นความสำคัญ หลังจากได้เห็นกรณีศึกษาจากต่างประเทศ

ธนาคารเวลานี้มีการเชื่อมโยงกับระบบจิตอาสา (เช่น ชมรมผู้สูงอายุภาคเหนือ โรตารี ชมรมเสริมสวย ชมรมโรตาลีแกล้งนักศึกษาของ ม. นเรศวร) โดยอาศัยการรู้จักส่วนตัวเป็นตัวเชื่อม (informal connection)

รูปแบบกิจกรรมเป็นการสร้างธนาคารเวลาเพื่อรองรับกิจกรรมที่ดำเนินการจากรูปแบบความร่วมมือที่มีอยู่เดิม (ระบบจิตอาสา) เช่น คลินิกเบาใจ การจูงใจให้กับผู้ป่วย โดยมีงบประมาณสนับสนุนที่สำคัญ คือ รายได้จากร้านเกี๊ยวที่มีอยู่แต่แรก

การประยุกต์ใช้คู่มือของกรมกิจการผู้สูงอายุมีข้อจำกัด เพราะการจัดตั้งไม่ได้มีพื้นฐานแบบเดียวกับธนาคารเวลาแบบอื่นๆ ตัวอย่างเช่น ไม่มีกิจกรรมตัดหญ้าในโรงพยาบาล จึงต้องคิดกิจกรรมกันเอง ซึ่งต้องคำนึงถึงข้อจำกัดอื่นๆ ด้วย เช่น ความเหมาะสมของกิจกรรม หรือสิทธิของผู้ป่วย เป็นต้น

คณะผู้วิจัยพบว่า ธนาคารเวลาแห่งนี้มีการทำคลิปประชาสัมพันธ์ทาง Youtube ซึ่งเป็นจุดเด่นทางการสื่อสารที่สำคัญ

ในส่วนของ การแลกเปลี่ยนเวลา จะเกิดระหว่างสมาชิกกับโรงพยาบาลเป็นหลัก โดยมากเป็นสมาชิกที่เข้ามาสะสมเวลาโดยทำกิจกรรมให้กับโรงพยาบาลเพียงฝ่ายเดียว จึงทำให้โรงพยาบาลมีชั่วโมงติดลบเป็นหลัก พันชั่วโมง

สำหรับการรายงานการทำงานนั้น สามารถส่งงานทาง LINE ได้ โดยส่งรูปภาพมายังส่วนกลาง ทำให้เกิดความสะดวกสบาย

อย่างไรก็ตาม ธนาคารเวลาพุทธชินราชพบปัญหาการบริหารจัดการที่ไม่มั่นคง เนื่องจากกิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นกิจกรรมที่มีค่าใช้จ่าย ทั้งค่าบุคลากรและค่าดำเนินงาน ซึ่งต้องการงบประมาณเพื่อดำเนินโครงการ เช่น มิ่งบสำหรับผู้ฝึกสอน รวมถึงมีค่าเครื่องตี/ของว่าง/อาหาร ค่าเดินทาง เป็นต้น

4.1.4 ธนาคารเวลาทัพนัน

พื้นฐานของธนาคารเวลาทัพนันนั้น เป็นพื้นที่ชุมชนที่มีสังคมที่เข้มแข็ง ซึ่งมีการดูแลกันแบบพี่น้อง เครือญาติอยู่แล้ว ในช่วงก่อนที่จะมีธนาคารเวลาพื้นที่มีรูปแบบความร่วมมือในการดูแลชุมชนที่โดดเด่น ได้แก่ โรงเรียนผู้สูงอายุ และ ธนาคารความดี

กรณีศึกษาที่น่าสนใจที่พบ คือ พื้นที่ทัพนันเป็นพื้นที่ต้นแบบที่สร้างรายได้เข้ามาช่วยสนับสนุนการขับเคลื่อนการดูแลชุมชน จากการเปิดพื้นที่ให้หน่วยงานภายนอกสามารถเข้ามาศึกษาดูงานได้ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ พบว่า สามารถสร้างรายได้ได้ถึง 3 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2562

พื้นที่มีระบบสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือทางสังคมสำคัญคือ กลไกการแข่งขันกันเพื่อทำความดี โดยในที่ประชุมจะมีการเล่าสู่กันฟัง และมีการให้ใบประกาศนียบัตรแก่ผู้ทำความดีหรือการให้สายสะพาย ทำให้การทำ “ความดี” เกิดผลตอบแทนที่ปรากฏชัด และกระตุ้นให้เกิดการแข่งขันกันทำความดีขึ้น

เทศบาลเป็นผู้สนับสนุนการขับเคลื่อนที่สำคัญ โดยเน้นไปที่ผู้สูงอายุเป็นหลัก มีผู้จัดการโครงการเป็นแกนนำช่วยเดิน ทียบและจับ เช่น มีคนช่วยเหลือผู้ไม่รู้หนังสือเวลาต้องติดต่อราชการ เวลาไปงานบวช งานศพ งานแต่ง ก็จะมีคนอาสาไปเป็นกลุ่ม หรือหากกลุ่มผู้สูงอายุต้องการทำกิจกรรมอะไร เช่น จะไปไหว้พระที่ไหน ก็จะไปสำรวจเพื่อทำเป็นกิจกรรม นอกจากนี้ รูปแบบกิจกรรมบางส่วนเป็นแผนงานที่สร้างขึ้นโดยผู้นำชุมชน ซึ่งเห็นว่า หากชุมชนมีปัญหาอะไรที่ทางกลุ่มสามารถเข้าไปช่วยเหลือได้ ก็จะจัดเป็นกิจกรรมขึ้นเพื่อให้คนในชุมชนเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหา

4.1.5 ธนาคารเวลาเวียงกานต์

ธนาคารเวลาเวียงกานต์ เกิดจากช่องว่างที่สำคัญ คือ การดูแลผู้สูงอายุในพื้นที่ที่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณของ อบต.

ก่อนที่จะมีธนาคารเวลานั้น ในพื้นที่ที่มีความร่วมมือทางสังคมอื่นๆ อยู่ ได้แก่ ธนาคารความดี โรงเรียนผู้สูงอายุ ระบบจิตอาสา และระบบอาสาสมัคร

การสื่อสารเรื่องธนาคารเวลาเป็นโจทย์ที่สำคัญ และพื้นที่ที่สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง โดยธนาคารเวลาเวียงกานต์ใช้การประชุมให้ข่าวสารกับผู้สูงอายุ รวมถึงการแจกเบี้ยผู้สูงอายุที่ศาลากลาง เป็นช่องทางในการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ ซึ่งได้มีการสื่อสารในระยะเวลาไม่นานแต่ทำซ้ำๆ จนคนในพื้นที่ทราบได้ว่าจะสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นใด

นอกจากนี้ ธนาคารเวลายังมีการปรับลดเกณฑ์ด้านอายุจาก 18 ไปขึ้นไป มาเป็น 13 ปีขึ้นไปแทน เพื่อให้เด็กรุ่นใหม่ได้เข้ามาเป็นสมาชิก เพื่อสนับสนุนผู้สูงอายุ เช่น เข้ามาช่วยสอนการใช้สื่อ การอ่านใบแจ้งเตือนหนี้ ค่าน้ำ ค่าไฟ ให้กับผู้สูงอายุ เป็นต้น

สำหรับกิจกรรมที่เกิดขึ้นนั้น ยังเป็นกิจกรรมที่ผูกอยู่กับการทำความดีหรือจิตอาสาอยู่ ก็คือ การไปช่วยซ่อมบำรุง และงานอำนวยความสะดวก (ขับรถพาสมาชิกไป อบต. เป็นต้น) เป็นหลัก กล่าวคือ ยังเป็นกิจกรรมที่เน้นช่วยเหลือผู้สูงอายุเพียงฝ่ายเดียว

4.1.6 ธนาคารเวลาหนองตองพัฒนา

พื้นที่มีกลุ่มชุมชน/องค์กรที่มีความเข้มแข็งจำนวนมาก เช่น ระบบอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล วัด หัวหน้าชุมชน (เช่น กำนันและผู้ใหญ่บ้าน) โดยในพื้นที่มี 14 หมู่บ้าน ซึ่งได้มีผู้ดูแลผู้สูงอายุครบทุกหมู่บ้าน รวม 50 คน เชื่อมโยงกับ รพสต. ที่มีแผนการดูแลผู้สูงอายุ และเวลาลงพื้นที่ก็จะลงไปโดยมีสหวิชาชีพเข้าไปช่วยเหลือ

ในส่วนของธนาคารเวลานั้น ตัวธนาคารตั้งอยู่ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ (ศพอส.) ซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางของชุมชนในการพัฒนาชุมชน

สำหรับกิจกรรมของธนาคารเวลานั้น พัฒนาขึ้นมาจากทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิม เช่น การตัดหญ้าที่อาศัยความร่วมมือกันภายในชุมชน เป็นระบบการแลกเปลี่ยนช่วยกันแบบลงแขกเกี่ยวข้าว หรือการผลัดกันทำสวน/เก็บผลผลิต (ลำไย)

4.1.7 ธนาคารเวลาบ้านในดง

ในพื้นที่ที่มีความร่วมมือทางสังคมมาแต่เดิม เช่น ระบบจิตอาสา อาสาสมัครดูแลความปลอดภัยในพื้นที่ชมรมสร้างสรรค์สังคม กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพชุมชนโดย รพสต. (เช่น ปันจักรยาน) ทั้งนี้ ชุมชนพบปัญหาสำคัญ คือ ไม่ต้องการให้เด็กที่ถูกจับเพราะยาเสพติดต้องเข้าทัณฑสถาน

ธนาคารเวลานี้ได้รับการสนับสนุนจาก อบต. ทั้งในแง่ของบุคลากร สถานที่ งบประมาณค่าสาธารณูปโภค และมีจุดเด่นของการดึงอาสาสมัครที่มีความสามารถเข้ามาช่วยเป็นคณะทำงาน เช่น ดึงเอาอดีตเจ้าหน้าที่ธนาคารกรุงเทพ มาดูแลเรื่องการจัดการเบิกถอนและลงเวลา มีผู้ประสานงานประจำหมู่บ้านเป็นตัวเชื่อมเข้าถึงสมาชิกระดับหมู่บ้าน ทำหน้าที่ประสานงาน ชี้แจง รับรองกิจกรรมที่เกิดขึ้น และลงบันทึกเวลา

เนื่องจากพื้นที่มีความใกล้ชิดกันสูง สมาชิกจะรู้จักกันดีในชุมชน จึงมีการร้องขอความช่วยเหลือกันเอง จดบันทึกกันเอง และรายงานเข้าส่วนกลางหรือผู้ประสานงานต่อไป พื้นที่ไม่มีการใช้ LINE กลุ่มสำหรับดำเนินการ แต่สมาชิกรู้จักกันดี ใช้การโทรหากันโดยตรง

ทั้งนี้ ธนาคารเวลายังไม่มีการหักคะแนน เพราะมองว่าจะเป็นการเริ่มต้นธนาคารที่ไม่ดี

4.1.8 ธนาคารเวลาช่องลม

ในพื้นที่ที่มีพื้นฐานสำคัญที่สนับสนุนการพัฒนาธนาคารเวลา คือ ธนาคารความดี และระบบอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ทั้งยังมีการผนวกกลุ่มความร่วมมือทางสังคมได้อย่างโดดเด่น เช่น ดึงคนรุ่นใหม่ในโครงการต้นกล้าพันธุ์ใหม่ ใส่ใจวัยเก๋า เพื่อขยายช่วงอายุของสมาชิกธนาคารเวลาให้มีหลากหลายช่วงวัย

กิจกรรมพัฒนาขึ้นจากความต้องการเดิมของชุมชน ซึ่งปัญหาหลักของชุมชน คือ ไม่มีผู้ดูแลผู้สูงอายุ จึงพัฒนากิจกรรมขึ้น เช่น ให้สมาชิกเยาวชนหาสมุนไพรให้ผู้สูงอายุใช้แช่เท้า วัดเอาข้าวสาร/อาหารแห้งมาบริจาคให้กับผู้สูงอายุ พระที่เป็นสมาชิกธนาคารเวลาเข้ามาให้ธรรมะที่บ้าน หรือในชุมชนจะมีกิจกรรมดูแลผู้สูงอายุของ รพสต. ที่ใช้ธนาคารเวลาหนุนเสริมการทำกิจกรรม เช่น ตัดผม รดน้ำดำหัว เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีการสร้างกิจกรรมเพื่อตอบโจทย์ชุมชนเฉพาะ เช่น ชุมชนมีศูนย์เรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีนาข้าว 30% แต่เจ้าหน้าที่เทศบาลทำนาไม่ได้ จึงนำธนาคารเวลามาใช้ช่วยสอน หรือให้วัดทำการสอนเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงแลกกับเวลา เป็นต้น

การเปิดถอนเวลานั้น ภาพรวมเป็นการเปิดถอนที่ตอบโจทย์ชุมชน เช่น ครูที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมาเป็น วิทยากรจิตอาสาในโรงเรียนผู้สูงอายุ หรือครูต้องการโครงการสนามเด็กเล่นสร้างปัญญา ก็ยื่นขอเปิดเวลา แรงงานมาช่วยงาน

ทั้งนี้ การสะสมเวลายังไม่เป็นการบังคับ ผู้ที่ไม่อยากสะสมเป็นเวลาสามารถไม่บันทึกเป็นเวลาได้

ธนาคารเวลาแห่งนี้ ให้ผู้ที่เข้ามาบริหารขับเคลื่อนได้รับเวลาเป็นค่าตอบแทน โดยคณะกรรมการของ ธนาคารเวลาจะต้องรู้จักกับสมาชิกทุกคน (คณะกรรมการแต่ละคนจะต้องรู้จักสมาชิกบางส่วน และสมาชิกทุกคนต้องรู้จักกับคณะกรรมการอย่างน้อย 1 คน)

นอกจากนี้ พื้นที่ยังมีระบบการรายงานผล “เวลา” ที่เกิดขึ้น ซึ่งช่วยทำให้เกิดความมั่นใจ และยังมี การสื่อสารเพื่อประชาสัมพันธ์ในหลายรูปแบบ เช่น ผ่านการประชุมประชาคม หรือใช้โซเชียลเน็ตเวิร์คอย่าง Facebook หรือ Youtube

4.1.9 ธนาคารเวลานาคูณใหญ่

พื้นที่ธนาคารเวลานาคูณใหญ่มีความร่วมมือทางสังคมอยู่ก่อน เช่น ระบบอาสาสมัคร จิตอาสา ธนาคารความดี โดยจุดสำคัญที่นำไปสู่การนำธนาคารเวลามาใช้เกิดขึ้นจากนายก อบต. เห็นความสำคัญของการพัฒนาระบบให้ยั่งยืน มีการสร้างฐานข้อมูล รู้ว่าใครมีทักษะอะไร ด้วยเหตุดังนี้ ธนาคารเวลาจึงได้รับการสนับสนุน โดยให้ภาคส่วน อบต. เข้ามาช่วยอย่างเต็มที่ มีการให้การสนับสนุนทั้งบุคลากร สถานที่ ค่าน้ำ/ค่าไฟ ค่าน้ำมัน

กิจกรรมที่ดำเนินการพัฒนาจากรูปแบบความร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่ เช่น การซ่อมแซมบ้านให้ ผู้สูงอายุหรือผู้พิการ พาไปโรงพยาบาล กิจกรรมอ่านหนังสือ หรือร้องเพลงให้ผู้สูงอายุติดเตียง ตัดหญ้า และ เกี่ยวข้าว/ดำนา

ทั้งนี้ ในพื้นที่พบว่า มีปัญหาสมาชิกเก่าทยอยลดบทบาทลง จึงเกิดการเน้นการเพิ่มสมาชิกใหม่เข้ามาทดแทน

นอกจากนี้ ธนาคารเวลานาคูณใหญ่ยังมีระบบติดตามและประเมินผล ว่ากิจกรรมที่ดำเนินการไปแล้ว ประสบความสำเร็จเพียงใด เนื่องจากทางนายก อบต. ให้ความสำคัญกับการมีระบบติดตาม จึงมีระบบติดตามงานแบบข้าราชการ คือ ต้องรายงานผลการดำเนินงาน ซึ่งทำให้เกิดความกระตือรือร้น

4.1.10 ธนาคารเวลาพัฒนา

พื้นที่มีฐานความร่วมมือทางสังคมค่อนข้างความเข้มแข็ง มีความช่วยเหลือกันแบบชนบท เช่น ระบบลงแขกดำนา ระบบจิตอาสา ธนาคารความดี โรงเรียนผู้สูงอายุ ธนาคารขยะ กองทุนการออมชุมชน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม พบปัญหาที่สำคัญคือ ธนาคารความดีที่มีอยู่เดิมเกิดความไม่ยั่งยืน เพราะมีปัญหาด้านงบประมาณที่บางส่วนเบิกไม่ได้ และพึงพาส่งของบริจาคซึ่งมีอย่างจำกัด

การตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่ได้รับการสนับสนุนจาก อบต. และมีการตั้งที่ปรึกษาที่เป็นที่นับหน้าถือตาเข้ามา เช่น การนำพระสงฆ์เข้ามาเป็นที่ปรึกษา ให้ข้อคิดให้ธรรมะที่น่าเชื่อถือ หรือมีการเชื่อมโยงในระดับหมู่บ้าน ผ่านผู้ใหญ่บ้านที่เป็นตัวเชื่อมโยง

สำหรับรูปแบบการดำเนินงาน ธนาคารแห่งนี้มีจุดเด่นที่การวางข้อตกลงชัดเจน คือ 1 วันกำหนดให้ทำงานได้เท่าใด กิจกรรมจะทำกับกลุ่มไหน มีการแจกคะแนนเริ่มต้น และกำหนดการโอนถ่ายความดีมาเป็น “เวลา” โดยกำหนด 100 คะแนนความดีสามารถแลกเป็นเวลา 1 ชั่วโมง และกำหนดให้ไม่มีการถอนเวลาสำหรับครัวเรือนที่สมาชิกที่ไปช่วยเหลือครัวเรือนที่ไม่ได้เป็นสมาชิกธนาคารเวลา

อีกจุดหนึ่งที่มีความน่าสนใจคือ สมาชิกที่นี่จะนับสมาชิกเป็น “ครัวเรือน” (1 ครัวเรือน 1 สมาชิก) โดยกิจกรรมที่แลกเปลี่ยนจะพัฒนาต่อยอดจากรูปแบบความช่วยเหลือแบบเดิม

4.1.11 จุดเด่นร่วมในการดำเนินงาน

จากการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับพื้นที่ธนาคารเวลา คณะผู้วิจัยยังพบจุดเด่นร่วมที่ธนาคารเวลาหลายแห่งมีร่วมกัน 3 ประการ

จุดเด่นร่วมประการแรก คือ การใช้ LINE กลุ่มเป็นตัวกลางการประสาน ธนาคารเวลาสามารถเปิดช่องทางให้สมาชิกสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น พูดคุย และร้องขอความช่วยเหลือเพื่อแลกเปลี่ยนเวลาได้นอกจากนี้ บางพื้นที่ยังได้มีการให้ส่งงานทาง LINE เพื่อเป็นการยืนยันการแลกเปลี่ยนและบันทึกเวลาแทนการใช้สมุดบันทึกหรือการเดินทางมายืนยันกับส่วนกลาง

จุดเด่นร่วมประการที่สอง คือ การได้รับการสนับสนุนจากองค์กรหลักในท้องที่ หากองค์กรที่เป็นผู้สนับสนุนหลักมีความเข้มแข็ง ก็จะทำให้ธนาคารเวลามีความมั่นคงด้วย ตัวอย่างเช่น อบต. ที่มีความมั่นคงในการดำเนินนโยบายธนาคารเวลา และการสนับสนุนผู้สูงอายุในท้องที่

จุดเด่นร่วมประการที่สาม คือ โดยพื้นฐานแล้ว บทบาทความช่วยเหลือในการพัฒนาการดำเนินงานจะมาจากภารกิจผู้สูงอายุและการสนับสนุนผ่านทาง พมจ. และ ศพอส. ซึ่งมีรูปแบบที่โดดเด่น คือ การเชิญพื้นที่มาอบรม ลงพื้นที่ไปช่วยให้ข้อมูล ให้งบดำเนินงานผ่านทาง พมจ. หรือ ศพอส. เพื่อสนับสนุนการประชาสัมพันธ์ รวมถึงค่าวัสดุอุปกรณ์ ขณะเดียวกัน อีกรูปแบบหนึ่งของความโดดเด่น คือ การถอดบทเรียนและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ที่เกิดขึ้น ซึ่งช่วยให้เกิดการแบ่งปันแลกเปลี่ยนข้อมูลแนวทางปฏิบัติที่ดี และช่วยกันคิดหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างพื้นที่

4.2 ระดับความสำเร็จของธนาคารเวลาในพื้นที่ที่ทำการศึกษา

ในส่วนนี้จะเป็นการประเมินความก้าวหน้าในการดำเนินงานธนาคารเวลาของพื้นที่เป้าหมาย พิจารณาประสิทธิภาพ และประสิทธิผล โดยอาศัยกรอบปรัชญา (เสาที่ 1) และการประเมินผลสำเร็จ (เสาที่ 2)

4.2.1 ระดับความสำเร็จ

การประเมินระดับความสำเร็จ จะประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดในการประเมินความเหมาะสมในเชิงปรัชญา โดยเน้นที่การประยุกต์ใช้เครื่องมือธนาคารเวลา และเหตุผลความจำเป็นที่จะต้องมีการธนาคารเวลาในพื้นที่ โดยอาศัยการเปรียบเทียบสถานการณ์ก่อนและหลังจากที่มีการธนาคารเวลา

การประเมินจะพิจารณาความสำเร็จ แยกเป็น 3 ลำดับชั้น โดยกำหนดให้

ลำดับชั้นที่ 1 เป็นชั้นที่ต่ำที่สุด สะท้อนว่าพื้นที่ที่สามารถแก้ไขปัญหาได้โดยไม่ต้องใช้ธนาคารเวลาเข้ามาเป็นเครื่องมือเสริม

ลำดับชั้นที่ 2 เป็นความสำเร็จขั้นต้น สะท้อนความสามารถของธนาคารเวลาในการสร้างกิจกรรมต่อยอดจากความร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่เดิม

ลำดับชั้นที่ 3 เป็นความสำเร็จขั้นกลาง สะท้อนความสามารถในการเบิกใช้ “เวลา” อย่างเหมาะสม และสะท้อนถึงการประยุกต์ใช้ธนาคารเวลาตามหลักปรัชญาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนเพื่อต่อยอดจากกิจกรรมพื้นฐานเดิม

ในส่วนของผลการประเมินธนาคารเวลาในพื้นที่เป้าหมาย สามารถแยกตามลำดับชั้นของความสำเร็จได้ดังนี้ (ตารางที่ 4-1)

ธนาคารเวลาที่มีพัฒนาการในลำดับชั้นที่ 1 คือ ธนาคารเวลาที่พหุพื้นที่ที่สามารถดำเนินการดูแลชุมชนได้โดยใช้เครื่องมือความร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่เดิม คือ ธนาคารความดี จึงไม่จำเป็นต้องเพิ่มกลไกธนาคารเวลาเข้าไป เพราะอาจสร้างให้เกิดข้อจำกัดในการทำงาน เช่น เพิ่มภาระแก่ผู้ที่ไม่ต้องการสะสมเวลา ผู้ที่ไม่อยากดำเนินการระบุนเวลา (การพกสมุดบันทึก การแจ้งเวลา หรือความสะดวกในการไปทำกิจกรรมที่ไม่ต้องมีการระบุเวลาที่ชัดเจน เป็นต้น)

ธนาคารเวลาที่มีพัฒนาการในลำดับชั้นที่ 2 ได้แก่ ยานนาวา พุทธชินราช หนองตองพัฒนา และวัฒนา กลุ่มนี้มีจุดเด่นคือการพัฒนาต่อยอดกิจกรรมจากรูปแบบความร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่เดิม หากแต่ยังเน้นการสะสมเวลาเป็นหลัก และบางพื้นที่ยังไม่มีแนวคิดเรื่องการถอนเวลาที่เป็นหลักชัดเจน

ธนาคารเวลาที่พัฒนาสูงสุดในลำดับชั้นที่ 3 คือ วัดไชยทิศ เวียงกานต์ บ้านในดง ช่องลม และนาคุณใหญ่ โดยคณะผู้วิจัยพบว่า กลุ่มนี้มีการเริ่มเบิก-ถอนเวลาในบางกิจกรรมในระดับหนึ่ง และสะท้อนให้เห็นถึงการใช้เวลาในบริบทของการรับและการให้ที่ชัดเจนมากขึ้น

ตารางที่ 4-1: ผลการประเมินความสำเร็จธนาคารเวลาในพื้นที่เป้าหมาย

ลำดับชั้นความสำเร็จ	ธนาคารเวลา	คุณลักษณะเฉพาะของกลุ่ม
ลำดับชั้นที่ 1 (ต่ำที่สุด)	พหุพื้นที่	ไม่ได้ประยุกต์ใช้ “ธนาคารเวลา” ในพื้นที่

ลำดับชั้นความสำเร็จ	ธนาคารเวลา	คุณลักษณะเฉพาะของกลุ่ม
ลำดับชั้นที่ 2	ยานนาวา พุทธชินราช หนองตองพัฒนา วัฒนา	สร้างกิจกรรม “ธนาคารเวลา” เพื่อเสริมกลไกความร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่ แต่ยังไม่เน้นการเบิกใช้เวลา
ลำดับชั้นที่ 3 (สูงที่สุด)	วัดไชยทิศ เวียงกานต์ บ้านในดง ช่องลม นาคุณใหญ่	มีกิจกรรมสะสมเวลาและเบิกใช้เวลาเพื่อตอบเจตย์ของสมาชิกและชุมชน

ที่มา: ประมวลโดยคณะผู้วิจัย

4.2.2 ประสิทธิภาพและประสิทธิผล

การประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามเสาที่ 2 จะเป็นการประเมินทางสถิติ โดยรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องมาประกอบ ได้แก่ จำนวนสมาชิก จำนวนสมาชิกที่ทำกิจกรรมเป็นประจำ (active) (ประเมินโดยผู้ให้สัมภาษณ์) และเวลาสะสม (ตารางที่ 4-2)

ในแง่ของการรับสมาชิก ธนาคารเวลาที่รับสมาชิกได้จำนวนมากจะมีสมาชิกมากกว่า 150 คน ได้แก่ ช่องลม และนาคุณใหญ่ ในขณะที่ธนาคารเวลาที่รับจำนวนสมาชิกได้ระดับปานกลาง คือ ประมาณ 80-120 คน ได้แก่ พุทธชินราช เวียงกานต์ บ้านในดง ทัพทัน และหนองตองพัฒนา ส่วนธนาคารเวลาที่มีสมาชิกจำนวนน้อยจะมีสมาชิก 50-60 คน ได้แก่ ยานนาวา วัดไชยทิศ และวัฒนา

หากพิจารณาเฉพาะสมาชิกที่ทำกิจกรรมเป็นประจำ หรือ “active” เป็นเกณฑ์จะพบว่า ธนาคารเวลาที่มีสมาชิกที่ active มากจะมีประมาณ 40-60 คน ได้แก่ ยานนาวา พุทธชินราช เวียงกานต์ หนองตองพัฒนา บ้านในดง ช่องลม และวัฒนา

หากมองในแง่ของการสะสมเวลา พบว่า พุทธชินราช นาคุณใหญ่ และเวียงกานต์มีจำนวนเวลาสะสมมากกว่า 1,000 ชั่วโมง ในขณะที่ยานนาวามีเวลาสะสมมากกว่า 500 ชั่วโมง ส่วนช่องลมและวัฒนามีการสะสมเวลาเกือบ 500 ชั่วโมง และบ้านในดงมีเวลาสะสมที่น้อยมากเพียง 1 ร้อยกว่าชั่วโมง ทั้งนี้ ธนาคารเวลาทัพทันไม่มีการสะสมเวลา และธนาคารเวลาอื่นๆ คณะผู้วิจัยไม่พบข้อมูลเวลาสะสม

หากเทียบในแง่ของสัดส่วนเวลาสะสมต่อสมาชิกที่ active จะพบว่า ธนาคารเวลาที่มีความสามารถในการกระตุ้นกิจกรรมสูงจะมีเวลาสะสมต่อจำนวนสมาชิกที่ active สูงในระดับมากกว่า 50 เท่า ในขณะที่ธนาคารเวลาที่มีความสามารถในการกระตุ้นกิจกรรมปานกลาง จะมีเวลาสะสมต่อจำนวนสมาชิกที่ active สูงในระดับ 11-24 เท่า และจะมีเวลาสะสมต่อจำนวนสมาชิกที่ active สูงในระดับ 3-9 เท่าในกลุ่มที่มีความสามารถในการกระตุ้นกิจกรรมในระดับต่ำ

ตารางที่ 4-2: ผลการประเมินประสิทธิภาพของธนาคารเวลา (1)

ธนาคารเวลา	ปีที่เริ่ม (พ.ศ.)	จำนวนสมาชิก (คน)	จำนวนสมาชิกที่ Active (คน) (ประมาณการโดย ผู้ให้สัมภาษณ์)	เวลาสะสม (ชม.)	เวลาสะสมต่อ จำนวนสมาชิกที่ Active
นาคุณใหญ่	9/61	159	25	2,385	95
พุทธชินราช	1/63	119	60	3,984	66
เวียงกานต์	8/61	103	60	1,413	24
ยานนาวา	60	60	40	517	13
วัฒนา	62	50	40	450	11
ช่องลม	10/61	252	50	450	9
บ้านในดง	6/62	80	40	120	3
ทัพทัน	11/62	80	-	-	-
วัดไชยทิศ	62	50	17	n/a	n/a
หนองตองพัฒนา	62	80	40	n/a	n/a

ที่มา: ประมวลโดยคณะผู้วิจัย

หมายเหตุ: ข้อมูลเป็นการประมาณการโดยผู้ให้สัมภาษณ์

คณะผู้วิจัยไม่พบข้อมูลเวลาสะสมของวัดไชยทิศและหนองตองพัฒนา

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังทำการประเมินจุดเด่นในแง่ของปัจจัยนำเข้า กิจกรรม และกระบวนการทำงาน โดยทำการประเมินคะแนนด้วยการใช้ตัวแปรหุ่น (Yes/No) ว่าธนาคารเวลาแต่ละแห่งมีจุดเด่นในปัจจุบัน ทั้ง 3 ตัวหรือไม่ อย่างไร

ผลการประเมินประสิทธิภาพในแง่ของความโดดเด่นเรื่องของปัจจัยนำเข้า กิจกรรม และกระบวนการทำงาน (ตารางที่ 4-3) พบว่า ธนาคารเวลามีรูปแบบการพัฒนาที่มีจุดเด่นแตกต่างกัน โดยมีความโดดเด่นอย่างน้อย 2 ใน 3 จุด 2 แห่ง ได้แก่ หนองตองพัฒนา และบ้านในดง และมีจุดเด่นครบ 3 มิติมากถึง 8 แห่ง ได้แก่ ยานนาวา วัดไชยทิศ พุทธชินราช ทัพทัน เวียงกานต์ ช่องลม นาคุณใหญ่ และวัฒนา

ตารางที่ 4-3: ผลการประเมินประสิทธิภาพของธนาคารเวลา (2)

ธนาคารเวลา	ปัจจัยนำเข้า	กิจกรรม	กระบวนการทำงาน
ยานนาวา	✓ พัฒนาโดยสมาคมโรตารี	✓ สร้างกิจกรรมจากฐานที่เป็น สมาคมโรตารี	✓ การประยุกต์ใช้ IT ในการ ดำเนินงานธนาคารเวลา

ธนาคารเวลา	ปัจจัยนำเข้า	กิจกรรม	กระบวนการทำงาน
วัดชัยทิศ	✓ ชุมชนเมือง พัฒนาต่อยอดจากโรงเรียนผู้สูงอายุ	✓ กิจกรรมพัฒนาต่อยอดจากความต้องการของสมาชิก และกิจกรรมเดิมของโรงเรียนผู้สูงอายุ	✓ นำเอาเวลาไปแลกข้าวของเครื่องใช้
พุทธชินราช	✓ Set-up ที่โรงพยาบาล มีผู้บริหารสนับสนุน และได้รับงบประมาณอุดหนุนโดยโครงการในโรงพยาบาล	✓ กิจกรรมพัฒนาจากรูปแบบความร่วมมือเดิมที่มีอยู่	✓ การส่งงานทาง LINE การประชาสัมพันธ์ทาง Facebook Youtube
ทัพทัน	✓ แหล่งรายได้จากการเป็นสถานที่ดูงาน	✓ กิจกรรมกำหนดโดยผู้นำชุมชน	✓ แข่งขันกันทำความดี
เวียงกานต์	✓ อบต. ให้ความสำคัญ	✓ สร้างกิจกรรมเพื่อตอบโจทย์สังคม เช่น การสอนผู้สูงอายุใช้สื่อ	✓ ใช้ที่ประชุมประชาคมเป็นสถานที่ประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง
หนองตองพัฒนา	✓ ความร่วมมือในชุมชนที่เข้มแข็ง	✓ กิจกรรมพัฒนาจากฐานความร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่	
บ้านในดง	✓ อบต. ให้การสนับสนุนฐานเดิมมีความร่วมมือทางสังคมที่หลากหลาย		✓ ดึงเอาคนที่มีความสามารถเข้ามาช่วยงาน และประสานงาน
ช่องลม	✓ อบต. ให้ความสำคัญ	✓ พัฒนาจากฐานเดิมและความต้องการของชุมชน	✓ ให้เวลาตอบแทนผู้ที่มาช่วยงานธนาคารเวลา
นาคุณใหญ่	✓ นายก อบต. ให้ความสำคัญ และมีความร่วมมือในชุมชนอยู่แล้ว	✓ กิจกรรมพัฒนาจากรูปแบบความร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่	✓ มีระบบติดตามและประเมินผลของกิจกรรมธนาคารเวลา

ธนาคารเวลา	ปัจจัยนำเข้า	กิจกรรม	กระบวนการทำงาน
วัฒนา	✓ พื้นฐานความช่วยเหลือแบบ ชนบท	✓ กิจกรรมที่แลกเปลี่ยนพัฒนา ต่อยอดจากรูปแบบความ ช่วยเหลือแบบเดิม	✓ สมาชิกเป็นระดับ “ครัวเรือน” มีการถ่ายโอนความดี เป็นเวลา ช่วยเหลือแบบเดิม

ที่มา: ประมวลโดยคณะผู้วิจัย

ในแง่ของประสิทธิผลของธนาคารเวลา (ตารางที่ 4-4) พบว่า ธนาคารเวลาตอบประสิทธิผลในแง่ของการนำเอาระบบ “ธนาคารเวลา” เข้ามาเพื่อสร้างกิจกรรมให้เกิดขึ้นมากกว่าเดิมตามเป้าประสงค์ของโครงการ ทั้งนี้ พบว่าธนาคารส่วนใหญ่ยังไม่ได้มีการมองในมิติของความยั่งยืน เน้นที่การสะสมเวลาเป็นหลัก ยังไม่มีการเบิกถอนที่เป็นกิจจะลักษณะเพื่อตอบโจทย์เป้าประสงค์ในระยะยาว

ตารางที่ 4-4: ผลการประเมินประสิทธิผลของธนาคารเวลา

ธนาคารเวลา	เป้าประสงค์	ผลผลิต/ผลลัพธ์	ประสิทธิผล (การตอบวัตถุประสงค์)
ยานนาวา	ต่อยอดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ ของโรตารี และมีการสะสมเวลา เพื่อดูแลปัญหาสังคมสูงวัยใน ระยะยาว	มีการสะสมเวลาพอสมควร แต่พบ ปัญหาไม่เกิดการแลกเปลี่ยน เพราะสมาชิกมีเศรษฐกิจสถานะและ ความชำนาญใกล้เคียงกัน	บางส่วน
วัดไชยทิศ	การมีระบบช่วยเหลือกันในพื้นที่ อย่างเท่าเทียม	ต่อยอดความร่วมมือที่มีอยู่เดิม	ตอบโจทย์
พุทธชินราช	ตอบโจทย์สังคมสูงวัย ช่วยดูแล ครอบครัวเดี่ยวที่ลูกหลานอยู่ ห่างไกลและ ต้องการความ ช่วยเหลือ	กิจกรรมเสริมต่อยอดจากระบบ จิตอาสาที่มีอยู่เดิม	ตอบโจทย์
ทัพทัน	(ไม่มีกิจกรรมธนาคารเวลา)		
เวียงกานต์	งบ อบต. ไม่เพียงพอในการดูแล ผู้สูงอายุ	ธนาคารเวลาถูกนำมาใช้ในการ ช่วยเหลือกิจกรรมดูแลผู้สูงอายุ ที่ เกิดขึ้นมากคือ ช่างซ่อม และงาน บริการ (ขับรถรับ-ส่ง)	ตอบโจทย์
หนองตองพัฒนา	อาสาสมัครมีระบบดูแลในระยะ ยาว	มีการสะสมเวลา แต่ยังไม่มีการ เบิกใช้เวลา ยังมีความไม่แน่นอน เรื่องการได้เวลาตอบแทนในระยะ ยาว	บางส่วน

ธนาคารเวลา	เป้าประสงค์	ผลผลิต/ผลลัพธ์	ประสิทธิผล (การตอบวัตถุประสงค์)
บ้านในดง	ธนาคารเวลาช่วยให้มีข้อมูลที่ชัดเจนมากขึ้น ช่วยในเรื่องของการจัดระบบข้อมูล การบันทึกความชำนาญของสมาชิก และการจัดกิจกรรมใหม่ๆ ให้เกิดขึ้น	คนในชุมชนที่เป็นสมาชิก รู้จักกันจึงช่วยเหลือกันเอง	ตอบโจทย์
ช่องลม	ปัญหาหลักของชุมชนคือ ผู้สูงอายุไม่มีคนดูแล	มีกิจกรรมที่ดูแลผู้สูงอายุเพิ่มเติม จากความร่วมมือแบบเดิมและมีการต่อยอดกิจกรรมที่เป็นที่ต้องการของชุมชน	ตอบโจทย์
นาคุณใหญ่	ต้องการบันทึกข้อมูลความร่วมมือทางสังคมแบบเดิมทำให้เกิดความยั่งยืน	กิจกรรมพัฒนาจากรูปแบบความร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่ เช่น การซ่อมบ้านผู้สูงอายุ/ผู้พิการ ตัดหญ้า กิจกรรมอ่านหนังสือ ร้องเพลงให้ผู้สูงอายุติดเตียง เกี่ยวข้าว/ดำนา พาไปโรงพยาบาล	ตอบโจทย์
วัฒนา	ธนาคารความดีมีปัญหาคความไม่ยั่งยืน เพราะงบบัมีปัญหาเบิกไม่ได้ และต้องพึ่งพาสิ่งของบริจาค	ต่อยอดความร่วมมือที่มีอยู่เดิม และเพิ่มระบบการโอนคะแนนความดีเป็นเวลา	ตอบโจทย์

ที่มา: ประมวลโดยคณะผู้วิจัย

นอกจากนี้ ด้านหนึ่ง แม้ว่าธนาคารเวลา ณ ปัจจุบัน จะถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการรองรับสังคมสูงวัย หากแต่ว่า การรองรับสังคมสูงวัยอย่างยั่งยืน ในด้านหนึ่งจำเป็นจะต้องมีการพัฒนาฐานสมาชิกให้มีช่วงวัยที่กว้างขึ้น สำหรับรองรับการบริการผู้สูงอายุที่มีอยู่ปัจจุบัน และเป็นการเตรียมความพร้อมกลุ่มช่วงอายุที่ยังไม่สูงวัยให้มีหลักประกันรองรับเมื่อเข้าสู่ช่วงวัยดังกล่าว

ในแง่นี้ ธนาคารเวลาจึงไม่เป็นเพียงแค่บริการหรือกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ หากแต่จะต้องมีการรองรับผู้คนทุกช่วงวัยด้วย ในส่วนของการประเมินว่าการตอบโจทย์ทุกช่วงวัย (ตารางที่ 4-5) พบว่า ธนาคารเวลา พุทธชินราช เวียงกานต์ ช่องลม นาคุณใหญ่ และบ้านในดง มีสัดส่วนจำนวนสมาชิกที่มีอายุต่ำกว่า 60 ปี ซึ่งถือว่ายังไม่สูงวัย อยู่ในระดับที่สูง คือ มากกว่าร้อยละ 40 ส่งผลให้ธนาคารเวลากลุ่มนี้มีความยั่งยืนในช่วงอายุของสมาชิก คือ จะมีสมาชิกที่สามารถช่วยบริการสมาชิกสูงวัยได้ และสมาชิกกลุ่มนี้จะสามารถสะสมเวลาไว้ เพื่อใช้แลกเปลี่ยนในยามที่ตนเข้าสู่ช่วงสูงวัยต่อไป

อย่างไรก็ตาม ในกลุ่มธนาคารเวลา ทพทัน วัดไชยทิศ และยานนาวา ยังมีจำนวนสมาชิกที่มีอายุต่ำกว่า 60 ปี น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมด ส่งผลให้ธนาคารเวลากลุ่มนี้อาจจะเกิดปัญหาด้านความยั่งยืน เพราะไม่สามารถรับสมาชิกรุ่นใหม่เข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานได้ และอาจนำไปสู่ปัญหาศักยภาพใน

การช่วยบริการสมาชิกสูงวัย รวมไปถึงเกิดช่องว่างของการทดแทนสมาชิกสูงวัยที่อาจจะไม่สามารถประกอบกิจกรรมได้หรืออาจจะเสียชีวิตในอนาคต

ตารางที่ 4-5: ผลการประเมินการตอบโจทย์ทุกช่วงวัย

ธนาคารเวลา	จำนวนสมาชิกทั้งหมด (คน)	จำนวนสมาชิก ช่วงอายุต่ำกว่า 60 ปี (คน)	จำนวนสมาชิก ช่วงอายุต่ำกว่า 60 ปี (ร้อยละ)	การตอบวัตถุประสงค์ด้านช่วงวัย
พุทธชินราช	119	103	86.5	ตอบโจทย์
ช่องลม	252	202	80	ตอบโจทย์
นาคุณใหญ่	159	95	59.7	ตอบโจทย์
บ้านในดง	80	42	52.5	ตอบโจทย์
เวียงกานต์	103	46	44.6	ตอบโจทย์
ทัพทัน	80	10	12.5	ไม่ตอบโจทย์
วัดไชยทิศ	50	2	4	ไม่ตอบโจทย์
ยานนาวา	60	0	0	ไม่ตอบโจทย์
หนองตองพัฒนา	80	n/a	-	-
*วัฒนา	50	-	-	-

ที่มา: ประมวลโดยคณะผู้วิจัย

หมายเหตุ: ข้อมูลประมาณการจากผู้ให้สัมภาษณ์

*ธนาคารเวลาพัฒนานับสมาชิกเป็นครัวเรือน

4.3 ปัญหาและอุปสรรค

จากการประมวลข้อมูลและผลการดำเนินงาน คณะผู้วิจัยได้พบปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการดำเนินงานของธนาคารเวลากลุ่มเป้าหมาย ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

- การเปลี่ยนทัศนคติธนาคารเวลาให้เป็นเรื่องของทุกช่วงวัย เนื่องจากสมาชิกยังมองว่า ธนาคารเวลาเป็นเรื่องของผู้สูงอายุ จึงไม่ค่อยรับสมาชิกช่วงอายุอื่น
- ผู้เข้าร่วมมีทัศนคติต่อการรวมกลุ่มทางสังคมที่ต่างกัน บางคนต้องการสิ่งของ/ค่าตอบแทน บางคนต้องการความดีและการเชิดชู บางคนต้องการความดีแต่ไม่ต้องการชื่อเสียง บางคนต้องการเวลาไว้ใช้ในอนาคต ทำอย่างไรธนาคารเวลาจะสามารถตอบสนองต่อความหลากหลายได้?
- ผู้จัดการธนาคารเวลาต้องเป็นคนที่มีความรู้ จึงต้องแบ่งเวลาจากการทำงานอาชีพหลัก หรือผู้จัดการเวลาบางที่ได้รับความตอบแทนเป็นค่าจ้างแบบปีต่อปี ถ้าไม่ได้ค่าจ้างก็อาจจะไม่สามารถดำเนินการต่อได้

- ตัวเชื่อมประสานระหว่างสมาชิกกับส่วนกลางมีความสำคัญ เพราะเป็นคนตอบสนองต่อความต้องการ เข้าใจสถานการณ์ ช่วยแก้ไขยามที่เกิดปัญหา จึงต้องได้รับการยอมรับจากสมาชิก
- ระบบถ้ามีความซับซ้อนจะเป็นภาระและทำให้สมาชิกไม่อยากเข้าร่วม เช่น ต้องไปบันทึกเวลาที่ส่วนกลาง
- การทำกิจกรรมที่ระบุเวลาชัดเจนอาจจะเป็นอุปสรรค เพราะบางคนอาจจะมีเวลาว่างไม่ตรงกับที่กิจกรรมต้องใช้
- การทำกิจกรรมกับผู้ที่ไม่ใช่สมาชิกจะไม่นับชั่วโมง (ที่เป็นลบ) และธนาคารเวลาบางแห่งมีแต่คนสะสม ไม่มีคนติดลบ
- ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านถ้าไม่หลากหลายก็อาจจะไม่ตอบโจทย์การแลกเปลี่ยน สมาชิกมีทักษะคล้ายคลึงกัน ฟังพูดตัวเองได้และไม่ได้คล้ายกัน จึงไม่เกิดการแลกเปลี่ยน เพราะสิ่งที่สมาชิกต้องการจะเป็นบริการแบบมืออาชีพ (ปัญหาของการ Set-up ธนาคารเวลาในชุมชนเมือง)
- กลุ่มผู้รับความช่วยเหลือบางส่วนไม่สามารถกลับมาช่วยคนอื่นได้ ทำอย่างไรถึงจะสร้างระบบตอบแทนขึ้นได้?
- ถ้าจะมีสิ่งของหรือค่าตอบแทน ก็จะต้องมีกลไกการจัดหางบมาสนับสนุน ทั้งนี้ สิ่งของและค่าตอบแทนนั้นเหมาะสมหรือไม่กับการนำมาใช้?
- สมาชิกบางส่วนต้องการเสียกลุ่ม เพื่อเป็นสัญลักษณ์เวลาทำกิจกรรม
- ชุมชนมีความคาดหวังเรื่องงบประมาณสนับสนุน ซึ่งจะไม่สนใจหากไม่มีงบให้
- กิจกรรมบางส่วนต้องการงบประมาณอุดหนุน เช่น กิจกรรมตัดเย็บตุ๊กตา (มีครูมาสอน 1 วัน) มีค่าใช้จ่ายประมาณ 30,000 บาท หรือกิจกรรม haircut for heroes (ตัดผมให้หมอและพยาบาลฟรี) มีค่าใช้จ่าย เช่น ค่าเดินทาง ค่าสถานที่ ค่าอุปกรณ์ ค่าอาหาร
- ความกังวลใจเรื่องความต่อเนื่องของธนาคารเวลา อนาคตธนาคารเวลาจะยังมีอยู่หรือไม่? จะเบิกใช้เวลาได้หรือไม่? การส่งต่อเวลาให้กับบุตร/หลานจะมีปัญหาหรือไม่? (เพราะมีกรณีที่รุ่นพ่อสนิทกันแต่รุ่นลูกไม่) ธนาคารเวลากลางแบบธนาคารแห่งประเทศไทยจะช่วยเรื่องความเชื่อมั่นได้

บทที่ 5

ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงคู่มือธนาคารเวลา

5.1 รูปแบบธนาคารเวลาที่ดี

จากการประมวลผลการดำเนินงานธนาคารเวลาพื้นที่เป้าหมาย คณะผู้วิจัยได้ข้อสรุปว่า ธนาคารเวลาที่ดีควรจะมีคุณลักษณะเด่น ประกอบด้วย

- ปัจจัยพื้นฐาน: พื้นที่มีฐานความร่วมมือทางสังคมเดิมที่เข้มแข็ง เช่น ฐานทางวัฒนธรรม (ลงแขกเกี่ยวข้าว – เอามื้อเอารวัน) หรือ ฐานความร่วมมือในชุมชน (ศูนย์การเรียนรู้ เทศบาล อบต. ระบบอาสาสมัคร รพสต. วัด กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน สมาคมโรตารี จิตอาสา ธนาคารความดี หรืออื่นๆ)
- สมาชิกและกิจกรรม: รวบรวมขึ้นจากกลุ่มความร่วมมือทางสังคมที่เป็นจุดตั้งต้น และพัฒนากิจกรรมเพื่อตอบสนองและขยายผลจากที่มีอยู่เดิม เสริมด้วยการตอบโต้ภัยความต้องการของสมาชิกและสังคม
- การตอบแทน: เพื่อให้ทัศนคติการรวมกลุ่มของสมาชิกตรงกัน ธนาคารเวลาต้องกำหนดรูปแบบการตอบแทนให้เหมาะสมตามแต่บริบท บางกรณีอาจเป็นการเปลี่ยนระบบการตอบแทน เช่น การโอนย้ายคะแนนความดีเป็นเวลา และการสะสมในรูปแบบของเวลาต้องมีระบบที่ทำให้เกิดความยั่งยืน
- งบประมาณ: ธนาคารเวลามีต้นทุนดำเนินงาน ดังนั้น แหล่งที่มาของเงินทุนจะต้องได้รับการยอมรับจากสมาชิก ซึ่งได้มาจาก 5 แหล่งสำคัญ คือ 1) อุดหนุนโดยเทศบาล 2) กรมกิจการผู้สูงอายุ ผ่าน ศพอส. และ พมจ.3) เงินบริจาค 4) ระบบเวลา (ได้เวลาเป็นค่าตอบแทน) 5) อื่นๆ (เช่น โครงการร้านเกี๊ยวของพุทธชินราช หรือการขอโครงการจากหน่วยงานอื่นๆ) ทั้งนี้ การมีเงินหนุนเสริมแบบให้เปล่า 1-2 หมื่นบาทต่อปี (ให้ตรงกับธนาคารเวลาในการบริหารจัดการ) จะช่วยอำนวยความสะดวกได้ดียิ่งขึ้น
- สถานที่ตั้ง: สามารถเดินทางได้สะดวก หรือมีระบบสนับสนุนให้ไม่ต้องเดินทางไปธนาคารเวลา เช่น การสมัครสมาชิกผ่าน Google Form หรือการฝากผู้ประสานงานให้ติดต่อแทนได้
- การประชาสัมพันธ์: ต้องทำอย่างต่อเนื่องเพื่อเสริมความยั่งยืน เช่น ใช้การประชุมหมู่บ้านเพื่อแจกเบี้ยผู้สูงอายุ การเข้าไปสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุ วัด เสียงไร้สาย หรือ Social Network อย่าง LINE กลุ่ม Facebook Youtube เป็นต้น

- โครงสร้างการบริหารจัดการ: ต้องการผู้นำและผู้สนับสนุนที่ทำงานอย่างต่อเนื่อง รู้จักกับสมาชิกที่มีปรีชาที่ชุมชนยอมรับนับถือ เช่น พระ หรือนายกเทศมนตรี ควรดึงผู้ที่มีทักษะเหมาะสมเข้ามาเป็นคณะกรรมการ เช่น อดีตเจ้าหน้าที่ธนาคารมาดูแลการเบิกถอน ลงเวลา หรือผู้ประสานงานประจำหมู่บ้านที่เชื่อมกับสมาชิกในระดับหมู่บ้าน ช่วยทำหน้าที่ประสานงาน ชี้แจง รับรองกิจกรรม และลงบันทึกเวลาให้
- สัญลักษณ์ของการเป็นสมาชิก: สมาชิกต้องการสัญลักษณ์นอกเหนือจากป้ายชื่อ อาจใช้เสื้อสมาชิกธนาคารเวลาเป็นตัวแสดงเชิงสัญลักษณ์เวลาทำกิจกรรม
- ทักษะของสมาชิก: ทักษะของสมาชิกต้องมีความหลากหลายเพียงพอ ซึ่งจะมีความท้าทาย คือกรณีที่สมาชิกมีทักษะคล้ายคลึงกัน หรือกรณีผู้รับความช่วยเหลือบางส่วนไม่สามารถกลับมาช่วยผู้อื่นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุ ในการนี้ มีทางออกหนึ่งคือ การหากิจกรรมที่ตอบโจทย์ความร่วมมือที่มีอยู่เดิม การตอบโต้ของชุมชนใหม่ๆ หรืออาจจะใช้การรับสมาชิกแบบ “ครัวเรือน” เพื่อเชื่อมโยงสมาชิกในหลายช่วงอายุ และเพิ่มทักษะของสมาชิกในธนาคาร
- การเชื่อมโยงข้อมูล: การจัดเก็บข้อมูลมีทั้งการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ และการเชื่อมโยงความ ต้องการความช่วยเหลือเข้ากับผู้ที่มีทักษะเหมาะสม มี 3 รูปแบบที่ช่วยเชื่อมโยงข้อมูลได้ คือ 1) การใช้ระบบ Software IT 2) การติดต่อผ่าน LINE และ 3) การใช้ผู้ประสานงานในระดับพื้นที่
- มาตรการกระตุ้นให้เกิดกิจกรรม: การทำให้ข้อมูลปรากฏชัดและสนับสนุนการแข่งขันจะเป็น มาตรการหนุนเสริมในการสร้างกิจกรรม เช่น การเล่าสู่กันฟัง มีการให้ใบประกาศ/สายสะพาย การรายงานผล “เวลา” ผ่านการประชุมประชาคม หรือประชาสัมพันธ์ทาง Social Network ต่างๆ
- การบันทึกเวลา: ต้องมีระเบียบข้อตกลงที่ชัดเจน และเป็นที่ยอมรับของสมาชิก เช่น กิจกรรมระหว่างสมาชิกด้วยกันจะนับอย่างไร? กับกลุ่มที่ไม่เป็นสมาชิกจะนับอย่างไร? นอกจากนี้ ระบบการบันทึกเวลาจะต้องไม่เป็นภาระสมาชิก เช่น ให้ส่งงานทาง LINE ได้ หรือใช้ Software แทนสมุดบันทึก (เช่น บันทึกและตรวจสอบทางแอปพลิเคชัน)
- การเบิกเวลา: ต้องมีระบบการเบิกเวลาที่เหมาะสม ควรตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิก เช่น ต้องการสะสมเวลาไว้ใช้ในระยะเวลา ต้องการสะสมเวลาเพื่อใช้ในระยะสั้น หรือหากสมาชิกไม่ต้องการเวลาก็อาจจะต้องวางระบบการ “โอน” รูปแบบต่างๆ ขึ้น
- ระบบติดตามและประเมินผลในระดับกิจกรรม: ควรมีระบบติดตามและประเมินผล เพื่อให้ทราบคุณภาพการดำเนินงาน ความเสียหายที่เกิดขึ้น และเพื่อให้สามารถจัดกิจกรรมและผู้ดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
- การแลกเปลี่ยนประสบการณ์: การแบ่งปันประสบการณ์ในแง่มุมต่างๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในธนาคารเวลาอื่นๆ เช่น กิจกรรม การร่วมกันแก้ไขปัญหาและอุปสรรค ความสนใจของสมาชิก ความไม่เข้าใจ ความต้องการเพิ่มกิจกรรมใด หรือรูปแบบการดำเนินงานที่เหมาะสม

- ความต่อเนื่องและยั่งยืน: ความต่อเนื่องจะเกิดขึ้นได้ใน 3 ลักษณะ คือ 1) หน่วยงานภาครัฐทุกระดับ ตั้งแต่ระดับนโยบาย ระดับจังหวัด และระดับพื้นที่ให้ความสำคัญ สนับสนุนและไม่ปรับเปลี่ยนทิศทางนโยบาย 2) การตั้งหน่วยงานกลางขึ้นเป็นองค์กรธนาคารเวลาแห่งประเทศไทยเพื่อช่วยจัดการธนาคารเวลาในภาพใหญ่ จะช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นมากยิ่งขึ้น และช่วยดูแลเสถียรภาพของธนาคารเวลา 3) ความต่อเนื่องในระดับจุลภาค องค์กรพื้นฐานที่นำธนาคารเวลาไปใช้มีความมั่นคงและให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

5.2 ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงคู่มือธนาคารเวลา

คู่มือธนาคารเวลาที่ใช้อยู่ ณ ปัจจุบัน ที่นำเสนอโดย กองส่งเสริมสวัสดิการและคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุ กรมกิจการผู้สูงอายุ (2562)¹² ได้ถูกพัฒนาขึ้นจากข้อเสนอเชิงปฏิบัติการในงานวิจัยของเนตร หงษ์ไกรเลิศ และ กุลธิดา จันทร์เจริญ (2561, น. 170-172)

เพื่อปรับปรุงแนวทางการดำเนินงานธนาคารเวลาให้เหมาะสมกับแนวทางของกรมกิจการผู้สูงอายุ คณะผู้วิจัยพบว่า คู่มือธนาคารเวลาที่ใช้อยู่ ณ ปัจจุบัน (ซึ่งแบ่งเป็นสองส่วน ส่วนแรก “ธนาคารเวลา” อธิบายแนวคิด วัตถุประสงค์ และรูปแบบการดำเนินงานของธนาคารเวลา ส่วนที่สอง “แนวทางการดำเนินงานธนาคารเวลา” นำเสนอแนวทาง 10 ขั้นตอนเชิงปฏิบัติการจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่ ตัวอย่างประเภทกิจกรรม จรรยาบรรณ และตัวอย่างเอกสารต่างๆ) มีข้อจำกัดในการปรับใช้งานจริง ในแง่ที่ว่า 10 ขั้นตอนเชิงปฏิบัติการจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่มีความซ้ำซ้อนบางส่วน ซึ่งสามารถตัดทอนหรือผนวกรวมเข้าเป็นขั้นตอนเดียวกันได้ และรูปแบบการดำเนินงานและกำหนดกิจกรรม ยังมีช่องว่างในการรองรับบริบทและความหลากหลายของพื้นที่ดำเนินงาน (กองส่งเสริมสวัสดิการและคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุ, 2562)

ด้วยเหตุดังนี้ เมื่อคำนึงถึงลักษณะของธนาคารเวลาที่ตีพิมพ์ 16 คุณลักษณะ (หัวข้อที่ 5.1) คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอในการปรับปรุงคู่มือธนาคารเวลา ในส่วนของ “ขั้นตอนเชิงปฏิบัติการจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่” (ส่วนที่สองของคู่มือธนาคารเวลาฉบับปัจจุบัน) โดยปรับปรุงเป็น 7 ขั้นตอนเชิงปฏิบัติการจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 กลุ่มผู้ก่อตั้งธนาคารเวลาจัดให้มีคณะทำงานเตรียมการจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่

ปฏิเสธไม่ได้ว่า ธนาคารเวลาเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยพื้นฐานความร่วมมือทางสังคม ดังนั้น ในขั้นของการจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่อาจจะอาศัยการก่อขึ้นจากกลุ่มทางสังคมที่มีความเข้มแข็งอยู่เดิม เช่น เทศบาล

¹² ทาง สสส. ก็ได้มีการพัฒนาคู่มือธนาคารเวลา ซึ่งอ้างอิงจากงานวิจัยของเนตร หงษ์ไกรเลิศ และ กุลธิดา จันทร์เจริญ เช่นเดียวกัน; รายละเอียดเพิ่มเติม โปรดดู

<https://dol.thaihealth.or.th/Media/Index/78acb8b3-d8cb-ea11-80ec-00155d09b41f?ReportReason=1>

อบต. โรงเรียนผู้สูงอายุ โรงพยาบาล หรือเป็นกลุ่มทางสังคมที่ไม่เป็นทางการที่สนใจจะสร้างกลุ่มเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสมาชิกหรือต่อชุมชนที่สมาชิกอาศัยอยู่ (เช่น กลุ่มผู้เกษียณอายุจิตอาสา)

นอกจากนี้ สมาชิกในกลุ่มผู้ก่อตั้งธนาคารเวลาควรจะต้องศึกษาทำความเข้าใจกับเครื่องมือ “ธนาคารเวลา” (เนื้อหาในส่วนแรกของคู่มือธนาคารเวลาฉบับปัจจุบัน) อย่างครบถ้วน และพร้อมที่จะทำหน้าที่ในการเป็นแกนนำขับเคลื่อนและเตรียมความพร้อมในด้านต่างๆ มีความมุ่งมั่นเพื่อประยุกต์เครื่องมือธนาคารเวลาเข้ามาใช้ในพื้นที่อย่างเป็นรูปธรรม

สำหรับความเข้าใจในเครื่องมือธนาคารเวลานั้น สารสำคัญของธนาคารเวลา สามารถสรุปได้ว่า “ธนาคารเวลา คือ ระบบความร่วมมือทางสังคมที่มีการบันทึก “เวลา” ที่เกิดขึ้นในกิจกรรมที่ “ผู้ให้” ดำเนินกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือ “ผู้รับ” เพื่อให้สังคมเกิดการพึ่งพาอาศัยกันด้วยการแลกเปลี่ยนทักษะ ประสบการณ์ บริการขั้นพื้นฐาน โดยสามารถสะสมเวลาไว้ ซึ่งจะมี “ตัวกลาง” ทำหน้าที่เป็นผู้เชื่อมโยงฐานข้อมูล และสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมภายในธนาคารเวลา เปรียบเสมือนธนาคารที่เป็นตัวกลางของการฝากถอนเงิน ออมสะสม และเมื่อถึงยามจำเป็นที่ต้องการได้รับความช่วยเหลือ ก็สามารถเบิกเวลาที่สะสมไว้มาใช้ได้”

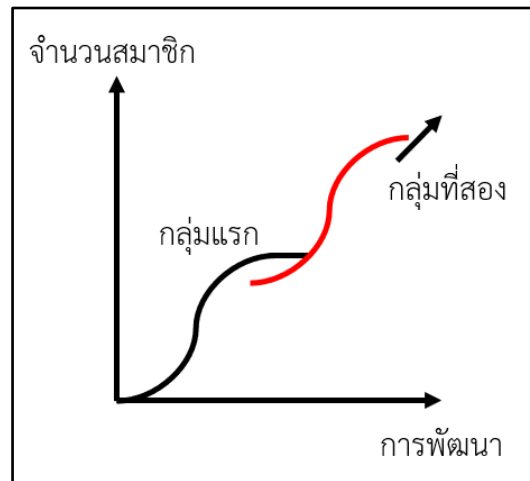
ขั้นตอนที่ 2 วัตถุประสงค์ทำความเข้าใจให้สมาชิกในกลุ่มความร่วมมือทางสังคมรับทราบ และมีส่วนร่วมในการดำเนินงานธนาคารเวลา

คณะทำงานจัดตั้งธนาคารเวลาทำการประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกของกลุ่มความร่วมมือทางสังคมรับทราบ เพื่อให้สมาชิกเข้าใจแนวคิด หลักการ และแนวทางการดำเนินการของธนาคารเวลา ตลอดจนการปรึกษาหารือด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการทดลองประยุกต์ใช้ธนาคารเวลาภายในกลุ่ม โดยกลุ่มสมาชิกจะต้องเข้าใจหลักการ และขั้นตอนปฏิบัติตรงกัน

ตัวอย่างเช่น กลุ่มผู้ก่อตั้งธนาคารเวลาที่เริ่มต้นจาก เทศบาล อบต. ควรเริ่มต้นที่กลุ่มคนทำงานใกล้ชิดกับเทศบาล อบต. ก่อน ซึ่งอาจจะเป็นคนที่ใกล้ชิดแบบเป็นทางการ (ตามบทบาทหน้าที่) หรือเป็นคนที่ใกล้ชิดแบบไม่เป็นทางการ (เช่น เพื่อนสนิท พี่น้องเครือญาติ) หรือหากกลุ่มผู้ก่อตั้งธนาคารเวลาเริ่มต้นจากสถานประกอบการ เช่น โรงเรียน โรงงาน หรือโรงพยาบาล ก็ควรที่จะเริ่มต้นจากการจัดตั้งภายในองค์กร

การพัฒนาในลักษณะนี้จะทำให้ธนาคารเวลาเกิดการเติบโตในลักษณะของรูปตัว S (S-Curve) โดยธนาคารเวลาจะขยายการประชาสัมพันธ์ไปยังกลุ่มความร่วมมือทางสังคมใหม่ๆ เมื่อกลุ่มเก่าเริ่มถึงจุดอิ่มตัวแล้ว

รูปที่ 5-1: การเติบโตในลักษณะของรูปตัว S ของธนาคารเวลา

ที่มา: คณะผู้วิจัย

ในขั้นตอนนี้ คณะทำงานจัดตั้งธนาคารเวลาสามารถขอรับความช่วยเหลือ หรือขอรับตัวอย่างรูปแบบการประชาสัมพันธ์ เช่น แผ่นพับ เอกสาร ได้จากกรมกิจการผู้สูงอายุ รวมไปถึงของบประมาณสนับสนุนกิจกรรมประชาสัมพันธ์ (ไม่รวมงบบุคลากร) ผ่าน ศพอส. และ พมจ. ที่ทำหน้าที่เป็น “พี่เลี้ยง” ในการจัดตั้งธนาคารเวลาให้กับกลุ่ม

นอกจากนี้ การรณรงค์ทำความเข้าใจ และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน จะต้องมีรูปแบบการประชาสัมพันธ์ที่ต้องทำอย่างต่อเนื่อง ซึ่งต้องการสถานที่หรือรูปแบบการประชาสัมพันธ์ที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ ตัวอย่างเช่น การใช้กลไกความร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่เดิม (การประชุมหมู่บ้าน การแจกเบี้ยผู้สูงอายุ การเข้าไปสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุ เสียงไร้สาย กลุ่ม LINE ของประชาคม วัด แจกแผ่นพับ หรือการใช้โซเชียลเน็ตเวิร์คอย่าง Facebook และ Youtube

ทั้งนี้ สืบเนื่องจากการที่ธนาคารเวลาเป็นกลไกสนับสนุนสังคมสูงวัย การรับสมาชิกและการขยายสมาชิกของธนาคารเวลาควรต้องมีกลไกรองรับสมาชิกรุ่นใหม่ซึ่งยังไม่เข้าสู่ช่วงสูงวัยด้วย ดังนั้น ขอบเขตการรับสมาชิกธนาคารเวลาควรมีช่วงอายุกว้างกว่าแค่กลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อให้กลุ่มผู้ที่ยังไม่เข้าสู่ช่วงสูงวัยได้มีกลไกรองรับเมื่อเข้าสู่วัยชรา และเพื่อให้มีกลุ่มสมาชิกที่อายุน้อยช่วยสนับสนุนกิจกรรมแก่ผู้สูงอายุ ทั้งยังเป็นการสนับสนุนความยั่งยืนของพื้นที่ธนาคารเวลาจากการมีสมาชิกเพิ่มเติม

ขั้นตอนที่ 3 การกำหนดกติการ่วมกัน และสื่อสารให้สมาชิกได้รับทราบ

คณะทำงานจัดตั้งธนาคารเวลาทำการจัดประชุมกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อปรึกษาหารือร่วมกันถึงความเหมาะสมในการประยุกต์ใช้เครื่องมือ “ธนาคารเวลา” ภายในกลุ่ม รวมทั้งจัดตั้งคณะกรรมการที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางคอยบริหารจัดการ และตกลงกติกาที่จะใช้ในการดำเนินงานธนาคารเวลา

มีรายละเอียด ดังนี้

ขั้นตอนที่ 3.1 ศึกษาความเหมาะสมของการใช้เครื่องมือ “ธนาคารเวลา” ในพื้นที่

ในสังคมไทยจะมีความร่วมมือทางสังคมรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งมาอยู่ก่อนแล้ว คณะทำงานควรจะปรึกษาหารือกับสมาชิกถึง “ช่องว่าง” ของความร่วมมือทางสังคมที่ยังมีอยู่ ซึ่งสามารถใช้ธนาคารเวลาเป็นเครื่องมือที่จะเติมเต็มส่วนที่ขาดดังกล่าวได้ ซึ่งจะนำไปสู่การตอบโจทย์สังคมและการดูแลชุมชนต่อไป

การค้นหา “ช่องว่าง” ของความร่วมมือทางสังคม หมายถึง การทบทวนเป้าหมายของความร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่ ว่าสามารถตอบวัตถุประสงค์ของกลุ่มได้ดีมากน้อยเพียงใด ตัวอย่างเช่น อบต. มีบทบาทหนึ่งที่สำคัญคือ การดูแลผู้สูงอายุในพื้นที่ แต่เนื่องจากงบประมาณที่จำกัดทำให้ไม่สามารถที่จะดูแลผู้สูงอายุได้อย่างทั่วถึง จึงเกิดเป็นช่องว่างในการดูแลผู้สูงอายุ กลุ่มจิตอาสาที่มีบทบาทดูแลกลุ่มผู้สูงอายุติดเตียงได้ตั้งอยู่แล้ว แต่มีช่องว่างในแง่ของความยั่งยืน ก็คือ ยังขาดกลไกบันทึกบทบาทของกลุ่มจิตอาสาที่ทำประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งควรจะมีการตอบแทนกลุ่มจิตอาสาเหล่านั้นยามที่ต้องการได้รับความช่วยเหลือ หรือกลุ่มธนาคารความดี อาจจะมีช่องว่างคือ การตอบแทนความดีต่ออาศัยสิ่งของบริจาคเพื่อใช้เป็นสิ่งตอบแทนให้กับสมาชิก จึงเกิดช่องว่างในด้านความยั่งยืนหากไม่สามารถหาสิ่งของมาได้

ในการนี้ โดยทั่วไปแล้ว “ช่องว่าง” ของความร่วมมือทางสังคมจะเกิดขึ้นได้ใน 3 รูปแบบ คือ

1. ช่องว่างของความร่วมมือทางสังคมเดิมที่มีอยู่ กิจกรรมใดที่ดำเนินการในกลุ่มความร่วมมือทางสังคมที่ยังสามารถพัฒนาต่อยอดไปได้มากกว่าเดิม ตัวอย่างเช่น ระบบอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่มีเวลาทำงานตามปกติ จะยังคงมีกิจกรรมที่สามารถดำเนินการเพิ่มเติมได้ เช่น การทำงานนอกเวลา (โดยไม่มีค่าตอบแทน) และการนำเอากิจกรรมอื่นๆ เข้าไปร่วมด้วย เช่น การตัดผมให้ผู้สูงอายุ การรดน้ำดำหัว การบรรยายธรรมะที่บ้าน เป็นต้น

2. ช่องว่างการตอบความต้องการของสมาชิก สมาชิกมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีมากน้อยเพียงใด มีกิจกรรมใดบ้างที่สามารถใช้ระบบการดูแลพึ่งพาอาศัยกันระหว่างสมาชิกเพื่อให้เกิดความร่วมมือกันชุมชน และทำให้ความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนดียิ่งขึ้น เช่น งานซ่อมบำรุง งานก่อสร้าง งานบริการพาสมาชิกไปหน่วยงานราชการหรือสถานพยาบาล งานบ้าน งานครัว การอ่านหนังสือให้ผู้สูงอายุ แนะนำการใช้สมาร์ตโฟน เป็นต้น

3. ช่องว่างการตอบความต้องการของชุมชน อะไรคือปัญหาในชุมชนที่มีอยู่ในปัจจุบันที่ยังต้องการความช่วยเหลืออยู่ และทางกลุ่มต้องการเข้าไปช่วยเหลือแก้ไขปัญหานั้นๆ อย่างไร ตัวอย่างเช่น งานนันทนาการ เล่นดนตรีสร้างความบันเทิงให้กับกลุ่มผู้สูงอายุ สอนการประกอบอาชีพเบื้องต้น หรือสอนศิลปะในโรงเรียนผู้สูงอายุ เป็นต้น

ทั้งนี้ ธนาคารเวลาจะเน้นกิจกรรมที่ช่วยเหลือกันเองตามความสามารถของสมาชิกแบบมีสมัครเล่นเป็นหลัก ไม่ใช่การบริการในลักษณะที่เป็นมืออาชีพ

ในแง่นี้ ทรัพยากรเวลาจะเป็นเครื่องมือที่เหมาะสมในการประยุกต์ใช้เมื่อสมาชิกเห็นพ้องต้องกันว่า มี “ช่องว่าง” ของความร่วมมือทางสังคมที่ทางกลุ่มมีความประสงค์ต้องการจะเติมเต็ม “ช่องว่าง” ดังกล่าว

ขั้นตอนที่ 3.2 การจัดตั้งคณะกรรมการธนาคารเวลา

เพื่อให้การดำเนินงานขับเคลื่อนธนาคารเวลาเป็นไปได้อย่างเป็นระบบ หลังจากที่สมาชิกของกลุ่มเห็นพ้องต้องกันแล้วว่าจะใช้ธนาคารเวลาเข้ามาเป็นเครื่องมือเสริมในการให้บริการ ในขั้นตอนนี้ สมาชิกกลุ่มจะร่วมกันปรึกษาหารือเพื่อจัดตั้งคณะกรรมการธนาคารเวลาขึ้น

โครงสร้างของคณะกรรมการธนาคารเวลาแบบเต็มรูปแบบ จะแบ่งโครงสร้างการบริหารจัดการออกเป็น 4 องค์ประกอบ ดังนี้

1. ที่ปรึกษาธนาคารเวลา การตั้งที่ปรึกษาธนาคารเวลาเป็นกลยุทธ์ที่ด้มีการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องให้มีส่วนร่วมในการรับรู้การดำเนินงานธนาคารเวลา และเป็นภาคีเครือข่ายให้แก่การดำเนินงานธนาคารเวลา ซึ่งมีผลต่อความเชื่อถือในการทำงาน ที่ปรึกษาของธนาคารเวลาอาจเป็นนายอำเภอ ผู้บริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิชาการ หรือข้าราชการเกษียณ เป็นต้น

2. ผู้จัดการธนาคารเวลา เป็นส่วนสำคัญอย่างมากของการขับเคลื่อนการดำเนินงานธนาคารเวลา ผู้ที่จะทำหน้าที่ผู้จัดการธนาคารเวลาควรเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจจากชุมชน หรือสามารถกำหนดนโยบายการทำงาน ควบคุมดูแลการดำเนินงานธนาคารเวลาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. คณะกรรมการ ถือเป็นอีกหนึ่งเงื่อนไขของความสำเร็จ เพราะกลไกหลักในการขับเคลื่อนธนาคารเวลา การกำหนดจำนวนคณะกรรมการขึ้นอยู่กับภาระหน้าที่ หรือแบ่งงานภายในธนาคารเวลาของแต่ละพื้นที่

4. เจ้าหน้าที่เชื่อมต่อระหว่างผู้ให้บริการและผู้รับบริการ (Matching) ถือเป็นหน้าที่ที่ “สำคัญที่สุด” เพราะต้องพิจารณาความต้องการของผู้ให้บริการให้เหมาะสมกับผู้รับบริการ ต้องมีความคิดสร้างสรรค์ (creative) ในการเชื่อมโยงของบริการต่างๆ และยังต้องสร้างความเชื่อถือให้กับผู้รับบริการอีกด้วย

รูปที่ 5-2: โครงสร้างคณะกรรมการธนาคารเวลา

ที่มา: แนวทางการดำเนินงานธนาคารเวลาแห่งประเทศไทย (กองส่งเสริมสวัสดิการและคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุ, 2562)

อย่างไรก็ดี การตั้งคณะกรรมการธนาคารเวลาในช่วงต้นอาจจะไม่จำเป็นต้องมีองค์ประกอบที่ครบถ้วน แต่ควรจะมีองค์ประกอบหลัก ดังนี้

1. ผู้นำกลุ่ม เป็นผู้ที่เล็งเห็นถึงความสำคัญของธนาคารเวลา และสนับสนุนให้เกิดการทำงานอย่างต่อเนื่อง มีความคิดริเริ่ม และช่วยเหลือธนาคารเวลายามที่เกิดปัญหา รวมทั้งทำหน้าที่สนับสนุนกลไกการติดตามและประเมินผล เพื่อให้เกิดความยั่งยืนของธนาคารเวลาที่ตั้งขึ้น ตัวอย่างที่ปรึกษา เช่น นายก อบต. ผู้บริหารองค์กร

2. ที่ปรึกษา เป็นคนที่สมาชิกกลุ่มและชุมชนให้การยอมรับนับถือ ทำหน้าที่คอยให้คำแนะนำการพัฒนาธนาคารเวลา และเข้ามาช่วยเหลือยามเกิดข้อขัดแย้งหรือเกิดปัญหาขึ้น ตัวอย่างของที่ปรึกษา เช่น เจ้าอาวาส ปราชญ์ชุมชน

3. ตัวกลางผู้ดูแลระบบธนาคารเวลา ทำหน้าที่ดูแลเรื่องระบบฐานข้อมูล การจัดการการเบิกถอน และการสะสมเวลา ตัวกลางผู้ดูแลระบบธนาคารเวลาอาจจะดึงจากสมาชิกที่มีประสบการณ์ในด้านการเงินการธนาคารมาก่อน หรือมีความชำนาญในด้านการจัดทำระบบฐานข้อมูลผ่านโปรแกรม เช่น Excel

4. ผู้จัดการและผู้ประสานงาน ทำหน้าที่สนับสนุนการดำเนินงานในภาคปฏิบัติ ผู้จัดการดูแลการสื่อสารประชาสัมพันธ์และสนับสนุนการดำเนินงานในภาพรวม ส่วนผู้ประสานงานจะเป็นตัวเชื่อมเข้าถึงสมาชิกแต่ละคน ทำหน้าที่ประสานงาน ชี้แจง รับรองกิจกรรมที่เกิดขึ้น และอาจช่วยบันทึกเวลาแทน ตัวอย่างของ

ผู้จัดการ เช่น กำนัน หรือ เจ้าหน้าที่ อบต.ที่มีความชำนาญการ หรือ หัวหน้าฝ่ายในองค์กร ตัวอย่างของผู้ประสานงาน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน หรือเจ้าหน้าที่ อบต. หรือตัวแทนกลุ่มสมาชิกที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

ทั้งนี้ ผู้ที่ทำหน้าที่ในคณะกรรมการธนาคารเวลาสามารถมีหลากหลายบทบาทได้ตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ เช่น หากกลุ่มสมาชิกมีจำนวนไม่มากนัก ผู้นำกลุ่มอาจจะรับบทบาทเป็นทั้งที่ปรึกษาและผู้จัดการร่วมด้วย

ขั้นตอนที่ 3.3 การกำหนดกิจกรรมเบื้องต้น

การระดมความคิดเห็นในขั้นตอนนี้จะมุ่งเน้นที่การร่วมกันคิด “กิจกรรม” ที่จะเติมเต็ม “ช่องว่าง” ที่ระบุไว้ในขั้นตอนที่ 3.1 แนวทางการกำหนดกิจกรรมสามารถดำเนินการได้ในหลายรูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่ 1 การสำรวจความสามารถของสมาชิก และกำหนดกิจกรรมตามความสามารถของสมาชิก
ในการให้บริการที่เกิดความต้องการ สมาชิกจะอาศัยแบบฟอร์มการสำรวจทักษะของกรมกิจการผู้สูงอายุ ซึ่งแบ่งทักษะออกเป็น 6 กลุ่ม และจัดทำในรูปแบบของฐานข้อมูล หรือให้ผู้ประสานงานที่รับรู้ทักษะของสมาชิกกลุ่มทำหน้าที่เป็นตัวกลาง การกำหนดกิจกรรมในธนาคารเวลาจะอาศัยผลการสำรวจทักษะและกำหนดเป็นกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการที่ยังเป็น “ช่องว่าง” อยู่

รูปแบบที่ 2: การกำหนดกิจกรรมจากสมาชิก สมาชิกของธนาคารเวลา รวมทั้งคณะกรรมการธนาคารเวลา นำเสนอและสรุป “ช่องว่าง” ของความร่วมมือทางสังคมที่เกิดขึ้น และเปิดให้สมาชิกสมัครใจที่จะเข้าร่วมเพื่อช่วยเหลือสังคมในประเด็นปัญหาต่างๆ โดยธนาคารเวลาอาจจะพิจารณาเพิ่มกิจกรรมการเพิ่มทักษะให้กับสมาชิกเพื่อให้สามารถเข้าไปช่วยเหลือสังคมได้ดียิ่งขึ้น

ตัวอย่างกิจกรรมจากความต้องการของสมาชิก เช่น ในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 สมาชิกไม่สามารถออกไปตัดผมที่ร้านตามปกติได้ จึงอาจจะมีการสร้างกิจกรรมการช่วยตัดผม เป็นต้น

ตัวอย่างกิจกรรมจากความต้องการของชุมชน เช่น การช่วยเหลือกลุ่มผู้สูงอายุติดเตียง ให้สมาชิกของธนาคารเวลาร่วมกันออกความคิดเห็นว่าจะเข้าไปช่วยเหลือในรูปแบบของกิจกรรมใดได้บ้าง หรือกรณีทางวัดต้องการความช่วยเหลือในการจัดงาน ก็นำความต้องการความช่วยเหลือเข้ามาปรึกษาและเสนอกับธนาคารเวลา เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 3.4 การกำหนดกติกาที่ใช้ภายในกลุ่ม

สมาชิกร่วมกันกำหนดเงื่อนไขกติกาภายในกลุ่มให้เกิดความชัดเจน และเกิดการยอมรับกติกาดังกล่าวตรงกัน เพื่อเป็นหลักเกณฑ์ในการบังคับใช้สำหรับสมาชิกทุกคนที่ทำกิจกรรม ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. รูปแบบการตอบแทน เนื่องจากสมาชิกอาจมีทัศนคติต่อการรวมกลุ่มทางสังคมที่แตกต่างกัน บางคนต้องการสิ่งของ/ค่าตอบแทน บางคนต้องการความดีที่ได้รับการเชิดชู บางคนต้องการความดีแต่ไม่ต้องการชื่อเสียง บางคนต้องการเวลาไว้ใช้สำหรับอนาคต ดังนั้น ธนาคารเวลาต้องกำหนดรูปแบบการตอบแทนที่

เหมาะสมในแต่ละกรณี ซึ่งบางครั้งอาจจะเป็นการเปลี่ยนระบบการตอบแทน เช่น การโอนย้ายคะแนนจากความดีมาเป็นเวลา และการตอบใจหทัยการสะสมในรูปแบบของเวลาจะต้องมีระบบที่ทำให้เกิดความยั่งยืน

โดยธนาคารเวลาจะเป็นเครื่องมือที่เข้ามาเสริมกลไกความร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่เดิม หรืออาจจะเข้ามาทดแทนระบบความร่วมมือทางสังคมแบบเดิมบางส่วน หรือทั้งหมดก็ได้ สมาชิกของกลุ่มความร่วมมือทางสังคมเดิมจะไม่ถูกบังคับให้เข้าไปเป็นสมาชิกของธนาคารเวลา แต่สมาชิกควรหาแนวทางการประสานความร่วมมือกันระหว่างสมาชิกที่มีความต้องการที่หลากหลายเพื่อให้เกิดแรงจูงใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด

ในส่วนนี้ ข้อเสนอจะเป็นการจัดกลุ่มสมาชิกความร่วมมือทางสังคมออกเป็น กลุ่มสมาชิกที่ยังคงใช้ความร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่เดิมเพียงอย่างเดียว กลุ่มสมาชิกที่ต้องการเข้าร่วมเป็นสมาชิกธนาคารเวลา และกลุ่มสมาชิกที่ยังคงเป็นสมาชิกของทั้ง 2 รูปแบบ

2. งบประมาณ การดำเนินการของธนาคารเวลาจะมีต้นทุนในการดำเนินงานเกิดขึ้น และแหล่งที่มาของเงินทุนต้องได้รับการยอมรับจากสมาชิก ซึ่งมี 5 แหล่งเงินทุนที่สำคัญ คือ 1) อุดหนุนโดยเทศบาล หรือองค์กรซึ่งเป็นกลุ่มผู้จัดตั้งธนาคารเวลา 2) กรมกิจการผู้สูงอายุ ผ่าน ศพอส. และ พมจ. 3) เงินรับบริจาค 4) ระบบธนาคารเวลา (ได้เวลาเป็นค่าตอบแทน) หรือ 5) อื่นๆ (เช่น กรณีของโรงพยาบาลพุทธชินราชที่มีโครงการร้านเกี๊ยว หรือการขอโครงการจากหน่วยงานอื่นๆ เพื่อสนับสนุนดำเนินการ)

งบประมาณจะเป็นข้อจำกัดที่ทำให้ธนาคารเวลาอาจจะไม่สามารถทำกิจกรรมบางกิจกรรมได้ ขึ้นกับสมาชิกของกลุ่ม ว่าต้องการจะผลักดันธนาคารเวลาไปในทิศทางใด ดังนั้น การได้รับการอุดหนุนจากกลุ่มผู้จัดตั้งธนาคารเวลาอย่างสม่ำเสมอในรูปแบบของสถานที่ บุคลากร และงบประมาณอุปโภค จะเป็นปัจจัยพื้นฐานที่นำไปสู่ความสำเร็จของธนาคารเวลา

3. สถานที่ตั้ง สถานที่ตั้งจะเป็นศูนย์กลางในการรับสมัครสมาชิกใหม่ การลงบันทึกการสะสม และเบิกถอนเวลา โดยทั่วไป ควรจะต้องเป็นสถานที่ที่สมาชิกสามารถเดินทางได้โดยสะดวก ทั้งนี้ สามารถวางระบบเพื่อสนับสนุนให้สมาชิกไม่จำเป็นต้องเดินทางไปธนาคารเวลาเองได้ เช่น การสมัครสมาชิกผ่าน Google Form หรือการฝากผู้ประสานงานให้ติดต่อธนาคารแทน เป็นต้น

สถานที่ตั้งนั้น จะเชื่อมโยงกับงบประมาณพื้นฐานในการดำเนินงานธนาคารเวลา ซึ่งหากได้รับการช่วยเหลือจากกลุ่มผู้ก่อตั้งธนาคารเวลา ก็สามารถใช้จ่ายพื้นที่ของผู้ให้ทุนได้ เช่น ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุ หรือตั้งอยู่ในองค์กรที่ก่อตั้งธนาคารเวลา เป็นต้น

4. การนับเวลา การนับเวลาต้องมีระเบียบข้อตกลงที่ชัดเจน และเป็นที่ยอมรับเป็นกติกาของกลุ่ม เช่น การนับเวลามีหน่วยวัดเป็น “ชั่วโมง” การคิดเศษของชั่วโมง การกำหนดเวลาโดยใช้รูปแบบของ “กิจกรรม” การกำหนดเวลาที่นับต่อวัน (ขอบเขตการสะสมเวลาต่อวัน) การนับเวลากิจกรรมของกลุ่มสมาชิกที่เข้าไปช่วยเหลือกลุ่มที่ไม่เป็นสมาชิก เป็นต้น

5. การบันทึกเวลา การบันทึกเวลา คือการวางระบบการรายงานกิจกรรมการสะสม และการเบิกถอนเวลา ซึ่งต้องทำให้เกิดความโปร่งใส มีระบบการรับรองยืนยันที่ชัดเจน¹³ และหากเป็นไปได้ ควรจะมีความสะดวกไม่เป็นภาระต่อสมาชิก เช่น ใช้การส่งงานทาง LINE การใช้ผู้ประสานงานในระดับพื้นที่เข้ามาช่วยเป็นตัวแทนการลงข้อมูล หรือหากมีความพร้อม สามารถบันทึกเวลาลงในระบบ software ได้ ซึ่งจะหนุนเสริมการบันทึกให้สะดวกขึ้น (เช่น ตรวจสอบทางแอปพลิเคชัน)¹⁴

6. การเบิกเวลา ธนาคารเวลาที่ดีต้องมีระบบเบิกเวลาที่เหมาะสม ระบบเวลาควรจะต้องตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิก เช่น บางคนต้องการสะสมเวลาเอาไว้ใช้ในระยะเวลา บางคนต้องการสะสมเวลาแล้วใช้ในระยะสั้น หรือหากสมาชิกไม่ต้องการใช้เวลาก็อาจจะต้องวางระบบการ “โอน” เพื่อให้สมาชิกสามารถโอนเวลาในลักษณะอื่นๆ ได้

ทั้งนี้ ประโยชน์ของธนาคารเวลาคือการดูแลซึ่งกันและกัน ดังนั้น จะมีความท้าทายที่สำคัญ คือ 1) หากสมาชิกมีทักษะที่คล้ายคลึงกัน พึ่งพาตัวเองได้และไม่ได้ในลักษณะคล้ายกัน อาจจะไม่เกิดการแลกเปลี่ยนกิจกรรมขึ้นได้ เพราะความต้องการจริงจะเป็นบริการในลักษณะมืออาชีพนอกมากกว่ากิจกรรมโดยธนาคารเวลา หรือ 2) ในกรณีที่กลุ่มผู้รับความช่วยเหลือไม่สามารถกลับมาช่วยสมาชิกคนอื่นๆ กลับคืนได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้สูงอายุ อาจใช้ทางออกหนึ่ง คือ การหากิจกรรมที่ตอบโจทย์ของความร่วมมือทางสังคมเดิมที่มีอยู่ หรือการตอบโจทย์ของชุมชนใหม่ๆ เพื่อช่วยให้สมาชิกสามารถมีกิจกรรมที่สามารถตอบแทนสังคมได้ หรืออาจจะใช้การรับสมาชิกแบบ “ครัวเรือน” เพื่อให้สมาชิกในครัวเรือนสามารถเข้ามาตอบแทนสังคมแทนได้ ซึ่งจะมีผลดีเพิ่มเติมทำให้เกิดการเชื่อมโยงสมาชิกในหลายช่วงอายุ และได้สมาชิกธนาคารเวลาที่มีทักษะหลากหลายเพิ่มขึ้น

7. สัญลักษณ์ของการเป็นสมาชิกธนาคารเวลา โดยทั่วไป สมาชิกจะต้องการสัญลักษณ์เพื่อแสดงความเป็นกลุ่ม ซึ่งจะทำให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนกิจกรรม การใช้ป้ายชื่อเช่นปัจจุบันอาจจะไม่ตอบโจทย์ ดังนั้น คณะกรรมการควรพิจารณาหาทุนสนับสนุนเพื่อจัดหาเสื้อสมาชิก เพื่อใช้เป็นตัวแสดงเชิงสัญลักษณ์เวลาทำกิจกรรมกลุ่ม

¹³ ประเทศไทยได้มีการประกาศใช้ “พระราชบัญญัติคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล พ.ศ. 2562” ซึ่งมีสาระสำคัญคือ ผู้จัดเก็บข้อมูลจะต้องปฏิบัติตาม พ.ร.บ. และจะต้องให้ความคุ้มครองความปลอดภัยชุดข้อมูลที่จัดเก็บ ดังนั้น การบันทึกเวลาจะต้องมีการคำนึงการคุ้มครองข้อมูล และให้สิทธิของเจ้าของข้อมูล ตามหลัก พ.ร.บ. ด้วย; รายละเอียดเกี่ยวกับ พ.ร.บ. คุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล โปรดดู http://www.ratchakittha.soc.go.th/DATA/PDF/2562/A/069/T_0052.PDF

¹⁴ ปัจจุบันสโมสรโรตารี (ส่วนดำเนินงานธนาคารเวลา) ได้มีการพัฒนาระบบฐานข้อมูลบันทึกเวลา ซึ่งสามารถนำมาใช้สนับสนุนการบันทึกเวลาของธนาคารเวลาได้เลย และทาง สสส. ก็ได้มีการพัฒนาระบบฐานข้อมูลร่วมกับศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (National Electronics and Computer Technology Center : NECTEC) ซึ่งกำลังดำเนินงานพัฒนาอยู่

8. การติดตามและประเมินผลในระดับกิจกรรม ธนาคารเวลาควรมีการวางรูปแบบการติดตามและประเมินผล ทำให้ทราบถึงคุณภาพของการดำเนินงาน ความเสียหายที่เกิดขึ้น เพื่อให้สามารถจัดกิจกรรมและผู้ที่จะดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ตัวอย่างเช่น การให้ผู้ประสานงานติดตามผลการดำเนินงานโดยการติดต่อส่วนตัวกับผู้รับบริการ และทำการรวบรวมข้อมูลให้กับผู้จัดการเพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการดำเนินงานธนาคารเวลาต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 การจัดตั้งและเริ่มดำเนินการธนาคารเวลา

คณะกรรมการธนาคารเวลาเตรียมความพร้อมของสถานที่ การวางระบบการดำเนินการ การกำหนดวันและเวลาดำเนินการ การกำหนดวันเริ่มโครงการ การกำหนดกฎระเบียบต่างๆ อย่างเป็นรูปธรรม เช่น จัดทำเป็นเอกสารสรุป และทำการประชาสัมพันธ์โครงการของกลุ่มให้กับพื้นที่ เพื่อให้เกิดการรับรู้ และเกิดการให้ความร่วมมือสนับสนุนจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม

จากนั้น ธนาคารเวลาเริ่มดำเนินการผ่านการจัดกิจกรรมการช่วยเหลือ และเริ่มต้นการเบิก-ถอนเวลาในรูปแบบที่เห็นพ้องต้องกันเอาไว้

ขั้นตอนที่ 5 การกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมในธนาคารเวลา

คณะกรรมการธนาคารเวลาควรมีแนวทางในการกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมในธนาคารเวลาอยู่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งอาจจะทำได้ในรูปแบบของการทำให้ผู้ที่ช่วยเหลือสังคมได้รับการยกย่อง หรือการให้ข้อมูลสรุปของกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้สมาชิกและสังคมในวงกว้างเห็นถึงประโยชน์ของธนาคารเวลา

ตัวอย่างเช่น การสนับสนุนการเล่าสู่กันในกลุ่มสมาชิกและในชุมชน การให้ไปประกาศ/สายสะพายการรายงานผล “เวลา” ผ่านการประชุมประชาคม หรือประชาสัมพันธ์ลงในโซเชียลเน็ตเวิร์ค เช่น Facebook หรือ Youtube เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 6 เสริมพลังผ่านการทบทวนการดำเนินการ การฝึกอบรม และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์

เมื่อธนาคารเวลาได้มีการดำเนินงานมาในระยะหนึ่งแล้ว ควรจะต้องมีการประชุมกลุ่มสมาชิกเพื่อทบทวนการดำเนินงานที่ผ่านมา นำเสนอปัญหาที่เกิดขึ้น ร่วมกันแก้ไขปัญหา และเสนอแนะแนวทางในการพัฒนากิจกรรมเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิก ต่อชุมชน และต่อสังคมให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งอาจจะอยู่ในรูปแบบของกระบวนการถอดบทเรียนการดำเนินงานธนาคารเวลา เพื่อสะท้อนการดำเนินงานและเป็นการติดตามประเมินผลในรูปแบบของการเสริมพลังซึ่งกันและกัน เป็นวงจรของการเรียนรู้และการวางแผนการพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ-ประสิทธิผล

นอกจากนี้ ควรจะมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ผ่านการจัดการอบรม การดูงาน หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างธนาคารเวลา ซึ่งมีเพียงเป็นการเพิ่มพูนศักยภาพและทักษะ แต่ยังไม่ไปสู่การสร้าง

เครือข่ายการแลกเปลี่ยนทางสังคมที่เข้มแข็งต่อไปได้ด้วย ทั้งนี้ การสังเคราะห์บทเรียนที่เกิดขึ้นก็อาจจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาธนาคารเวลาในพื้นที่อื่นๆ ผ่านกระบวนการที่ต่อเนื่องจากการถอดบทเรียน การติดตามผล การประเมินผล โดยสังเคราะห์บทเรียนที่ได้และรายงานการดำเนินงานไปยังส่วนกลางของธนาคารเวลาในแต่ละระดับ อาทิ ระดับชุมชน ระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และระดับประเทศ

ขั้นตอนที่ 7 การขยายผล “ธนาคารเวลา” ให้กว้างขึ้น เข้าถึงกลุ่มความร่วมมือทางสังคมและชุมชนในวงกว้างมากขึ้น

เมื่อดำเนินการธนาคารเวลาในกลุ่มความร่วมมือทางสังคมมาระยะหนึ่ง จำนวนสมาชิกธนาคารเวลาจะเริ่มคงตัว (ดูรูปที่5-1 ประกอบ)

ดังนั้น การขยายผลธนาคารเวลาจะสามารถทำได้ใน 2 รูปแบบ คือ 1) การขยายผลธนาคารเวลาผ่านการเชื่อมโยงความร่วมมือทางสังคมอื่นๆ เช่น ประสานไปยังกลุ่มชมรมนักเรียน นักศึกษา สถานศึกษา หรือกลุ่ม/ชมรมผู้สูงอายุ หรือกลุ่มองค์กรต่างๆ ในพื้นที่เพื่อเข้าร่วมเป็นสมาชิก และ 2) เมื่อธนาคารเวลามีการพัฒนาไปในระดับหนึ่งแล้ว และเกิดเป็นความร่วมมือทางสังคมที่สนับสนุนความช่วยเหลือกันภายในกลุ่มและภายในชุมชนอย่างปรากฏชัด ธนาคารเวลาควรเปิดรับสมาชิกเป็นการทั่วไป โดยอาศัยช่องทางการสื่อสารต่างๆ ในวงกว้าง เปิดรับสมาชิกทั่วไปในชุมชน (ที่ธนาคารเวลายังเข้าไม่ถึง) ให้เข้ามาร่วมกับธนาคารเวลา

ทั้งนี้ เมื่อรับสมาชิกใหม่ คณะกรรมการควรประชาสัมพันธ์หลักเกณฑ์ กฎระเบียบผ่านการปฐมนิเทศ เพื่อเข้าใจ รับรู้ กฎ กติกา แนวทางต่างๆ ในการช่วยเหลือผู้รับบริการ

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

6.1 สรุปผลการศึกษา

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์โดยหลัก คือ การประเมินผลการดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทย เพื่อจะนำไปสู่การวิเคราะห์ ทบทวน ปรับปรุง แนวทางการดำเนินงาน โดยอาศัยกรณีศึกษาจากพื้นที่ที่ประสบผลสำเร็จ และปรับปรุงแนวทางการดำเนินงาน เพื่อการพัฒนาคู่มือธนาคารเวลาของประเทศไทย ฉบับปรับปรุง ปีงบประมาณ 2564

คณะผู้วิจัยได้ทำการคัดเลือกพื้นที่ศึกษาจากพื้นที่ที่มีผลการดำเนินงานโดดเด่น มีการดำเนินงานเกิดขึ้นแล้วระยะหนึ่ง ทำให้สามารถเรียนรู้และพิจารณาปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จ เพื่อจะใช้เป็นบทเรียนแก่พื้นที่อื่นๆ ได้ และเป็นพื้นที่ที่กำกับการดำเนินงานโดยกรมกิจการผู้สูงอายุเป็นหลัก ประกอบด้วยพื้นที่ 10 แห่ง คือ 1) ธนาคารเวลาเขตนานาวา กรุงเทพฯ 2) ธนาคารเวลาวัดไชยทิศ กรุงเทพฯ 3) ธนาคารเวลาโรงพยาบาลพุทธชินราช จ.พิษณุโลก 4) ธนาคารเวลาเทศบาล ทพทัน จ.อุทัยธานี 5) ธนาคารเวลา อบต. เวียงกานต์ จ.ลำพูน 6) ธนาคารเวลาตำบลหนองตองพัฒนา จ.เชียงใหม่ 7) ธนาคารเวลา อบต. บ้านในดง จ.เพชรบุรี 8) ธนาคารเวลาตำบลช่องลม จ.กำแพงเพชร 9) ธนาคารเวลา อบต. นาคุณใหญ่ จ.นครพนม และ 10) ธนาคารเวลาตำบลวัฒนา จ.สกลนคร

ผลการประเมินลำดับขั้นการพัฒนาธนาคารเวลาที่มีการดำเนินงานเกิดขึ้นแล้วระยะหนึ่ง พบว่า

1. ธนาคารเวลาที่ไม่ได้ประยุกต์ใช้ “ธนาคารเวลา” ในพื้นที่ หรือกล่าวได้ว่า เป็นเพราะพื้นที่สามารถแก้ไขปัญหาได้โดยไม่ต้องใช้ธนาคารเวลาเข้ามาเป็นเครื่องมือเสริม ประกอบด้วย ธนาคารเวลาทพทัน

2. ธนาคารเวลาที่มีศักยภาพในการดำเนินงาน คือ สะท้อนความสามารถของธนาคารเวลาในการสร้างกิจกรรมต่อยอดจากความร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่เดิม มีการสร้างกิจกรรม “ธนาคารเวลา” เพื่อเสริมกลไกความร่วมมือทางสังคมที่มีอยู่ แต่ยังไม่เน้นการเบิกใช้เวลา เนื่องจากอุปสรรคในการดำเนินตามหลักปรัชญาธนาคารเวลา หรือเงื่อนไขทางบริบทของพื้นที่ ตัวอย่างเช่น การขาดทักษะของสมาชิกนำไปสู่ปัญหาการไม่แลกเปลี่ยน หรือการขาดการเบิกถอนและบันทึกเวลาตามหลักการธนาคารเวลา ประกอบด้วย ธนาคารเวลายานนาวา พุทธชินราช หนองตองพัฒนา และวัฒนา

3. ธนาคารเวลาที่มีศักยภาพจะพัฒนาให้เกิดการดำเนินตามหลักปรัชญาธนาคารเวลาได้ คือ สะท้อนความสามารถในการเบิกใช้ “เวลา” อย่างเหมาะสม และสะท้อนถึงการประยุกต์ใช้ธนาคารเวลาตามหลัก

ปรัชญาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนเพื่อต่อยอดจากกิจกรรมพื้นฐานเดิม มีกิจกรรมสะสมเวลา และเบิกใช้เวลา เพื่อตอบโจทย์ของสมาชิกและชุมชน ประกอบด้วย วัดไชยทิศ เวียงกานต์ บ้านในดง ช่องลม และนาคุณใหญ่

เมื่อพิจารณาถึงประสิทธิภาพของธนาคารเวลาทั้ง 10 แห่ง พบว่า ในภาพรวม ธนาคารเวลาที่ทำการศึกษามีความพยายามพัฒนากิจกรรมและกระบวนการดำเนินงานในพื้นที่ที่มีความเหมาะสม เพื่อกระตุ้นให้เกิดการดำเนินกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเวลาตามหลักการธนาคารเวลา

เมื่อพิจารณาประสิทธิผลของธนาคารเวลา ซึ่งพิจารณาจากการนำเอาระบบ “ธนาคารเวลา” เข้ามาเพื่อสร้างกิจกรรมให้เกิดขึ้นมากกว่าเดิมตามเป้าประสงค์ของโครงการ พบว่า ธนาคารเวลาส่วนมากสามารถประยุกต์ใช้หลักปรัชญาธนาคารเวลา เพื่อตอบโจทย์วัตถุประสงค์ความต้องการของพื้นที่ได้เป็นอย่างดี ในส่วนนี้ประกอบด้วย ธนาคารเวลาวัดไชยทิศ พุทธชินราช เวียงกานต์ บ้านในดง ช่องลม นาคุณใหญ่ และพัฒนา ขณะเดียวกัน ในบางพื้นที่นั้น การประยุกต์ใช้หลักปรัชญาธนาคารเวลายังคงตอบโจทย์วัตถุประสงค์ความต้องการของพื้นที่เพียงบางส่วน เนื่องจากการดำเนินงานพบอุปสรรคหรือเงื่อนไขเชิงบริบทพื้นที่บางประการ ส่งผลให้การดำเนินงานธนาคารเวลา ยังไม่ตอบโจทย์ความต้องการของพื้นที่โดยสมบูรณ์ ในส่วนนี้ประกอบด้วย ธนาคารเวลายานนาวา และหนองตองพัฒนา

ดังนั้น เมื่อพิจารณาภาพกว้างของการดำเนินงานธนาคารเวลาในประเทศไทย จากกรณีศึกษาทั้ง 10 แห่ง คณะผู้วิจัยมีความเห็นว่า การดำเนินงานธนาคารเวลาในประเทศไทยในกลุ่มลำดับขั้นที่ 2 และ 3 มีทิศทางดำเนินงานไปในเชิงบวก และมีศักยภาพที่จะนำมาใช้เป็นกลไกรองรับสังคมผู้สูงอายุได้ ควรมีการสนับสนุนให้เกิดการดำเนินงานต่อ

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากบริบทของแต่ละพื้นที่จะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะกำกับรูปแบบการดำเนินงาน บริบทของพื้นที่จึงเป็นได้ทั้งปัจจัยหนุนเสริมให้การดำเนินงานธนาคารเวลาเกิดความสำเร็จ และอาจจะเป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดอุปสรรคในการดำเนินงานตามหลักปรัชญาธนาคารเวลา

ในแง่นี้ เพื่อจะพัฒนากลไกธนาคารเวลาให้สามารถดำเนินงานได้จริง จึงมีความจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ และมีกลไกรองรับการพัฒนาารูปแบบธนาคารเวลาเฉพาะทางที่มีความยืดหยุ่น เพื่อเปิดโอกาสให้แต่ละท้องถิ่นได้ประยุกต์ใช้ปรัชญาธนาคารเวลาอย่างมีความเหมาะสม โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการเสนอแนวทางการขยายผลในรูปแบบของ 1) การดำเนินการตามหลักการธนาคารเวลาแบบดั้งเดิม และ 2) ดำเนินการตามหลักการ “ธนาคารเวลา+ (พลัส)” ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปในส่วนข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สุดท้ายนี้ งานวิจัยชิ้นนี้ดำเนินการประเมินผลภายใต้ข้อจำกัดของสถานการณ์โรคระบาด โควิด-19 ส่งผลให้คณะผู้วิจัยไม่สามารถลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์ รวมถึงสัมภาษณ์เชิงลึกกับสมาชิกธนาคารเวลาเป็นรายบุคคลได้ ข้อค้นพบในงานวิจัย จึงเป็นข้อค้นพบในระดับภาพกว้าง (macro) เป็นหลัก ในแง่นี้ ข้อจำกัดดังกล่าวอาจส่งผลให้เกิดช่องว่างในงานวิจัยในส่วนภาพย่อย (micro) เช่น ความเข้าใจในปรัชญาธนาคารเวลาของสมาชิก การพิจารณาเรื่องการเห็นคุณค่าของเวลาของสมาชิก มูลเหตุที่สมาชิกตัดสินใจไม่สะสมหรือ

แลกเปลี่ยนเวลา รวมไปถึงความต้องการส่วนบุคคลของการเข้าร่วมเป็นสมาชิกธนาคารเวลา เป็นต้น ซึ่งอาจจะต้องมีการศึกษาวิจัยเพื่อขยายผลเพิ่มในส่วนของภาพย่อยต่อไปในอนาคต

6.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย คณะผู้วิจัยได้จำแนกออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) ข้อเสนอแนะเพื่อการขยายผลการดำเนินงานธนาคารเวลาภายใต้การดูแลของกรมกิจการผู้สูงอายุ เพื่อเสนอแนะกลไกรองรับการพัฒนา รูปแบบธนาคารเวลาเฉพาะทางที่มีความยืดหยุ่น เพื่อหนุนเสริมให้แต่ละท้องถิ่นสามารถประยุกต์ใช้ปรัชญาธนาคารเวลาอย่างมีความเหมาะสมตามความต้องการของพื้นที่ และ 2) ข้อเสนอแนะเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานธนาคารเวลา เพื่อเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานให้ธนาคารเวลาเกิดประสิทธิภาพ

6.2.1 ข้อเสนอแนะเพื่อการขยายผลการดำเนินงานธนาคารเวลาภายใต้การดูแลของกรมกิจการผู้สูงอายุ

ในส่วนของการขยายผลการดำเนินงานธนาคารเวลา คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า การดำเนินงานธนาคารเวลาในประเทศไทยที่มีความเหมาะสม สามารถดำเนินงานได้ใน 2 ลักษณะ คือ

1. **ดำเนินการตามหลักการธนาคารเวลาแบบดั้งเดิม** หมายถึง ธนาคารเวลาที่ดำเนินตามแนวทางธนาคารเวลาต่างประเทศอย่างเคร่งครัด มุ่งเน้นการสะสมเวลา การเบิกถอนเวลาเพื่อใช้งาน และการแลกเปลี่ยนที่มีความเท่าเทียมกัน โดยการแลกเปลี่ยนดังกล่าว จะเป็นการแลกเปลี่ยนภายในกลุ่มสมาชิกธนาคารเวลา รายละเอียดของการดำเนินงานในส่วนนี้ จะไม่มีความแตกต่างไปจากข้อสรุปเรื่องแนวทางการดำเนินงานธนาคารเวลาที่เกิดขึ้นแล้ว ดังเช่นที่ปรากฏในคู่มือธนาคารเวลาต่างๆ ณ ปัจจุบัน

2. **ดำเนินการตามหลักการ “ธนาคารเวลา+ (พลัส)”** หมายถึง การนำแนวคิดการแลกเปลี่ยนเวลา มา “ประยุกต์ใช้” อย่างเหมาะสมตามบริบทและความต้องการของพื้นที่ โดยเปิดให้มีความยืดหยุ่นในการนำกลไกธนาคารเวลาไปใช้งาน และอาจจะไม่จำกัดการแลกเปลี่ยนเฉพาะสมาชิกธนาคารเวลาเท่านั้นที่สามารถเข้ามาใช้ธนาคารเวลาได้ ตัวอย่างเช่น ในส่วนการสะสมเวลาอาจจะใช้เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้ให้บริการ ว่าต้องการสะสมคะแนนเป็นเวลา หรือสะสมคะแนนในรูปแบบอื่นๆ (เช่น เป็นความดี หรือไม่มีการสะสมเลย) ในส่วนการเบิกถอนอาจจะไม่จำเป็นต้องอยู่ในรูปของเวลา แต่อาจจะอยู่ในรูปแบบอื่นๆ เช่น เป็นสิ่งของ บัตรของขวัญ ประกาศนียบัตร สายสะพาย การเชิดชูการทำความดี หรือแม้กระทั่งค่าตอบแทนในรูปแบบของตัวเงิน เป็นต้น ในส่วนนิยามความเท่าเทียม อาจจะขยายไปกว้างกว่าแค่ต่อปัจเจกหรือบุคคลต่อบุคคล (แบบ 1:1) ไปเป็นความเท่าเทียมในระดับครัวเรือน ที่สมาชิกในครัวเรือนสามารถเป็นผู้ตอบแทนแทนสมาชิกในครัวเรือนที่ไปรับความช่วยเหลือได้

ในแง่นี้ การขยายผลธนาคารเวลาทั้ง 2 รูปแบบ ต่างมีข้อดีข้อด้อยที่แตกต่างกัน

ในรูปแบบแรกจะเป็นการพัฒนาที่มุ่งเน้นไปที่ความเป็นปัจเจกในลักษณะสังคมตะวันตก ซึ่งจะเหมาะกับการจัดตั้งในบริบทของสังคมสมัยใหม่ เช่น การจัดตั้งธนาคารเวลาในสถานที่ทำงาน/สถานประกอบการ ในขณะที่เดียวกัน รูปแบบแรกจะมีข้อด้อย คือ เกิดข้อจำกัดเชิงนิยามและหลักการ ซึ่งจำกัดเพียงการแลกเปลี่ยนหน่วยของเวลาเท่านั้น ส่งผลให้ขนาดของธนาคารเวลารูปแบบนี้มีข้อจำกัดในการขยายขนาด

ในรูปแบบที่สองจะมุ่งเน้นไปที่การประยุกต์ใช้เครื่องมือเพื่อแก้ไขปัญหาในระดับชุมชน ซึ่งจะเหมาะกับการจัดตั้งในกลุ่มสังคมที่ต้องการเครื่องมือเข้ามาช่วยเหลือแก้ไขปัญหาในชุมชน รูปแบบที่สองจะมีข้อด้อยคือ 1) ความชัดเจนของรูปแบบดำเนินการ ซึ่งจะปรับเปลี่ยนไปตามความตกลงของสมาชิก และยังไม่พบต้นแบบที่ระบุได้ชัดว่า รูปแบบการดำเนินการที่เหมาะสมจะต้องมีลักษณะอย่างไร และ 2) ความยั่งยืนระยะยาว เนื่องจากรูปแบบที่สองนี้ไม่เชื่อมโยงกับการแลกเปลี่ยนเวลาแบบปกติ จึงจะต้องมีกลไกที่จะใช้รองรับสำหรับการเบิกจ่ายคะแนนในรูปแบบต่างๆ

6.2.2 ข้อเสนอแนะเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานธนาคารเวลา

สำหรับข้อเสนอแนะเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่า ธนาคารเวลาที่สมควรจะมีคุณลักษณะ คือ

- ปัจจัยพื้นฐาน: พื้นที่มีฐานความร่วมมือทางสังคมเดิมที่เข้มแข็ง เช่น ฐานทางวัฒนธรรม (ลงแขกเกี่ยวข้าว – เอามื้อเอ่าวาน) หรือ ฐานความร่วมมือในชุมชน (ศูนย์การเรียนรู้ เทศบาล อบต. ระบบอาสาสมัคร รพสต. วัด กำนัน/ผู้ใหญ่บ้าน สมาคมโรตารี จิตอาสา ธนาคารความดี หรืออื่นๆ)
- สมาชิกและกิจกรรม: รวบรวมขึ้นจากกลุ่มความร่วมมือทางสังคมที่เป็นจุดตั้งต้น และพัฒนากิจกรรมเพื่อตอบสนองและขยายผลจากที่มีอยู่เดิม เสริมด้วยการตอบโจทย์ความต้องการของสมาชิกและสังคม
- การตอบแทน: เพื่อให้ทัศนคติการรวมกลุ่มของสมาชิกตรงกัน ธนาคารเวลาต้องกำหนดรูปแบบการตอบแทนให้เหมาะสมตามแต่บริบท บางกรณีอาจเป็นการเปลี่ยนระบบการตอบแทน เช่น การโอนย้ายคะแนนความดีเป็นเวลา และการสะสมในรูปแบบของเวลาต้องมีระบบที่ทำให้เกิดความยั่งยืน
- งบประมาณ: ธนาคารเวลามีต้นทุนดำเนินงาน ดังนั้น แหล่งที่มาของเงินทุนจะต้องได้รับการยอมรับจากสมาชิก ซึ่งได้มาจาก 5 แหล่งสำคัญ คือ 1) อุดหนุนโดยเทศบาล 2) กรมกิจการผู้สูงอายุ ผ่าน ศพอส. และ พมจ.3) เงินบริจาค 4) ระบบเวลา (ได้เวลาเป็นค่าตอบแทน) 5) อื่นๆ (เช่น โครงการร้านเก็อกูลของพุทธชินราช หรือการขอโครงการจากหน่วยงานอื่นๆ) ทั้งนี้ การมีเงินหนุนเสริมแบบให้เปล่า 1-2 หมื่นบาทต่อปี (ให้ตรงกับธนาคารเวลาในการบริหารจัดการ) จะช่วยอำนวยความสะดวกได้ดียิ่งขึ้น
- สถานที่ตั้ง: สามารถเดินทางได้สะดวก หรือมีระบบสนับสนุนให้ไม่ต้องเดินทางไปธนาคารเวลา เช่น การสมัครสมาชิกผ่าน Google Form หรือการฝากผู้ประสานงานให้ติดต่อแทนได้

- การประชาสัมพันธ์: ต้องทำอย่างต่อเนื่องเพื่อเสริมความยั่งยืน เช่น ใช้การประชุมหมู่บ้านเพื่อแจก เบี้ยผู้สูงอายุ การเข้าไปสอนในโรงเรียนผู้สูงอายุ วัด เสียงไร้สาย หรือ Social Network อย่าง LINE กลุ่ม Facebook Youtube เป็นต้น
- โครงสร้างการบริหารจัดการ: ต้องการผู้นำและผู้สนับสนุนที่ทำงานอย่างต่อเนื่อง รู้จักกับสมาชิก มีที่ปรึกษาที่ชุมชนยอมรับนับถือ เช่น พระ หรือนายกเทศมนตรี ควรดึงผู้ที่มีทักษะเหมาะสมเข้ามาเป็นคณะกรรมการ เช่น อดีตเจ้าหน้าที่ธนาคารมาดูแลการเบิกถอน ลงเวลา หรือผู้ประสานงาน ประจำหมู่บ้านที่เชื่อมกับสมาชิกในระดับหมู่บ้าน ช่วยทำหน้าที่ประสานงาน ชี้แจง รับรอง กิจกรรม และลงบันทึกเวลาให้
- สัญลักษณ์ของการเป็นสมาชิก: สมาชิกต้องการสัญลักษณ์นอกเหนือจากป้ายชื่อ อาจใช้เสื้อ สมาชิกธนาคารเวลาเป็นตัวแสดงเชิงสัญลักษณ์เวลาทำกิจกรรม
- ทักษะของสมาชิก: ทักษะของสมาชิกต้องมีความหลากหลายเพียงพอ ซึ่งจะมีความท้าทาย คือ กรณีที่สมาชิกมีทักษะคล้ายคลึงกัน หรือกรณีผู้รับความช่วยเหลือบางส่วนไม่สามารถกลับมาช่วยผู้อื่นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุ ในกรณีนี้ มีทางออกหนึ่งคือ การหากิจกรรมที่ตอบโจทย์ความร่วมมือที่มีอยู่เดิม การตอบโต้ของชุมชนใหม่ๆ หรืออาจจะใช้การรับสมาชิกแบบ “ครัวเรือน” เพื่อเชื่อมโยงสมาชิกในหลายช่วงอายุ และเพิ่มทักษะของสมาชิกในธนาคาร
- การเชื่อมโยงข้อมูล: การจัดเก็บข้อมูลมีทั้งการจัดเก็บอย่างเป็นระบบ และการเชื่อมโยงความต้องการความช่วยเหลือเข้ากับผู้ที่มีทักษะเหมาะสม มี 3 รูปแบบที่ช่วยเชื่อมโยงข้อมูลได้ คือ 1) การใช้ระบบ Software IT 2) การติดต่อผ่าน LINE และ 3) การใช้ผู้ประสานงานในระดับพื้นที่
- มาตรการกระตุ้นให้เกิดกิจกรรม: การทำให้ข้อมูลปรากฏชัดและสนับสนุนการแข่งขันจะเป็น มาตรการหนุนเสริมในการสร้างกิจกรรม เช่น การเล่าสู่กันฟัง มีการให้ใบประกาศ/สายสะพาย การรายงานผล “เวลา” ผ่านการประชุมประชาคม หรือประชาสัมพันธ์ทาง Social Network ต่างๆ
- การบันทึกเวลา: ต้องมีระเบียบข้อตกลงที่ชัดเจน และเป็นที่ยอมรับของสมาชิก เช่น กิจกรรมระหว่างสมาชิกด้วยกันจะนับอย่างไร? กับกลุ่มที่ไม่เป็นสมาชิกจะนับอย่างไร? นอกจากนี้ ระบบการบันทึกเวลาจะต้องไม่เป็นภาระสมาชิก เช่น ให้ส่งงานทาง LINE ได้ หรือใช้ Software แทนสมุดบันทึก (เช่น บันทึกและตรวจสอบทางแอปพลิเคชัน)
- การเบิกเวลา: ต้องมีระบบการเบิกเวลาที่เหมาะสม ควรตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิก เช่น ต้องการสะสมเวลาไว้ใช้ในระยะเวลา ต้องการสะสมเวลาเพื่อใช้ในระยสั้น หรือหากสมาชิกไม่ต้องการเวลาก็อาจจะต้องวางระบบการ “โอน” รูปแบบต่างๆ ขึ้น
- ระบบติดตามและประเมินผลในระดับกิจกรรม: ควรมีระบบติดตามและประเมินผล เพื่อให้ทราบคุณภาพการดำเนินงาน ความเสียหายที่เกิดขึ้น และเพื่อให้สามารถจัดกิจกรรมและผู้ดำเนินการ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

- การแลกเปลี่ยนประสบการณ์: การแบ่งปันประสบการณ์ในแง่มุมต่างๆ เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในธนาคารเวลาอื่นๆ เช่น กิจกรรม การร่วมกันแก้ไขปัญหาและอุปสรรค ความสนใจของสมาชิก ความไม่เข้าใจ ความต้องการเพิ่มกิจกรรมใด หรือรูปแบบการดำเนินงานที่เหมาะสม
- ความต่อเนื่องและยั่งยืน: ความต่อเนื่องจะเกิดขึ้นได้ใน 3 ลักษณะ คือ 1) หน่วยงานภาครัฐทุกระดับ ตั้งแต่ระดับนโยบาย ระดับจังหวัด และระดับพื้นที่ให้ความสำคัญ สนับสนุนและไม่ปรับเปลี่ยนทิศทางนโยบาย 2) การตั้งหน่วยงานกลางขึ้นเป็นองค์กรธนาคารเวลาแห่งประเทศไทยเพื่อช่วยจัดการธนาคารเวลาในภาพใหญ่ จะช่วยทำให้เกิดความเชื่อมั่นมากยิ่งขึ้น และช่วยลดเสถียรภาพของธนาคารเวลา 3) ความต่อเนื่องในระดับจุลภาค องค์กรพื้นฐานที่นำธนาคารเวลาไปใช้มีความมั่นคงและให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

ในส่วนนี้ คู่มือธนาคารเวลา ซึ่งจะถูกใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานของแต่ละท้องถิ่น จึงควรที่จะต้องเพิ่มเนื้อหารองรับการประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมตามบริบทและความต้องการของพื้นที่ด้วย (คณะผู้วิจัยได้นำเสนอแนวทาง “7 ขั้นตอนเชิงปฏิบัติการจัดตั้งธนาคารเวลาในพื้นที่” ซึ่งปรับปรุงเพิ่มเติมให้มีเนื้อหารองรับการประยุกต์ใช้หลักการธนาคารเวลา โดยรายละเอียดจะปรากฏในบทที่ 5 ของรายงานฉบับนี้)

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2562). รายงานประจำปี 2562.

https://www.dop.go.th/download/implementation/th1590904261-1168_0.pdf

กองส่งเสริมสวัสดิการและคุ้มครองสิทธิผู้สูงอายุ. (2562). แนวทางการดำเนินงานธนาคารเวลาแห่งประเทศไทย. https://www.dop.go.th/download/knowledge/th1561952989-231_0.pdf

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุ. (2560). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2560.

https://www.dop.go.th/download/knowledge/th1552463947-147_0.pdf

มูลนิธิวิจัยเพื่อพัฒนามนุษย์และชุมชน. (2564). โครงการการศึกษาการพัฒนา รูปแบบและกลไกการดำเนินงานธนาคารเวลารองรับสังคมสูงวัยในเขตเมือง. สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

สถาบันรับรองคุณภาพสถานพยาบาล. (2562). ถอดบทเรียนงานประชุมวิชาการ 20th HA National Forum By HAI Note Taker 2019. <http://www.sskh.moph.go.th/ha/academic/02-07-19093259.pdf>

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2564). โครงการ ศึกษาาระบบหลักประกันความปลอดภัยรองรับการดำเนินงานธนาคารเวลาชุมชน. สนับสนุนโดย โครงการขับเคลื่อนและพัฒนา รูปแบบการดำเนินงานธนาคารเวลาในระดับชุมชน และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

เนตร หงษ์ไกรเลิศ และ กุสธิดา จันทร์เจริญ. (2561). การวิจัยและพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายในการดำเนินงาน “ธนาคารเวลา”. <https://rcfcd.com/?p=9823>

ภาษาอังกฤษ

Barrow, C.J. (2000). Social Impact Assessment: an introduction.

CDC. (n.d.). Logic Models. <https://www.cdc.gov/eval/steps/step2/index.htm>

Collom, E. (2007). The motivations, engagement, satisfaction, outcomes, and demographics of time bank participants: survey findings from a US system. international Journal of Community Currency research, 11(1), 36-83.

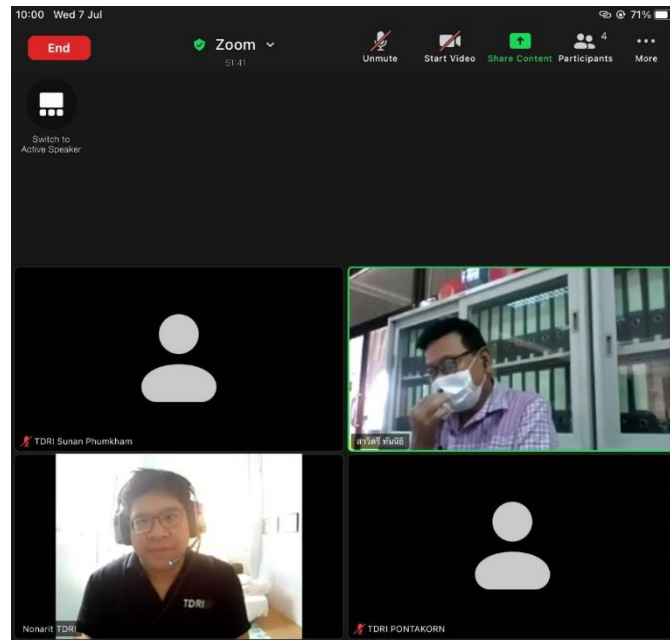
Collom, E. (2008). Engagement of the elderly in time banking: The potential for social capital generation in an aging society. *Journal of aging & social policy*, 20(4), 414-436.

Ozanne, L. K. (2010). Learning to exchange time: Benefits and obstacles to time banking.

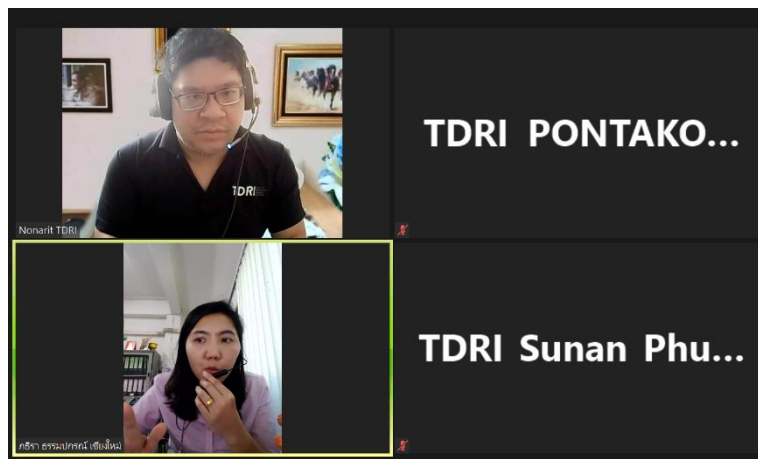
Seyfang, G. (2004). Time banks: rewarding community self-help in the inner city?. *Community Development Journal*, 39(1), 62-71.

ภาคผนวก ก การสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับธนาคารเวลา

ภาพการสัมภาษณ์ธนาคารเวลาที่พัทธ์ วันที่ 7 กรกฎาคม 2564

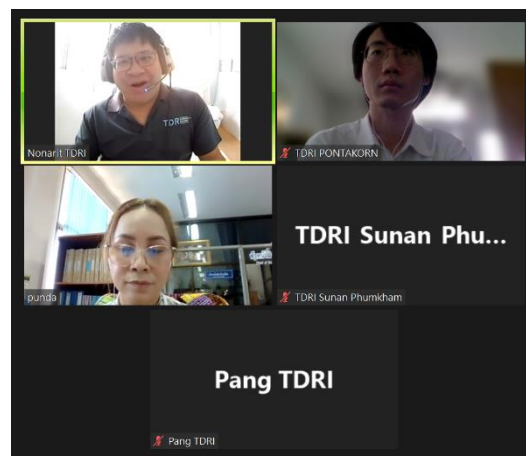
ภาพการสัมภาษณ์ธนาคารเวลาธรรมปกรณ์ เชียงใหม่ วันที่ 13 กรกฎาคม 2564

ภาพการสัมภาษณ์ธนาคารเวลาเวียงกานต์ วันที่ 19 กรกฎาคม 2564

ภาพการสัมภาษณ์ธนาคารเวลาช่องลม วันที่ 22 กรกฎาคม 2564

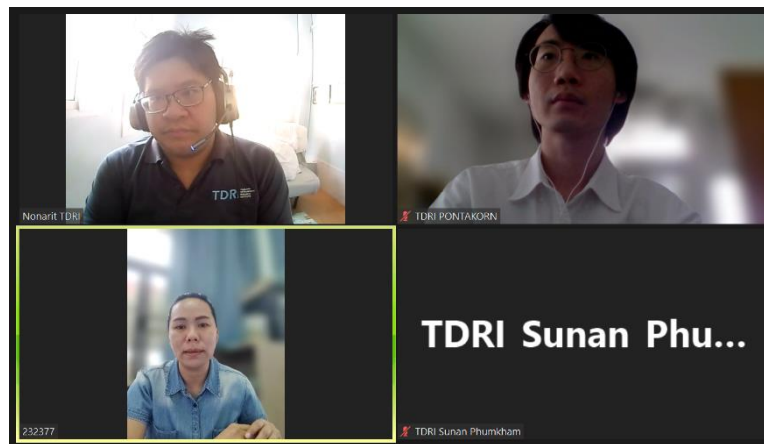
ภาพการสัมภาษณ์ธนาคารเวลานาคูณใหญ่ วันที่ 22 กรกฎาคม 2564

ภาพการสัมภาษณ์ธนาคารเวลาพุทธชินราช วันที่ 29 กรกฎาคม 2564

ภาพการสัมภาษณ์ธนาคารเวลาบ้านในดง วันที่ 5 สิงหาคม 2564

ภาพการสัมภาษณ์ธนาคารเวลาวัดนา วันที่ 9 สิงหาคม 2564

ภาพการสัมภาษณ์ธนาคารเวลาวัดไชยทิศ วันที่ 10 สิงหาคม 2564

ภาคผนวก ข การจัดประชุมเพื่อนำเสนอผลการรวบรวมรูปแบบการดำเนินงาน
ธนาคารเวลาของประเทศไทย

กำหนดการประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้การดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทย

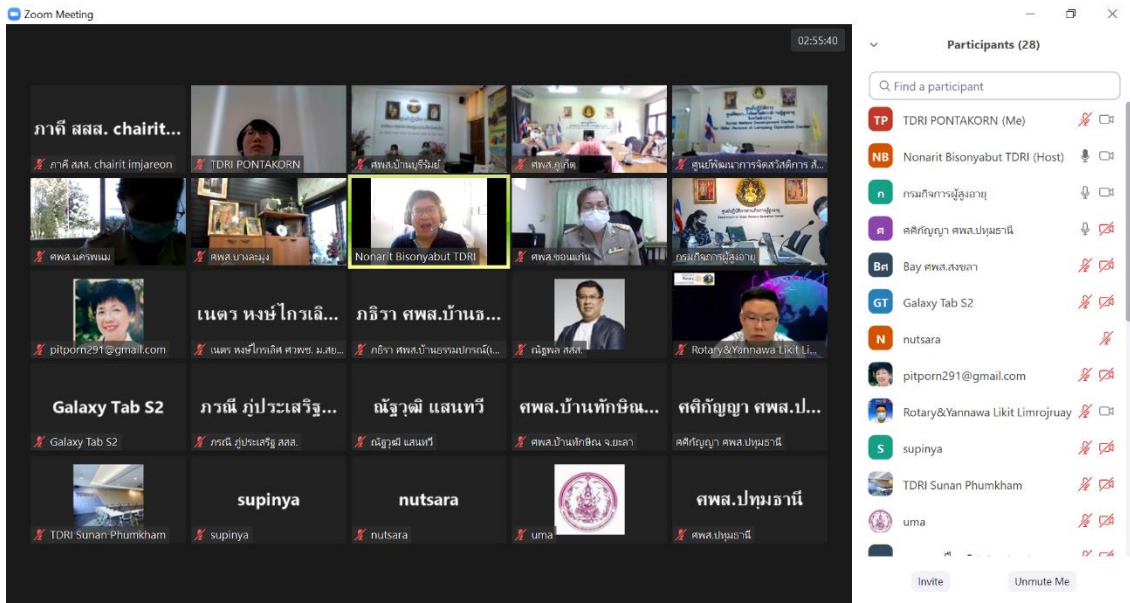
ในวันจันทร์ที่ 30 สิงหาคม 2564 เวลา 09.00 - 12.00 น.

ผ่านระบบออนไลน์ Zoom Meeting

วันจันทร์ที่ 30 สิงหาคม 2564

- 09.00 – 09.15 น. - กล่าวรายงาน
โดย นางสาวอาภา รัตนพิทักษ์ ผู้อำนวยการกองส่งเสริมสวัสดิการและคุ้มครอง
สิทธิผู้สูงอายุ
- 09.15 – 09.30 น. - กล่าวเปิดงาน
โดย นางสุจิตรา พิทยานรเศรษฐ์ อธิบดีกรมกิจการผู้สูงอายุ
- 09.30 - 11.00 น. - นำเสนอการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทย
(ประเมินผล และส่งเสริมการพัฒนากระบวนการดำเนินงานธนาคารเวลา
ของประเทศไทย สู่ความเป็นรูปธรรม)
โดย อาจารย์ณณริฎ พิศลยบุตร สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
(ทีดีอาร์ไอ) และทีมงาน
- 11.00 – 12.00 น. - ร่วมพิจารณาการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานธนาคารเวลาของประเทศไทย
(ประเมินผล และส่งเสริมการพัฒนากระบวนการดำเนินงานธนาคารเวลา
ของประเทศไทย สู่ความเป็นรูปธรรม)

หมายเหตุ กำหนดการอาจมีการเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม

สรุปความคิดเห็นจากการประชุม

- สสส. มีการดำเนินการสนับสนุนธนาคารเวลาใน 4 ส่วน คือ 1) อ.เนตร ดำเนินการทบทวนองค์ความรู้สนับสนุนกลุ่มสมาชิกหลากหลายรูปแบบที่ต่างจากชุมชน 3) พัฒนาแอปพลิเคชันสนับสนุนการทำงานธนาคารเวลา 4) การประเมินผล
- ปัจจุบัน สสส. สนับสนุนการดำเนินงานธนาคารเวลา 32 แห่ง
- สสส. ได้ร่วมกับ ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ (National Electronics and Computer Technology Center : NECTEC) พัฒนาแอปพลิเคชันสนับสนุนการทำงานธนาคารเวลา
- ทาง สสส. ก็จะมีการประเมินผลพื้นที่ดำเนินงานที่ได้สนับสนุนเช่นเดียวกัน และยินดีจะแลกเปลี่ยนข้อมูลการดำเนินงานร่วมกับกรมกิจการผู้สูงอายุ
- ภาพรวมการดำเนินงานธนาคารเวลาปัจจุบันยังขาดการสื่อสารที่ต่อเนื่อง และความเข้าใจการดำเนินงานธนาคารเวลายังเข้าใจไม่ตรงกัน
- ในแง่นี้ อาจจะต้องมีการจัดอบรม (training) ด้านการดำเนินงาน
- มีการตั้งคำถามว่า การดำเนินนโยบายเกิดขึ้นเพราะพื้นที่สนใจดำเนินการธนาคารเวลาจริง หรือสนองนโยบายผู้บริหาร
- การพิจารณาเรื่องการเห็นคุณค่าของเวลา ยังไม่ปรากฏชัด
- ธนาคารเวลาเป็นกลไกสนับสนุนสังคมสูงวัย ด้านหนึ่งการดำเนินงานควรจะต้องพิจารณาเพื่อรองรับด้านนี้

- แต่ในอีกแง่หนึ่ง ธนาคารเวลาก็ต้องมีกลไกรองรับสมาชิกรุ่นใหม่ ซึ่งยังไม่เข้าสู่ช่วงสูงวัย ดังนั้น ควรจะต้องมีการขยายขอบเขตการดำเนินงานธนาคารเวลาให้กว้างกว่าแค่กลุ่มผู้สูงอายุ
- ธนาคารเวลาหลายแห่งไม่เข้าใจปรัชญาของการแลกเปลี่ยนเวลา จึงเกิดการแลกเปลี่ยนนอกเหนือจากเวลาเกิดขึ้น
- กิจกรรมในธนาคารเวลาตามปรัชญาเน้นไปที่การแลกเปลี่ยนเวลาเป็นหลัก ส่งผลให้ขาดความยืดหยุ่นในการนำมาประยุกต์ใช้ เพราะในบางบริบทพื้นที่อาจจะไม่เหมาะสมต่อการแลกเปลี่ยนเวลาต่อเวลา
- ในแง่นี้ ธนาคารเวลาของไทยอาจจะต้องขยายขอบเขตของการแลกเปลี่ยน โดยมีกลไกการแลกเปลี่ยนนอกจากเวลามาใช้รองรับข้อจำกัด
- คู่มือธนาคารเวลาฉบับเดิมไม่ได้บังคับให้ต้องดำเนินการ 10 ขั้นตอนปฏิบัติการ และเปิดให้สามารถประยุกต์ใช้ได้ตามบริบทของพื้นที่
- เพื่อสนับสนุนความยั่งยืนอาจจะต้องมีการพัฒนากลไกบริจาคเวลา หรือกองทุนเวลาขึ้น